

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

DOSTOYEVSKİ GÜLÜNÇ BİR ADAMIN DÜŞÜ

TÜRKÇESİ HAZAL YALIN

FYODOR MİHAYLOVİÇ DOSTOYEVSKİ
GÜLÜNÇ BİR ADAMIN DÜŞÜ

Gülünç Bir Adamın Düşü / Fyodor Mihayloviç Dostoyevski

© 2016, Kitap Yayınevi Ltd.

Özgün Adı

Сон смешного человека, 1877

Rusçadan Çeviren

Hazal Yalın

Yayına Hazırlayan

Selma Türkis Noyan

Kitap Tasarımı

Bülent Erkmen

Tasarım Danışmanlığı

BEK

Grafik Uygulama ve Baskı

MAS Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.

Kâğıthane Binası

Hamidiye Mahallesi, Soğuksu Caddesi No. 3

34408 Kâğıthane-İstanbul

Sertifika no:44686

t: (0212) 294 10 00 f: (0212) 294 90 80

e: kitap@masmat.com.tr

1. Basım

Mayıs 2016, İstanbul

2. Basım

Ocak 2020, İstanbul

ISBN 978-605-5819-52-1

Helikopter

Kitap Yayınevi Ltd.

Kâğıthane Binası

Hamidiye Mahallesi, Soğuksu Caddesi No. 3/1-a

34408 Kâğıthane-İstanbul

Sertifika no: 44843

t: (0212) 294 65 55 f: (0212) 294 65 56

e: kitap@kitapyayinevi.com

w: www.kitapyayinevi.com

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

Helikopter bir Kitap Yayınevi Ltd. kuruluşudur.

DOSTOYEVSKİ GÜLÜNÇ BİR ADAMIN DÜŞÜ

TÜRKÇESİ
HAZAL YALIN

ÖYKÜ

HEİ
KOP
TER

İÇİNDEKİLER

Tatsız Bir Olay (Скверный анекдот, 1862)	5
Timsah (Крокодил, 1865)	67
Gülünç Bir Adamın Düşü (Сон смешного человека, 1877)	109

TATSIZ BİR OLAY

Bu sıkıcı olay, sevgili yurdumuzun karşı konulmaz bir güç ve dokunaklı, naif bir tez canlılıkla yeniden doğduğu ve yiğit evlatlarının yeni umutlara ve kaderlere yönelmeye başladığı zamanlarda gerçekleşti. Bir kış günü, aydınlık ve buz gibi bir akşam vakti, saat on ikiye doğru son derece saygın üç beyefendi, Petersburg tarafındaki iki katlı çok gösterişli bir evde rahat ve hatta lüks döşenmiş bir odada oturuyor ve vakur, asil bir edayla çok ilginç bir konuda sohbet ediyorlardı. Üçü de general rütbesindeydiler. Küçük bir sehpanın etrafında geniş yumuşak koltuklara oturmuş, sakın ve rahat şampanyalarını yudumluyorlardı. Şişe sehpanın ortasında, buzla dolu gümüş bir kabın içinde duruyordu. Buluşmalarının nedeni altmış beş yaşında bir bekâr olan özel devlet danışmanı Stepan Nikiforoviç Nikiforov'un yeni satın aldığı eve yerleşmesini ve şimdiye kadar hiç önemsemediği doğum gününün kutlanmasıydı. Ancak bu kutlama, alışlagelmiş türden büyük çaplı bir davet değildi, sadece iki konuk çağırılmıştı. Bunların ikisi de Sayın Nikiforov'un eski meslektaşları olan astlarıydı: Biri halen belediye meclisinde danışman olan Semyon İvanoviç Şipulenko, diğeri de gene belediye meclisinde danışman olan İvan İlyiç Pralinski idi. Saat dokuzda gelmişler, çaylarını içmişler sonra içkiye başlamışlardı ve saat tam on ikide evlerine dönmeleri gerektiğini biliyorlardı. Çünkü ev sahibi bütün hayatı boyunca düzenli bir yaşam sürmüştü... Onun hakkında birkaç söz söyleyelim: Kariyerine, arkasında kimse-
nin desteği olmadan, bir küçük memur olarak başlamış,

kırk beş yıl boyunca ağır ve sağlam adımlarla sakince ilerlemişti, ne kadar hizmet etmesi gerektiğini de gayet iyi bilirdi. Her ne kadar apoletlerinde iki yıldız varsa da, gökyüzündeki tüm yıldızlara erişme ihtirası olmadığı gibi herhangi bir konu hakkında kişisel fikirlerini dile getirmeyi de hiç sevmezdi. Onurlu bir adamdı, daha doğrusu şimdiye dek onursuzluk sayılabilecek herhangi bir şey yapması gerekmemişti... Bekârdı, çünkü bencildi. Hiç de aptal değildi ama zekâsını göstermekten hoşlanmazdı. Derbederliği ve aşırılığı hiç sevmezdi. Aşırılığı ahlaki bir derbederlik sayardı. Hayatının sonuna doğru tatlı, tembel bir rahatlığa kendini tamamen bırakmış, sistemli bir inzivaya çekilmişti. Her ne kadar bazen üst rütbeli meslektaşlarını ziyaret ediyorsa da, kendisi, gençliğinden beri evinde konuk ağırlamayı sevmezdi. Son zamanlarda, ya salonunda iskambil falı açıyor, ya da, sadece kendisine eşlik eden saatle birlikte vakit geçirmekle yetiniyordu. Akşamları da koltuğuna gömülüyor, şöminenin üzerinde, cam mahfazası içinde duran saatin tıkırtılarını dinleyerek uyukluyordu. Daima çok düzgün giyinir, hiçbir zaman tıraş olmayı ihmal etmezdi ve yaşından genç gösterirdi. Yıllar onu pek yıpratmamıştı ve daha uzun yıllar yaşayacakmış gibi görünürdü. Tam bir centilmen gibi davranırdı. Memuriyetteki görevi de epeyce rahat-tı: bir yerde müdürlük yapıyor ve bir takım evrak imzalıyor. Kısacası, herkes onu mükemmel bir adam sayıyordu. Hayattaki tek tutkusu veya daha doğrusu tek şiddetli arzusu, kendine ait bir eve sahip olmaktı; yani alınıp satılacak bir gayrimenkule değil de, yaşamını sürdüreceği bir eve... Bu arzusu nihayet gerçekleşmişti: Petersburg yakınında bir yer aramış, bulmuş ve satın almıştı. Aslında yeri biraz şehirden uzaktaydı, ama bahçeli ve zarif bir evdi. Yeni ev sahibi, evinin başkalarından ne kadar uzakta olursa o kadar iyi olacağını düşünmüştü. Misafir ağırlamayı sevmiyordu, bir başkasını ziyarete veya dairedeki işine gitmek için de çikolata renkli iki kişilik harika bir arabası, Mihey adlı bir arabacısı ve iki de küçük, ama güçlü ve güzel atı

vardı. Bütün bunlar kırk yıllık şerefli ve tutumlu bir memuriyet hizmetinin sonucunda alınmıştı, yüreği bütün bunlardan mutluluk duyuyordu. Bu evi alıp oraya taşınan Stepan Nikiforoviç o dingin yüreğinde öyle bir hoşnutluk hissediyordu ki, daha önce en yakın tanıdıklarından bile özenle gizlediği doğum gününü işte bu yüzden kutlamaya karar vermiş ve evine konuk çağırmişti. Davetlilerden biri için özel bir planı da vardı. Kendisi evin üst katında yaşıyordu, aynı şekilde inşa edilmiş ve döşenmiş olan alt kat için de bir kiracı gerekiyordu. Stepan Nikiforoviç bu amaçla Semyon İvanoviç Şipulenko'yu gözüne kestirmiş ve o akşam iki defa sohbeti bu konuya getirmişti. Ama Semyon İvanoviç bu imaları suskunlukla geçiştirmeyi yeğlemişti. O da yıllar yılı kendi yolunu kendi açmış, kara saçlı, uzun favorili, yüzünde daima patlamak üzere olan bir gerginliğin gölgesi bulunan bir adamdı. Evliydi, evinde vakit geçirmekten hoşlanır ve evini demir yumrukla idare ederdi, memuriyetteki hizmetini de büyük bir özgüvenle yerine getirir, nereye uzanması gerektiğini gayet iyi bilirdi. İyi bir mevkideydi ve koltuğuna sımsıkı sarılmıştı. Yeni başlayan reform düzenlemelerine tiksintiyle bakıyor olsa bile, bunu pek de önemsemeyecek kadar kendinden emindi. İvan İlyiç Pralinskiy'in yeniliklerle ilgili gevezeliklerini alaycı bir fesatlıkla dinlerdi. Ancak şimdi üçü de hafifçe çakır keyif olduğundan, Stepan Nikiforoviç, lütfedip Sayın Pralinskiy'e dönmüş ve onunla yeni reformlar hakkında önemsiz bir tartışmaya girişmişti. Ancak burada ekselansları Sayın Pralinskiy hakkında da birkaç söz söylemek gerekiyor, zira kendisi bu hikâyenin başkahramanıdır.

Halen belediye meclisinde danışman olan İvan İlyiç Pralinskiy'e sadece dört aydır "ekselansları" diye hitap ediliyordu; yani bu demektir ki, o henüz yeni bir general olmuştu. Yaşça da gençti, ancak kırk üç yaşındaydı, ama daha da genç gösteriyor ve genç görünmeyi seviyordu. Yakışıklı bir adamdı, uzun boyluydu, kıyafetleri gayet şıktı ve ağırbaşlı giyinmeyi seviyordu, boynunda büyük bir

gururla sergilediği önemli bir madalya taşırdı. Daha çocukluğundan beri edepli davranmayı biliyor, zengin ve asil bir kadınla evliliğin hayalini kuruyordu. Hiç de aptal olmadığından birçok başka hayali de vardı. Üstelik yetenekli bir konuşmacıydı, kendine parlamenter pozları vermeye bayılırdı. İyi bir aileden geliyordu, bir generalin oğluydu ve lüks içinde büyümüşü, çocukluğu kadifeler ve pahalı kumaşlardan yapılmış giysilerle, yanı bolluk içinde geçmişti, soylu ailelerin çocuklarını yolladıkları okulda eğitim görmüş, orada pek bir şey öğrenmemiş olsa da memuriyete girmeyi başarmış ve generalliğe kadar yükselmişti. Amirleri ona yetenekli bir adam gözüyle bakarlardı ve hatta epey de umut bağlamışlardı. Memuriyetine Stepan Nikiforoviç'in astı olarak başlamış ve general rütbesi alana kadar öyle devam etmişti, ancak Stepan Nikiforoviç onu asla işinin ehli biri olarak değerlendirmemiş ve hiçbir umut da bağlamamıştı. Ama gene de, iyi bir aileden gelmesi, servet sahibi olması (bir kâhya tarafından yönetilen olan büyük bir evde yaşıyordu), önemli kişilerle yakınlığı ve her şeyden önce de kibar davranışları hoşuna giderdi. Ancak onun hayalciliğini ve gösterişe meraklı oluşunu içten içe ayıplardı. Bazen İvan İlyiç bile fazlasıyla "kendini beğenmiş" olduğunu ve bu nedenle itici bir etki yaydığını hissedirdi. İşin tuhafı: bazen marazi bir hassasiyete ve hatta bir çeşit vicdan azabına kapıldığı da olurdu. Ruhundaki huzursuzluk verici ve gizemli acıyla, bazen hiç de düşündüğü gibi yükseklerden uçmadığını itiraf ederdi kendi kendine... Bu anlarda, özellikle de hemoroidi azdığında garip bir depresyona kapılır, hayatının "*une existence manquée*"¹ olduğunu söyler, o parlamenter yeteneklerine bile inanmayı bırakırdı (ama elbette kimseye söylemezdi bunu). O zaman bir "*parleur*," bir lafebese olarak görürdü kendini ve her ne kadar bu alçakgönüllü tavırları kendisine büyük saygınlık kazandırır da, yarım saat sonra, eskisinden de daha dik başlı olur, daha büyük bir kibre kapılırdı. İlerde sadece yüksek bir memur

1 Boşa geçmiş bir yaşam. (Fran.)

olmakla kalmayıp, Rusya'nın yıllar yılı hatırlayacağı büyük bir devlet adamı da olacağına kendini inandırırđı. Hata bazen heykellerinin dikildiğini de hayal ederdi. Bundan da belli ki, İvan İlyiç, yüreğindeki o belirsiz hayal ve umutlarını derinlerde, hatta biraz da korkuyla gizlemiş olsa bile gözü yükseklerdeydi. Kısacası iyi bir adamdı ve hatta biraz da şair ruhliydu. Son yıllarda acı verici hayal kırıklıklarıyla dolu anlar daha sık ziyaret etmeye başlamıştı onu. Daha sinirli olmuştu, her şeyden alınıyordu ve en ufak itirazı bile hakaret olarak anlamaya hazırđı. Ama reformlarla yenilenmekte olan Rusya onu ansızın büyük umutlarla doldurmuştu. Generalliğe terfi etmesi de umutlarını güçlendirdi. Olduğu yerden doğruldu, başını kaldırdı. Konuşma yeteneğini kullanarak, durmadan yeni konular hakkındaki fikirlerini büyük bir coşkunlukla tartışmaya, savunmaya başladı. Konuşma fırsatlarını kaçırmıyordu, şehirden şehre dolaşüyor, birçok yerde kendisini göklere çıkaran umutsuz liberallerle görüşüyordu. O akşam da dört kadeh içtikten sonra iyice coşmuştu. Bir süredir görmediği ve şimdiye kadar daima saygı göstermiş, hatta itaat etmiş olduğu Stepan Nikiforoviç'in ileri sürdüğü her savı çürütmek istiyordu. Nedense onu bir gerici olarak görüyor ve olağanüstü bir taşkınlıkla ona saldırıyordu. Stepan Nikiforoviç ona neredeyse hiç itiraz etmiyordu, konu ilgisini çekiyor olsa bile, sadece muzip bir şekilde dinliyordu. İvan İlyiç iyice ateşlenmişti ve tartışmanın heyecanı yüzünden, giderek kadehinin dibine mutat olduğundan daha sık varıyordu. O zaman Stepan Nikiforoviç şişeyi alıyor ve kadehini hemen yeniden dolduruyordu, ama nedendir bilinmez, onun bu davranışı, bilhassa da İvan İlyiç'in özellikle hor gördüğü ve en önemlisi, müstehzi tutumu ve hasetliğı yüzünden korktuğu Semyon İvanoviç Şipolenko'nun sinsi bir sessizlik içinde olur olmaz nedenlerle gülümsüyor olması İvan İlyiç'e bir hakaret gibi görünmeye başlamıştı. "Anlaşılan beni bir ilkokul çocuğı gibi görüyorlar," düşüncesi geçiyordu İvan İlyiç'in kafasından.

“Hayır, artık zamanı geldi, çoktan geldi,” diye devam etti ateşli bir tavırla. “Hatta geciktik bile! Benim görüşüme göre, hümanizm her şeyden önce gelir, yani astlarımıza insaniyet göstermek, onların da insan olduklarını hatırlamak gerek. Hümanizm her şeyi kurtarır...”

“Hi-hi-hi-hi!” diye kıs kıs güldü Semyon İvanoviç.

“Ancak iyi de, bütün bunlarla bizim ne ilgimiz var,” diye itiraz etti nihayet Stepan Nikiforoviç, kibar bir tebesümle. “İtiraf edeyim ki, İvan İlyiç, ne anlatmaya çalıştığınızı hâlâ anlayabilmiş değilim. Hümanizmi savunuyorsunuz. Bu insan sevgisi demektir, öyle değil mi?”

“Evet, öyle de diyebilirsiniz. Ben...”

“Müsaade buyurun. Görebildiğim kadarıyla mesele bir tek bu değil. İnsan sevgisi her zaman mevcut olmuştur. Oysa reform bununla sınırlı değil. Köylülük, adalet, ekonomi, hazine bonoları ve ahlakla ilgili sayısız sorun da ortaya çıkmıştır... ve... ve bunların, bu sorunların sonu yoktur; bütün bunlar, denebilir ki büyük sarsıntılar doğurabilir. İşte bizim korktuğumuz da bu, sadece hümanizm değil...”

“Evet, mesele daha derin,” dedi Semyon İvanoviç.

“Gayet iyi anlıyorum sizi, ifade etmeme izin verin, Semyon İvanoviç, meselelerin derinlemesine kavranmasında hiç de sizden geri kalmam,” dedi İvan İlyiç istihzayla ve son derece sert bir ifadeyle. “Ancak bütün cesaretimle size belirtmeliyim ki, Stepan Nikiforoviç, siz de beni anlamadınız...”

“Anlamadım.”

“Oysa ben tam da, hümanizmin, bilhassa da astlarına karşı hümanizmin, müdürden sekretere, sekreterden kapıcıya, kapıcıdan mujiğe kadar gösterilecek olan hümanizmin... efendime söyleyeyim... gelecek reformların toplumumuzun temel taşlarına ve genel olarak da durumumuzun ıslahatına hizmet edebileceği düşüncesini koruyor ve takip ediyorum. Neden? Çünkü gerçek böyle... Şu akıl yürütmeyi ele alın: Ben bir insanın, dolayısıyla beni severler. Beni severler, dolayısıyla güven duyarlar. Güven duyarlar, dola-

yısıyla inanırlar; inanırlar, dolayısıyla severler... Yani hayır, demek istiyorum ki, eğer bana inanıyorlarsa reforma da inanırlar, denebilir ki, olayların esasını anlarlar, denebilir ki, birbirlerini ahlaki anlamda kucaklarlar ve her şeyi dostça, kökten kavrayarak kararlaştırırlar. Neye gülüyorsunuz, Semyon İvanoviç? Ne demek istediğimi anlamadınız mı?”

Stepan Nikiforoviç sessizce kaşlarını kaldırdı; şaşır-mıştı.

“Sanırım biraz fazla içtim,” dedi Semyon İvanoviç, alaycı bir tavırla, “bu yüzden anlayışım biraz eksilmiş ola-cak. Aklımı öyle hemen toparlayamıyorum.”

İvan İlyiç ürktü.

“Bize uymaz,” dedi ansızın Stepan Nikiforoviç, kısa bir tereddüitten sonra.

“Yani nasıl uymaz?” diye sordu İvan İlyiç, Stepan Nikiforoviç’in bu anî ve yersiz müdahalesine şaşırarak.

“Bize uymaz işte,” dedi Stepan Nikiforoviç, belli ki daha fazla açıklamak istemiyordu.

“Herhalde şu eski tulumda yeni şarap olmaz meselini düşünüyorsunuz?”² diye itiraz etti İvan İlyiç, istihzadan uzak bir tavırla. “Peki, ben kendi payıma cevap verebilirim.”

Bu anda saat on bir buçuğu vurdu.

“Yeterince oturduk, artık kalkma zamanı,” dedi Sem-yon İvanoviç, yerinden kalkmaya davranırken. Ama İvan İlyiç ondan önce davrandı, masadan kalktı ve şöminenin üzerinden samur başlığını aldı. Hakarete uğramış gibi küs-kün bir ifade vardı yüzünde.

“Teklifimi düşünecek misiniz, Semyon İvanoviç?” diye sordu Stepan Nikiforoviç, konuklarını geçirirken.

“Yani daireyle ilgili mi? Tabii, tabii, düşüneceğim.”

“Bir karara vardığınızda bana hemen bildirin.”

“İşle mi ilgili?” diye merakla sordu Gralinskiy elin-deki şapkasını evirip çevirirken, sesine sevimlilik kazan-dırmaya çalışarak. Kendisini unuttuklarını düşünmüştü sanki.

2 İncil, Markos 2:22. -ç.n.

Stepan Nikiforoviç kaşlarını kaldırdı ve konuklarını daha fazla tutmayacağını işaret ederek sustu. Semyon İvanoviç ise aceleyle eğilip selam verdi.

“Yaa, demek öyle... anlaşılan en basit nezaket kurallarını bile bilmiyorsunuz,” dedi Sayın Pralinskiy kendi kendine ve soğuk bir tavırla elini Stepan Nikiforoviç’e uzattı.

İvan İlyiç, Semyon İvanoviç’in yıpranmış samur kürkünü görmezden gelerek hafif, pahalı kürküne sarındı sonra ikisi birden merdivenlerden inmeye koyuldular.

“Bizim ihtiyarın biraz canı sıkıldı sanki” dedi İvan İlyiç, sessiz duran Semyon İvanoviç’e.

“Hayır, niye öyle olsun ki?” diye cevap verdi beriki, sakın ve soğuk bir tavırla.

“Dalkavuk herif!” diye düşündü İvan İlyiç.

Verandaya çıktılar; boz, çirkin bir aygırın çektiği Semyon İvanoviç’in kızağı yanaştı.

“Allah’ın belası Trifon! Ne halt ediyor benim arabayla!” diye bağırdı İvan İlyiç, kendi arabasını göremeyince.

Sağa sola bakındı, arabası ortalıkta yoktu. Stepan Nikiforoviç’in uşağı da bir açıklama yapamadı. İvan İlyiç, Semyon İvanoviç’in arabacısı Varlam’a döndü, sordu; Varlam bütün akşam orada olduğunu, arabanın da orada beklediğini söyledi – ama şimdi ortalıkta yoktu.

“Tatsız bir olay!” dedi Sayın Şipulenko, “isterseniz sizi evinize bırakayım?”

“Namussuz herifler!” diye bağırdı Sayın Pralinskiy hiddetle. “Bu alçak benden Petersburg tarafında bir düğüne katılmak için izin istemişti, tanıdığı bir kadın evleniyormuş, şeytan görsün yüzünü! Gözümün önünden ayrılmasını kesin olarak yasaklamıştım, ama şimdi bahse girerim o düğüne gitmiştir!”

“Gerçekten de oraya gitti,” dedi Varlam, “ama bir dakikada geri döneceğine söz vermişti, yani tam vaktinde burada olacaktı.”

“Lanet herif! Bunu düşünmeliydim! Ona gösteririm ben!”

“İyisi mi bir iki defa karakolda falakaya çektirin, emirleri yerine getirmeyi öğrensin,” dedi Semyon İvanoviç, kürküne iyice sarınarak.

“Lütfen, siz benim için endişelenmeyin, Semyon İvanoviç!”

“Sizi eve bırakmamı istemiyor musunuz?”

“Mersi! Size İyi yolculuklar!”

Semyon İvanoviç ayrıldı, İvan İlyiç ise ahşap kaldırımından yürümeye koyuldu, bir taraftan da içinde korkunç bir öfke hissediyordu.”

* * *

“Sana gününü göstereceğim, seni düzenbaz seni! Sen kabahatinin farkına varasın ve korkasın diye bilhassa evime yaya gidiyorum! Hele bir dön de efendini yaya bırakmış olduğunu gör, namussuz herif!”

İvan İlyiç şimdiye kadar hiç böyle sövmemişti. Çok hiddetliydi ve ayrıca da kafasının içinde bir uğultu vardı. Aslında fazla içen biri değildi, bu yüzden beş-altı kadeh onu çabucak etkilerdi. Ama etrafını saran gece de büyüleyiciydi doğrusu. Her taraf dona çekmişti, ama hiç rüzgâr esmiyordu ve olağanüstü bir sessizlik vardı ortalıkta. Gökyüzünde yıldızlar ışıldıyordu. Dolunayın donuk, gümüşsü parıltıları akıyordu yeryüzüne. Öyle güzeldi ki her şey, İvan İlyiç elli adım yürüdükten sonra başına gelen belayı unutmuştu bile. Giderek daha hoş bir huzurla doldu yüreği. Zaten çakırkeyif olmuş insanların ruh hali hızla değişir. Boş sokaktaki çirkin, ahşap evler bile hoşuna gitmeye başlamıştı.

“Yaya kalmam ve yürüyor olmam aslında iyi oldu, ” diye düşündü. “ Bu olay Trifon için bir ders olsun, ama ben zevkini çıkarıyorum. Aslında daha sık yürümem gerek. Ne olmuş sanki? Ana caddeye çıkarsam, hemen bir araba bulabilirim. Ne harika bir gece! Ne güzel evler! Önemsiz insanlar yaşıyor olmalı burada; memurlar... esnaf falan belki de... Ah şu Stepan Nikiforoviç! Ah şu geri kafalı kocamış adamlar! Evet! *c'est le mot*. Öte yandan da o zat akıllı adamdır;

adeta bir *bons sens*, olaylar hakkında ayık, pratik bir anlayışa sahip. Ama kocamış bunlar, kocamış! Bunlarda eksik olan bir şey var...” Bize uymaz!” dedi! Ne demek istiyordu bununla? Aslında bunu söylerken bile haklı olup olmadığını düşünüyordu. Öte yandan, beni hiç anlamadı. Oysa nasıl anlamaz? Anlamamak, anlamaktan daha güç. En önemlisi, ben inanıyorum, bütün ruhumla inanıyorum. Hümanizme!... İnsan sevgisi! İnsanın kendine dönmesi, kendi haysiyetini yeniden geliştirmesi gerek! Sonra... her şey hazır olduğunda işe girersin. Bence gayet açık! Evet! Müsaadenizle, Ekselansları, şöyle bir kıyaslayın: Mesela bir memurla karşılaşıyoruz, yoksul ve ezilmiş bir memurla. ‘Hey... kim-sin sen?’ Cevap: ‘Memurum.’ Peki, memur; devam edelim: ‘Nasıl bir memursun sen?’ Cevap: ‘Öyle işte, efendim, öylesine bir memurum.’ – ‘Halen bir memuriyette bulunuyor musun?’ – ‘Evet, memuriyetteyim!’ – ‘Mutlu olmak ister misin?’ – ‘İsterim.’ – ‘Mutluluk için sana ne gerek?’ Ve saire, ve saire. ‘Neden?’ Öyle işte... Bu adam iki çift lafla beni anlıyor: benim adamım, hani denir ya, ağıma takılmış bir adam, ben de onunla istediğim her şeyi yaparım, yani onun hayrına olacak şeyleri... Berbat bir adam şu Semyon İvanoviç! Ve ne berbat bir suratı var... ‘Karakolda falakadan geçireceksin böylelerini,’ dedi bir de. Hayır, saçmalıyorsun, döveceksen kendin dövmelisin! Ama ben böyle bir şey yapmam; ben Trifon’u sözlerimle cezalandıracağım, sitemlerle cezalandıracağım, o da bunu hissedecek. Dövmeye gelince, hım... Buna henüz karar vermedim, hım... Emerans’a mı uğrasam acaba? “ – Ansızın adımlarını sıklaştırarak “ Aman Tanrım! Şu lanet olası kaldırımlar!” diye bağırdı. “Burası da sözde başkent olacak! Aydınlanmamış! Neredeyse bacağımı kırıyordum! Hım... Şu Semyon İvanoviç’ten nefret ediyorum; iğrenç bir suratı var. ‘Ahlaki anlamda birbirimizi kucaklamamız gerek’ dediğimde bana bakıp kıs kıs güldü... Kucaklaşırsam, bir başkasıyla da kucaklaşıyorum, bundan sana ne? Seni kucaklayacağıma bir mujiği kucaklarım!... Bir mujikle karşılaşırsam, onunla konuşacağım. Öte yandan,

kafam dumanlıydı, belki de kendimi iyi ifade edememişimdir. Belki şimdi de düzgün ifade edemiyordum... Hım. Bir daha asla içmeyeceğim. Akşam bir sürü boş laf ediyorsun, ertesi gün de pişman oluyorsun... Gerçi hiç yalpalamadan da yürüyorum... Öte yandan, bunların hepsi de namussuz!”

İşte İvan İlyiç, kaldırımında yürümeye devam ederken böyle birbiriyle ilişkisiz ve tutarsız şeyler geçiyordu aklından. Serin hava etkisini göstermiş ve zihnini açmıştı. Beş dakika geçmişti ki, sakinleşti, hatta uykusu bile geldi. Ama ansızın, Büyük Cadde’ye ancak iki adım almışken bir müzik sesi işitti. Çevresine bakındı. Caddenin öte tarafında tek katlı, ama uzun, harap haldeki bir ahşap evde büyük bir şölen veriliyordu, kemanlar çok neşeli bir kadril melodisini çalıyor, bir kontrbas uğulduyor ve bir flüt de, tiz sesiyle çığlıklar atıyordu adeta. Pencereilerin altında kalabalık birikmişti, çoğu mantolarına sarınmış, başlarında şalları sımsıkı sarılı kadınlardı; kepenklerin aralıklarından bir şeyler görebilmek için bütün güçleriyle sıçıyorlardı. Belli ki çok eğlenceliydi şenlik. Dans edenlerin ayak sesleri caddenin karşı tarafından bile duyuluyordu. İvan İlyiç, biraz ötede bir bekçi fark etti ve ona yaklaştı.

“Bu kimin evi, kardeş?” diye sordu, pahalı kürkünün önünü, göğsündeki önemli madalyayı bekçinin görebileceği kadar aralayarak.

“Kayıt memuru Pseldonimov’un evi,” diye cevap verdi madalyayı derhal fark eden bekçi hazır ol vaziyetine geçerek.

“Pseldonimov mu? Hım! Pseldonimov ha!... Ne yapıyor burada? Evleniyor mu?”

“Evleniyor sayın efendimiz, bir danışmanın kızıyla. Ama Danışmanın sadece unvanı var; adı Mlekopitaev... Eskiden mahkemede memurmuş... İşte bu ev de şimdi damada kalıyor.”

“Yani burası artık Mlekopitaev’in değil Pseldonimov’un evi mi?”

“Pseldonimov’un evi, sayın efendimiz. Mlekopitaev’indi, ama şimdi Pseldonimov’un evi oldu.”

“Hım. Kardeş, sana bütün bunları soruyorum, çünkü ben onun amiriyim. Pseldonimov’un görev yaptığı dairenin başındaki generalim ben.”

“Elbette, ekselansları.” Bekçi daha da sert bir hareketle hazır ola geçti; İvan İlyiç ise bir şeyleri düşünmeye dalmış gibiydi. Öylece durup düşünüyordu... Evet, Pseldonimov gerçekten de onun şubesindeydi, hatta bizzat onun daire-sindeydi, onu hatırlıyordu. Küçük bir memurdu bu adam, ayda on ruble maaş alırdı. Gerçi Sayın Pralinskiy henüz yakınlarda bu daireye atanmıştı, astlarını bütün ayrıntılarıyla hatırlayamayabilirdi elbette, ama Pseldonimov’u tam da soyadı yüzünden hatırlıyordu. Daha ilk geldiğinde gözüne takılmıştı bu ad, o zaman da merak edip, bu adın sahibine biraz daha dikkatli bakmak gereğini duymuştu. Şimdi uzun, kemerli burunlu, dağınık sarı saçlı, çelimsiz ve kötü beslenmiş, üzerinde berbat bir kıyafet olan, tarif edilemeyecek kadar kötü görünen bu oldukça genç adamı hatırlamıştı. O sırada kafasından geçen düşünceleri bile hatırlıyordu: Bu zavallı adama yılbaşında kendine biraz çekidüzen versin diye bir on ruble versem mi acaba? Diye düşünmüştü. Ama zavallının yüzünde öyle ters bir ifade vardı ve bakışları da o kadar tiksindiriciydi ki, bu iyilik düşüncesi hemen uçup gidivermiş, Pseldonimov da beş kuruş alamamıştı... İşte bu Pseldonimov daha bir haftadan az zaman önce evlenmek için izin isteyince, daha da çok şaşırmıştı. İvan İlyiç, henüz bu meseleyle ayrıntılı olarak ilgilenmeye zaman bulamadığından, izin başvurusu hızla ve kolayca karara bağlanmıştı. Ancak Pseldonimov’a ahşap bir ev ve de gelinin drahoması olarak dört yüz ruble nakit para verileceğini gayet iyi anımsıyordu; bu olay o zaman kendisini epey şaşırtmıştı; hatta Pseldonimov ve Mlekopitaev soyadlarının çatışması üzerine bir espri yaptığını da hatırlıyordu...³ Bütün bunlar şimdi yeniden aklına geldi.

3 Pseldonimov: Yunanca *pseudōnumon*, Fransızca pseudonyme (mahlas) kökünden Psevdonimov diye yazılması gerekirken, nüfus memurunun dikkatsizliği yüzünden böyle kalmış gibidir. Mlekopitaev ise memeli hayvan çağrışımı yapar –ç.n.

Anıları tazelendikçe daha da derin düşüncelere daldı. Bazen aklımıza gelen fikirlerin, edebi bir dille ifadesi şöyle dursun, konuşma diline bile aktarılmasının mümkün olmadığı, anlık duygular halinde içimizde kaldığı herkes tarafından bilinmektedir. Ama biz, kahramanımızın bütün bu duygularını tercüme etmeye ve bunları, yani hiç değilse onların en gerekli ve hakikate en yakın olan özünü okura sunmaya çalışacağız. Çünkü birçok duygumuz sıradan bir dile aktarıldığında gerçekdışı görünür. İşte bu nedenle, bu duygular herkeste olsa bile, asla ifade edilemez. Kuşkusuz İvan İlyiç'in duyguları ve düşünceleri de –bilinen nedenlerden ötürü– biraz tutarsızdı...

“Ne iş!” diye geçirdi aklından. “Hepimiz konuşup duruyoruz, ama sıra adım atmaya gelince bir şey yapmıyoruz. Mesela şu Pseldonimov: Geçen gün düğün yapacağı için heyecan ve umutla geldi işe... Hayatındaki en mutlu günlerden biri sayılır bu... Şimdi konuklarıyla haşır neşir oluyor, ziyafet veriyor – mütevazı, fakir, ama neşeli, mutlu, samimi... Ya tam da şu dakika, benim, yani baş amirinin evinin yanı başında durup da müziğe kulak verdiğini bilseydi! Gerçekten de, ne hissederdı acaba? Dahası, eğer şimdi kalkıp da içeri girseydim ne hissederdı? Hım... Kuşkusuz ki, ilkin korkardı, şaşkınlıktan afallardı. Onu huzursuz etmiş olurdum, belki de orada olan herkesi rahatsız etmiş olurdum... Ama hayır, başka bir general şimdi tutup da içeri girseydi, herkes öyle hissederdı, oysa ben... Olay bu işte! Başka biri için öyle hissederlerdi, ama benim için değil...

“Evet, Stepan Nikiforoviç! Beni anlamadınız demin, ama işte size bir örnek...

“Evet. Biz hepimiz de hümanizm hakkında atıp tutuyoruz, ama hiçbirimiz bir kahramanlık, bir yiğitlik yapabilecek durumda değiliz!

“Nasıl bir kahramanlık? İşte böyle! Bir düşünün! Toplumun muhtelif üyelerinin ilişkileri birbirinden öyle kopuk ki! Ben, gecenin birinde astlarımdan birinin, ayda

on ruble alan bir kayıt memurunun düğününe gitsem, ne kadar şaşkınlık yaratırdım! Nasıl bir huzursuzluğa neden olurdu! Pompei'nin son günü gibi adeta Bir rezalet bu! Kimse anlam veremez buna. Hele Stepan Nikiforoviç ölür de gene anlamaz. Değil mi ki o: ' bu bize uymaz' dedi Evet, ama bu size uymaz, siz ihtiyarlar, bunamış, köhne-miş insanlara uymaz, oysa bana uyar! Ben, Pompei'nin son gününü benim astım olan bu memur için en mutlu bir gün haline getireceğim, uygunsuz bir eylemi normal, say-gıdeğer, yüce ve ahlaki bir davranışa çevireceğim. Nasıl mı? İşte böyle. Lütfen dinleyin...

"Şimdi... Farz edin ki içeri giriyorum: Herkes şaşırıyor, dansı bırakıyorlar, yadırgayan bakışlarla gizlenmeye çalışıyorlar. İlk tepki böyle oluyor, ama sonra konuşmaya başlıyorum:doğruca korkmuş,ürkmüş olan Pseldonimov'un yanına gidiyorum, yüzümde tatlı bir gülümsemeyle, olabilececek en basit kelimelerle şöyle konuşuyorum: 'Böyle, böyle... Ekselansları Stepan Nikiforoviç'i ziyarete gitmiş-tim. Bir de baktım, siz de burada, hemen yakındaymışsınız... Falan filan...' İşte bu basitlikle, güler yüzle Trifon'un ne yaptığını, sonra Trifon'u bulamayıp da nasıl yaya olarak yola çıktığımı anlatıyorum... 'Bir de baktım ki bir yerde müzik çalıyor, bekçiye sordum, bir de ne öğreneyim? Sen evleniyormuşsun! Düşündüm ki, uğrayayım şu memurumun evine, bakayım nasıl eğleniyormuş memurlarım, ve nasıl evleniyorlarmış... Eh, kovmazsınız ya beni!' Nasıl kovarmış beni! Bir astın aklından bile geçmez ki bu! Nereye kovuyormuş beni! Sanırım beni görünce kafayı yer, beni bir koltuğa yerleştirmek için atılır, minnetle titrer, hatta afallayıp kalır ve hemen anlamaz olan biteni!...

"İşte bundan daha basit, daha şık nasıl bir davranış olabilir ki! Niye girdim içeri? Bu da başka bir soru! İşte bu, denebilir ki, meselenin ahlaki tarafı. Meselenin özü bu!

"Hım... Neyi düşünüyordum ben? Evet!

"İşte tabii ki beni en önemli konuklarının yanına oturtacak; unvanı var, yetkisi yok bir danışmanın veya

kırmızı burunlu, kurmay yüzbaşılıktan emekli birinin yanına... Bunları Gogol ne harika tasvir eder! Neyse, tabii ki gelinle de tanışıyorum, onu kutluyorum, iltifat ediyorum, konukları da eğlenmeye devam etmeleri için teşvik ediyorum. Çekinmeyin, eğlenmenize bakın diyorum, dansınıza devam edin! Şakalar yapıyorum, gülüyorum, yani kısacası gayet hoş ve tatlıyım. Kendimden hoşnut olduğum her zaman tatlı ve hoşum ben... Hım... Bunlara tamam da, sanırım hâlâ kafam dumanlı benim...

“... Kuşkusuz ben, bir centilmen olarak orada diğerleriyle eşitim ve kendime özel bir ilgi gösterilmesini de beklemem... Ama durum ahlaken tamamen farklı: Bunu anlayacaklar ve kıymetini takdir edecekler... Benim davranışım asil duygular doğuracak onlarda... Yarım saat kalacağım orada... En fazla bir saat... Yemekten hemen önce çıkacağım tabii ki, ama telaş edecekler, bir şeyler pişirecekler, kızartacaklar, yarı bellerine kadar eğilecekler önümde, ama ben sadece kadehimi kaldıracak ve onları, kutlayacağım, yemeğe kalmayacağım. Diyeceğim ki: İş, güç. Ve ben ‘iş güç’ der demez herkesin yüzünde saygılı, ciddi bir ifade belirecek. Böylece onlara, kendileriyle benim aramda bir fark olduğunu nezaketle hatırlatmış olacağım. Yeryüzü ve gökyüzü arasındaki fark gibi bir fark... Onlarda böyle bir izlenim yaratmak istediğimden değil, ama lüzumlu bu... Ahlaki anlamda bile mutlaka gerekli. Öte yandan derhal gülümseyeceğim elbette, hatta güleceğim ve herkes o anda neşelenecek gene... Genç gelinle şakalaşacağım bir kez daha; hım... hatta şöyle diyeceğim: Bakın, tam dokuz ay sonra tekrar geleceğim size, bebeğinizin isim babası olarak, he-he! Hem gelin de herhalde o zaman doğurur. Tavşan gibi çoğalıyorlar bunlar zaten. Ve herkes kahkahalara boğulacak, gelin kızaracak; nezaketle öpeceğim onu alnından, duacı olduğumu söyleyeceğim ona ve... ve ertesi gün dairede bu hareketimi herkes öğrenecek. Ertesi gün tabii ki gene sert görüneceğim, çalışmaya zorlayacağım onları, hatta acımasız davra-

nacağım, ama hepsi de benim nasıl biri olduğumu öğrenmiş olacak. Ruhumdaki iyiliği, özümü öğrenecekler: ‘Bir amir olarak sert bir adamdır, ama bir insan olarak melek-tir!’ diyecekler. İşte böylece, sizin hiç anlayamayacağınız basit bir davranışımı avucumun içine alacağım onları; artık bana ait olacaklar, ben onların babasıyım, onlar da benim çocuklarım... Haydi bakalım, ekselans Stepan Nikiforoviç, gidin de benzer bir şey yapın bakalım...

“... Ama biliyor musunuz, anlıyor musunuz, Pseldonimov, generalin şahsen düğününe katıldığını anlatacak çocuklarına! İşte bu çocuklar da kendi çocuklarına, onlar da torunlarına kutsal bir hikâye olarak anlatacaklar: büyük bir devlet adamının (tabii ben o zamana kadar böyle biri olacağım) kendilerine şeref vermiş olduğu hikâyesini... Yani düşmüş olanı ahlaken yükselteceğim ben, onları kendilerine, insanlıklarına döndüreceğim... Değil mi ki o, ayda on ruble maaş alıyor!... Eğer bunu beş veya on defa, ya da bu şekilde yeterince tekrar edersem, her yerde büyük bir popülerlik kazanacağım... Herkesin yüreğinde izimi bırakacağım; üstelik de Tanrı bilir, daha sonra bu popülerlikten neler çıkacağını!...”

İvan İlyiç işte böyle düşündü – ya da aşağı yukarı böyle... (Beyler, bir insan bazen kendi kendine her çeşit şeyi söyler, özellikle de biraz sarhoş durumdaysa). Bütün bu düşünceler ancak yarım dakika gibi kısa bir sürede geçti kafasından ve bu düşüncelere kendini iyice kaptırdı. Hayalinde Stepan Nikiforoviç’i utandırdıktan sonra sakince evine gitmeye karar verdi. Ve keşke de öyle yapsaydı! Ama aksilik bu ya! O anda çok garip bir şey oldu:

Birden Stepan Nikiforoviç’in ve Semyon İvanoviç’in kendilerinden hoşnut yüzleri beliriverdi imgeleminde.

“Bize uymaz!” diye tekrar etti Stepan Nikiforoviç, mağrur bir edayla gülümseyerek.

“Hi-hi-hi!” diye tekrar etti Semyon İvanoviç, o berbat mı berbat gülümsemesiyle.

“Haydi bakalım, görün benim nasıl davranacağımı!” dedi İvan İlyiç kararlılıkla, yüzü alev alev yanarak. Kaldı-

rımdan indi ve sert adımlarla doğruca caddenin karşısına, emrinde çalışan kayıt memuru Pseldonimov'un evine yöneldi.

Büyülenmiş gibiydi. Heyecanla açık avlu kapısından içeri girdi; orada yatan ve can sıkıntısında hırlayarak bacaklarına atılan küçük, kıllı bir köpeği bir tekmede kenara itti. Tahta döşemeden geçerek avluya bakan bir nöbetçi kulübesine benzeyen verandaya çıktı, kırık dökük üç ahşap basamağı atlayıp daracık hole geçti. Köşede duran bir yağ kandilinin zayıf ışığında çevresini göremediğinden, oraya soğusun diye bırakılmış olan et haşlaması dolu bir tencereye bastı sol ayağıyla. İvan İlyiç eğildi, merakla baktı, orada jöle kıvamında iki kap yemekle birlikte, çorba kıvamında bir şeyler konulmuş iki tencere daha olduğunu gördü. Haşlama kabına bastığı için çok utanmıştı ve tam da bu kısacık anda kafasında bir an önce buradan tüymek fikri belirdi. Ama böyle yapmanın çok küçültücü olacağını düşündü. Kimsenin görmediğine ve zaten bunu onun yapmış olabileceğini kimsenin düşünmeyeceğine kanaat getirip hiç iz kalmasın diye ayağındaki galoşu çabucak sildi. Soğuk havaya karşı bir tedbir olarak üzeri bir postla kaplanmış olan kapıyı el yordamıyla buldu, itti ve kendini küçücük bir giriş odasında buldu. Kelimenin tam anlamıyla Odanın yarısı asker gocuklarıyla, ceketlerle, paltolarla, kalpaklarla, şallarla ve galoşlarla tika basa doluydu. Diğer yarısında ise müzisyenler sağa sola dağılmıştı: İki kemancı, bir flütçü ve bir kontrbasçıdan ibaret olan bu dört kişilik orkestra, kuşkusuz sokaktan toplanan çalgıcılardan meydana getirilmişti. Hepsi boyasız ahşap sandalyelerde oturuyorlardı, önlerinde domuz yağı yakan bir kandil yanıyordu ve kendilerinden geçmişçesine, moda bir dans olan kadrilin son notalarını çalıyorlardı. Açık kapıdan bakınca, tozun, tütün dumanının ve isin ortasında dans edenler seçilebiliyordu. Konuklar çılgıncasına neşeliydiler. Kahkahalar, bağırışlar ve kadınların çığlıkları birbirine karışıyordu. Erkekler bir

süvari birliğinin atları gibi tepiniyorlardı. Bütün bu patır-
tının orta yerinde, dansçıların başındaki, belli ki son dere-
ce küstah, pantolonunun düğmeleri açık kalmış birinin
komutları çınılıyordu: “Erkekler ileri, *chaîne de dames*,
balance!” İvan İlyiç, heyecanla üzerindeki kürkü ve galoş-
larını çıkardı, şapkasını eline alıp odaya girdi. Ancak artık
hiçbir şeyi hesaba katacak durumda değildi...

İlk anda kimse onu fark etmedi: herkes dansın son
figürlerini yapmakla meşguldü. İvan İlyiç kendinden geç-
miş gibi duruyor ve bu karmaşanın içinde hiçbir şeyi ayrın-
tılarıyla göremiyordu. Kadınların elbiseleri, dişlerinin ara-
sında sigaralarıyla erkekler ilişıyordu gözüne... Bir kadının
açık mavi şalı dalgalandı, İvan İlyiç’in burnuna değip kay-
boldu. Onun arkasında, coşkunun içinde kendinden geç-
miş bir tıp öğrencisi, saçlarını rüzgârdanmış gibi savurarak
itekledi onu. Hemen karşısında minare gibi uzun boylu bir
subay belirdi ve uçarcasına geçip kayboldu. Bir başkası,
diğerleriyle birlikte coşkuyla tepinirken, doğal olamayacak
kadar tiz bir sesle haykırdı: “He-e-ey, Pseldonimov!” İvan
İlyiç’in ayaklarının altında yapışkan bir şeyler vardı: belli
ki, zemine balmumu sıvamışlardı. Oda olabildiğince küçük
olmasına karşın içeride neredeyse otuz kişi vardı.

Ama bir dakikaya kalmadan kadril dansı bitti ve o anda
da, İvan İlyiç’in az önce kaldırımında dururken aklından
geçenler neredeyse aynen gerçekleşti. Daha dinlenmeye ve
yüzlerindeki teri silmeye fırsat bulamamış olan konuklar ve
dansçılar arasında bir uğultu, gizemli bir fısıltı yükseldi.
Bütün gözler, bütün yüzler hızla içeri yeni giren bu konuğa
dönmeye başladı. Sonra, gene aynı anda herkes, bir köşeye
çekilip gizlenmeye kalkıştı. Fark etmeyenleri elbiselerinden
çekiştirip haber verdiler. Bunlar da geriye dönüp baktı ve
derhal diğerleriyle birlikte geri çekildiler. İvan İlyiç ileri
doğru tek adım atmadan kapıda durmaya devam ediyordu
hâlâ; onunla konuklar arasındaki sayısız çikolata ambalajı,
gazete parçaları ve sigara izmaritleriyle dolu alan da giderek
daha fazla açılıyordu. Ansızın üniformalı, darmadağınık

sarı saçlı ve kartal burunlu genç bir adam çıkıverdi ortaya. Öne doğru ilerledi, eğildi ve bu beklenmedik konuğa, tıpkı bir köpeğin kendisini dövmek için çağıran efendisine baktığı gibi baktı.

“İyi günler, Pseldonimov, tanıdın mı beni?...” dedi İvan İlyiç ve aynı anda, bunu sormakla büyük bir densizlik yaptığını hissetti, ayrıca belki, tam bu anda korkunç bir aptallık yaptığını da.

“Ek-ekselansları!...” diye mırıldandı Pseldonimov.

“Evet, evet. Kardeş, tamamen tesadüfen uğradım sana, zaten sen de tahmin etmişsindir bunu...”

Ama Pseldonimov, belli ki, hiçbir şey tahmin edemiyordu. Korkunç bir şaşkınlık içinde gözlerini dikmiş öylece bakıyordu.

“Umarım beni kovmazsın... Beğensen de beğenmesen de konuklara kapıyı açık tutman gerek!...” diye devam etti İvan İlyiç. Kendine güvenini yitirdiğini hissederek; gülümsemek istiyor ama yapamıyordu; Stepan Nikiforoviç’ten, Trifon’dan alaycı sözlerle bahsetmek fikri giderek daha anlamsız görünüyordu. Ama aksi gibi, Pseldonimov da bu şaşkınlığından sıyrılamadı, aptallaşmış gibi ona bakmaya devam ediyordu. İvan İlyiç de bu durumdan tedirgin olmuş, bir dakikaya kalmadan inanılmaz bir patırtı kopacağı hissine kapılmıştı.

“Sizi rahatsız etmiyorum ya?”... diye mırıldandı. “Eğer öyleyse gideyim bari!” Dudağının sağ kenarı seğirmeye başlamıştı.

Ama Pseldonimov birden kendine geldi...

“Ekselansları, bağışlayın... Şeref verdiniz,” diye mırıldandı, telaşla eğilerek; “lütfen kalın, buyurun oturun...” Ve biraz daha kendine gelerek iki eliyle divanı gösterdi. Divanın önündeki masa dansçılara yer açmak için uzaklaştırılmıştı.

İvan İlyiç o anda içinin rahatladığını hissetti ve kendini divana attı; konuklardan biri de, masayı önüne doğru çekti. Etrafına göz gezdirdi, sadece kendisinin oturduğunu, geri kalan herkesin, hatta kadınların bile ayakta durduklarını

fark etti. Kötüye işaretti bu. Ama onlarla yüz göz olup şakalaşmanın zamanı değildi. Konukların hepsi, kendilerini gizlemek istercesine çekilmişlerdi; tam karşısındaki, iki büküm olmuş Pseldonimov ise ne yapacağını bilmez halde duruyordu öylece, diğer konuklar da bir şey anlamamıştı ve suratları da asılmıştı. Kısacası tatsız bir durumdu: kahramanımız bu anda büyük bir huzursuzluğa kapıldı; oysa, tebasını sık sık doğal ortamlarında ansızın ziyarete çıktığı anlatılan Harun Reşit'in yaptığını taklit edip, aslında prensipleri gereği daima mesafeli davrandığı astlarından birinin evine gitmesi bile pekâlâ bir kahramanlık sayılabilirdi. O sırada Pseldonimov'un hemen yanında ufak tefek bir adam belirdi ve birkaç kez saygıyla eğilerek şeref konuğunu selamladı. İvan İlyiç, dairesindeki başyazman Akim Petroviç Zubikov'u derhal tanıdı ve ifadesi mümkün olmayan bir hoşnutluğa, hatta mutluluğa kapıldı; gerçi kuşkusuz Zubikov'la resmen tanışmış değildi, ama bu çalışkan ve sessiz memurunu biliyordu. Derhal kalktı ve Akim Petroviç'e elini uzattı – yani elini, demek istiyorum, öyle iki parmağını değil. Beriki onun elini iki avucunun içine alıp derin mi derin bir saygıyla tuttu. General zaferi kazanmış ve bu sıkıntı verici durumdan kurtulmuştu artık.

Ve hakikaten de Pseldonimov artık (özel deyiimiyle) ikinci değil, ancak üçüncü derecede önemli olan kişi düzeyine inmiş oldu. Başyazmanı yakın bir tanıdığı olarak kabul etmek suretiyle doğruca onunla söyleşmeye başlayabilirdi şimdi, Pseldonimov ise bu arada minnetle susup bir köşeye çekilebilirdi. Dolayısıyla, adabı muaşeret kuralları gözetilmiş olurdu. Ama bazı açıklamalar yapmak da gerekiyordu, İvan İlyiç hissediyordu bunu; bütün konukların bir şeyler beklediğini, herkesin onu görmek ve dinlemek için sessizce iki kapının önünde neredeyse birbirlerini ezercesine yığılmış olduğunu da görüyordu. Başyazmanın ise hâlâ aptallaşmış bir halde oturmayıp orada durması tatsız bir durumdu.

“Otursanıza!” dedi İvan İlyiç, divanda hemen yanını işaret ederek.

“Af buyurunuz... Ben şuraya oturayım...” dedi Akim Petroviç ve sanki oracıkta yıllarca duracakmış izlenimini uyandıran Pseldonimov’un hemen önüne koyduğu sandalyeye saygıyla oturdu.

“Neler oldu biliyor musunuz,” diye başladı İvan İlyiç, Akim Petroviç’e doğru dönerek hafifçe titreyen, ama öncekinden daha yürekli bir sesle. Ağır ağır telaffuz ediyordu kelimeleri, heceleri vurguluyordu, konuşmasının yapmacık olduğunu hissediyor, biliyordu, ama kendini kontrol edemiyordu, sanki bir başka gücün etkisi altındaydı. Bu ona acı veriyordu. “Neler oldu biliyor musunuz? Daha demin Stepan Nikiforoviç Nikiforov’daydım, herhalde adını işitmişsinizdir onu, hani özel danışman... Yani... şu komisyonun danışmanı...”

Akim Petroviç bütün vücuduyla, saygıyla öne doğru eğildi: “Tabii ki, nasıl işitmem.”

“Şimdi o beyefendi sizin komşunuz oldu,” diye devam etti İvan İlyiç bir anlığına, terbiye gereği ve bir parça rahatlamak için Pseldonimov’a bakarak, ama Pseldonimov için bunun hiçbir önemi olmadığını fark edince hemen geriye döndü. “İhtiyar, bildiğiniz gibi hayatı boyunca kendine bir ev almanın hayallerini kurmuş... Ve nihayet evini aldı da... Üstelik de epeyce güzel bir ev. Evet... Ayrıca bugün doğum günüymüş, daha önce hiç kutlamamış doğum gününü, hatta bizden gizlemiş, böyle acayip bir davranış işte... kendine saklamış yani, he-he! Ama yeni evinden öyle memnun ki, beni ve Semyon İvanoviç’i davet etti. Bilirsiniz: Şipulenko’yu.”

Akim Petroviç bir kez daha saygıyla eğildi. Hem de büyük bir saygıyla... İvan İlyiç bir parça rahatlamıştı. Aklından da, başyazmanının şu anda amiri hakkında çok önemli bir şeyi söyleyeceği beklentisi içinde olabileceği düşüncesi geçti. Bu ise durumu daha da tatsız hale getirirdi.

“İşte böyle, üçümüz oturduk, önümüze de bir şişe şampanya koydular, işleri, hatta nasıl diyeyim, sorunları konuştuk... Hatta tartıştık... He-he!”

Akim Petroviç saygıyla kaşlarını kaldırdı.

“Ama anlatacaklarım bundan ibaret değil. Nihayet onlarla vedalaştım; disiplinli ihtiyar, erken yatıyor, anlar-sınız ya, ihtiyarlıktan. Dışarı ıktım... Bir de baktım ki, benim Trifon ortalıkta yok! Meraklandım, soruşturdum: ‘Ne cehenneme çekti Trifon benim arabayı?’ Meğer arabacım, benim biraz daha oturacağımı umut ederek ahbabla-rından birinin, belki de kız kardeşinin düğününe gitmiş... Yani kim bilir nereye. Burada, Petersburg tarafında bir yere. Dolayısıyla arabayı da alıp götürmüş...” General tekrar ayıp olmasın diye Pseldonimov’a baktı. Beriki sallanıp duruyordu, ama generalin olmasını beklediği şekilde değil. “Empatisi de merhameti de yok,” dedi içinden...

“Demeyin!” dedi derinden etkilenmiş görünen Akim Petroviç. Kalabalıktan da hafif bir şaşkınlık uğultusu yk-seldi.

“Halimi bir düşünsenize...” İvan İlyiç bakışlarını odadakilerin yüzünde gezdirdi. “Yapacak bir şey yok, yaya kalmıştım... Düşündüm ki, Büyük Cadde’ye kadar yürürsem, orada bir arabacı bulurum... He-he!”

“Hi-hi-hi!” diye kibarca karşılık verdi Akim Petroviç. Kalabalığın arasından da gene bir uğultu yükseldi, ama bu defa daha neşeli bir tonda... Tam bu anda duvardaki lam-banın camı çatırdayarak kırılıverdi. Biri onu onarmak için telaşla atıldı. Pseldonimov da aniden hareketlendi ve lam-baya doğru ters ters baktı, ama General duruma aldırış etmeyince herkes sakinleşti.

“Yürüyorum... Gece de öyle sakin, öyle güzel ki. Ansızın bir müzik sesi duydum; birileri dans ediyor, diye düşündüm ve bunların kim olduğunu merak ettim. Bekçi-ye sordum; dedi ki: Pseldonimov evleniyor... Kardeş, bütün Petersburg’a balo mu veriyorsun, nedir? Ha-ha!” Ansızın tekrar Pseldonimov’a döndü.

“Hi-hi-hi! Aynen yle...” diye karşılık verdi Akim Petroviç; konuklar gene hareketlendiler, ama en tuhafı, Pseldonimov’un saygıyla eğilmesine rağmen yüzünde en ufak bir tebessümün bile olmamasıydı, adam sanki tahtadan

yapılmış gibiydi. “Aptal mıdır nedir!” diye düşündü İvan İlyiç. “Hayvanın bu anda gülmesi gerekiyordu, o zaman durumu idare etmem daha kolay olurdu... Yüreği sabırsızlıkla çarpmaya başladı. “Şu benim yanımda çalışan memura bir gideyim, diye düşündüm. Kovacak değil ya beni... Memnun olsun olmasın, konuğu kabul edecektir. Kardeş, bağışla lütfen. Eğer bir rahatsızlık verdiysem, gideyim... Sadece düğününüze şöyle bir göz atayım diye uğradım...”

Artık ağır ağır genel bir hareketlenme başlamıştı. Akim Petroviç aşırı yapmacık bir ifadeyle yüzüne bakıyordu: “Aman Efendime! Sayın ekselansları, rahatsızlık olur mu hiç!” der gibiydi. Bütün konuklar da hareketlendiler ve ilk rahatlama işaretleri görülmeye başladı. Artık neredeyse bütün kadınlar oturmuşlardı. İyi ve olumlu bir işaretti bu. Daha cüretkâr olanları mendilleriyle yelpazelenip serinlemeye çalışıyorlardı. İçlerinden biri, yıpranmış kadife elbise-li olanı, kasten yüksek sesle bir şeyler söyledi. Onun muhatabı olan subay ise daha da yüksek sesle cevap vermeye yeltendi ona, ama sadece ikisinin adeta bağırarak konuşmakta olduğunu fark edince yelkenleri indiriverdi. Çoğu küçük memur, birkaç tanesi de öğrenci olan erkeklerse kaba bir şaka yapılmış gibi birbirlerine baktılar, hafifçe öksürerek boğazlarını temizlediler ve hatta sağa sola birkaç adım hareketlenmeye başladılar. Öte yandan kimsede fazla bir mahcubiyet alameti yoktu, tersine hepsi olduğu yerde kıpırdanıyor ve buraya gelip eğlencelerini bozan bu baş belasına adeta düşmanca bakıyorlardı. Çekingen davranmış olmasından ötürü utanan subay masaya yaklaşılmaya başladı.

“Baksana kardeş, soyadını biliyorum da, adın neydi senin?” diye sordu İvan İlyiç, Pseldonimov’a.

“Porfiriy Petrov, ekselansları,” diye cevap verdi beriki, askerde içtimadaymış gibi gözlerini bir noktaya dikerek.

“Porfiriy Petrov, genç karını tanıştırsana bana... Getir şuraya da... Ben...”

Oturduğu yerden kalkmaya davrandı. Ama Pseldonimov, telaşla konuk odasına doğru seğırtti. Zaten genç

kadın da hemen kapının yanında duruyordu aslında, ama kendisi hakkında konuştuklarını işitir işitmez derhal gizlenivermişti. Bir dakikaya kalmadan Pseldonimov elinden tutup getirdi kadını. Herkes onlara yol vermek için kenara çekildi. İvan İlyiç, törensel bir edayla yerinden kalktı, yüzünde meraklı bir gülümsemeyle kadına döndü.

“Tanıştığımıza çok, çok memnun oldum,” dedi gayet asaletli bir tavırla yarı beline kadar eğilerek, “hem de böyle bir günde...”

Manalı bir şekilde gülümsedi. Kadınlar keyiflenerek kıkır kıkır gülüştüler.

“*Charmé*,” dedi kadife elbiseli bir kadın, neredeyse bağırarak.

Gelin, Pseldonimov ‘un eşi olmaya gayet uygundu. Zayıf bir kızcağızdı, en fazla on yedisindeydi, solgun, küçücük bir suratı ve sivri mi sivri bir burnu vardı. Küçük gözleri parlıyordu, ama hiç de utanmış görünmüyordu, tersine dimdik, hatta hınçla bakıyordu ona. Belli ki Pseldonimov da onu güzelliğinden ötürü almış değildi. Pembe şeritli, beyaz muslin bir elbise giymişti. Zayıf boynu, kemikleri sayılacak kadar sıska vücudu yüzünden tıpkı bir tavuğa benziyordu. Generalin selamına hiç karşılık vermedi.

“Seninki de pek güzelmiş,” diye devam etti İvan İlyiç sanki bir tek Pseldonimov’la konuşur gibi, ama aynı zamanda genç kadının da duyabileceği kadar yüksek sesle. Pseldonimov gene cevap vermedi, hatta bu defa eğilmedi bile. İvan İlyiç’e sanki gözlerinde soğuk, zor zapt ettiği bir hınç varmış gibi geldi. Ama gene de bu bakışlarda belli bir anlayış ifadesi yakalaması gerekiyordu. Kaldı ki İvan İlyiç zaten bunun için gelmemiş miydi?

“Bunlar tam da birbirinin dengi bir çift!” diye düşündü.

Ve tekrar şimdi hemen yanına, divana oturmuş olan genç kadına döndü, ama sorduğu iki-üç soruya ancak “evet” ve “hayır” cevapları alabildi, hatta kadın aslında bunları bile doğru dürüst söylemiş değildi.

“Tabii, şaşkınlıktan afalladı,” diye devam etti düşünmeye. “Keşke konuşmama şaka yaparak başlasaydım. Amma da içinde çıkılmaz bir durumdayım!” Öte yandan Akim Petroviç de sanki kasten yapıyormuş gibi susuyordu; gerçi aptallığından öyle yapıyordu ama bu gene de bağışlanamaz bir tutumdu.

“Beyler! Eğlencenizi bölmüyorum ya?” dedi bu defa kalabalığa. Avuçlarının terlediğini hissediyordu.

“Hayır... Rahatsız olmayın, ekselansları, hemen gene dansa başlıyoruz, ama şimdilik biraz terimiz soğusun,” diye cevap verdi subay.

Genç gelin hoşnutlukla bakıyordu ona: subay pek yaşlı değildi ve üzerinde halen görevde bulunduğunu gösteren bir üniforma vardı. Pseldonimov ise öne doğru eğilmiş, aynı yerde duruyordu; kemerli burnu demin olduğundan daha fırlak gibi görünüyordu şimdi. Sanki efendisinin veda konuşmasının sona ermesini elinde hazır bulundurduğu kürkle bekleyen bir uşak gibi durmuş, bakıyordu. İvan İlyiç içinden bu karşılaştırmayı yaparken, kendini gayet uygunsuz bir durumda hissediyordu, sanki toprak ağının altından kayıyor gibiydi, sanki buradan çıkamayacaktı, karanlıkta kalmıştı.

* * *

Ansızın herkes birbirinden uzaklaştı ve boşalan yerde kısa boylu, tombulca bir kadın görüldü, orta yaşlıydı kadın, sade giyinmişti, tek süsü omuzlarına dolayıp boynunda bir iğneyle tutturmuş olduğu geniş bir şaldı. Başına da belli ki hiç alışık olmadığı bir başlık geçirmişti. Elinde küçük, yuvarlak bir tepsi tutuyordu, tepsinin üzerinde mantarı çıkarılmamış bir şişe şampanyayla iki kadeh vardı, başka da bir şey yoktu. Şişe belli ki sadece iki konuk için getirilmişti.

Orta yaşlı kadın doğrudan generale yaklaştı.

“Siz bizim kusurumuza bakmayın, ekselansları,” dedi eğilerek, “mademki oğlumun düğününde bulunarak bize şeref verdiniz, affınızı dileyerek gençleri birkaç kadeh içkiyle kutlamanızı rica ediyoruz. Siz bizim kusurumuza bakmayın, varlığınızla düğünümüze şeref veriyorsunuz.”

İvan İlyiç, kurtuluşu bu kadının ellerindeymiş gibi sevindi. Yaşlı bir kadın değildi, kırk beş-kırk altı yaşında ya var ya yoktu. Ama öyle iyi yürekli ve içtenlik dolu, yuvarlak, pembe yanaklı bir Rus kadını suratı vardı ve öyle iyilikle gülümsüyor, öyle bir sadelikle eğilerek selam veriyordu ki, İvan İlyiç neredeyse tamamen sakinleşti ve eski umutları geri geldi.

“Deme-ek o-oğlan annesi-i sizsini-iz?” dedi divandan doğrularak.

“Evet, kendisi annemdir, ekselansları,” diye homurdandı Pseldonimov, uzun boynunu uzatıp burnunu tekrar ileriye doğrultarak.

“Yaa? Tanıştığımıza ço-ok memnun oldu-um.”

“Lütfen ikramımızı reddetmeyin, ekselansları.”

“Ne demek, büyük bir memnuniyetle...” Tepsiyi önüne bıraktılar, Pseldonimov hemen sıçrayıp kadehleri doldurdu. İvan İlyiç kadehi aldı.

“Size şunu bildirmekten büyük bir mutluluk duyuyorum ki, burada bulunuyor olmam...” diye başladı, “sözün kısası, amiri olarak... size, bayan,” yeni geline döndü, “ve sana, dostum Porfiry, eksiksiz ve uzun bir mutluluk diliyorum.”

Ve bir dikişte kadehini bitirdi; bu, akşamın yedinci kadehiydi. Pseldonimov ciddi, hatta asık bir suratla bakıyordu. General ona karşı azap verici bir nefret hissetmeye başlamıştı. “Şu sırık da,” subaya baktı, “buraya dikilmiş duruyor. Hiç değilse ‘urra’ diye bağırıyaydı ya!...”

“Siz de için, Akim Petroviç, için ve kutlayın gençleri,” diye ekledi kadın, başyazmana dönerek. “Siz onun amirisiniz, o da sizin astınız. Oğluma göz kulak olun, bir anne olarak rica ediyorum bunu sizden. Ve gelecekte de bizi unutmayın sevgili Akim Petroviç, iyi bir insansınız siz.”

“Ne güçlü insanlar bu yaşlı Rus kadınları!” diye düşündü İvan İlyiç. “Herkesi canlandırdı. Halktan olanları her zaman sevmişimdir zaten...”

O anda masaya bir tepsi daha getirdiler. Henüz suya

girip yıkanmamış, hışırdayan çiçekli basmadan geniş etekli bir elbise giymiş genç bir kızdı tepsiyi getiren. Tepsi kocamandı, zorlukla taşıyordu kızcağız. Üzerinde meyve, tatlı, reçel, ceviz gibi çeşitli yiyeceklerle dolu bir sürü küçük tabak vardı. Bu ana kadar tepsi bütün konuklara, özellikle de kadınlara ikram edilmek için konuk odasında bekletiliyordu. Ama şimdi sadece generale getirmişlerdi.

“Lütfen ekselansları, bu mütevazı ikramı reddetmeyin. Neyimiz varsa paylaşmaktan mutluluk duyarız,” diye tekrarladı kadın, saygıyla eğilerek.

“Memnuniyetle...” dedi İvan İlyiç ve bir ceviz alıp parmaklarının arasında kırdı. Ne olursa olsun ilgi odağı olarak kalmaya karar vermişti.

Bu arada genç kadın ansızın kıkır kıkır gülmeye başladı.

“Ne oldu?” diye sordu İvan İlyiç gülümseyerek; gelinde bir yaşam belirtisi görmekten memnundu.

“Şey, İvan Kostenkiniç beni güldürüyor,” diye cevap verdi genç kadın gözlerini yere indirerek.

Nitekim General de divanın diğer tarafında gözlerden uzak duran bir sandalyede oturan oldukça hoş, sarışın bir delikanlının genç *madame* Pseldonimova’ya bir şeyler fısıldadığını fark etti. Delikanlı ayağa kalktı. Belli ki çok genç olduğundan çok da utangaçtı.

“Rüya tabirlerinden söz ediyordum, ekselansları,” diye mırıldandı delikanlı özür dilercesine.

“Hangi rüya tabirlerinden?” diye sordu İvan İlyiç alçak gönüllülükle

“Yeni bir rüya tabirleri kitabı çıkmış da... edebi bir eser. Ondan söz ediyordum; Bu kitaba göre, eğer birisi düşünde Panaev’i görecektse, bu yakasına kahve dökeceği anlamına gelirmiş.”

“Ne kadar da saf,” diye düşündü İvan İlyiç, biraz da sıkılarak. Delikanlı bunu söylerken kıpkırmızı kesilmişti ama bu Sayın Panaev hakkında konuşmuş olmaktan da gurur duyduğu belli oluyordu.

“Evet, evet, bunu duymuştum...” diye karşılık verdi Ekselans.

“Ama bundan daha iyisi de var,” dedi İvan İlyiç’in yanından başka biri, “yeni bir ansiklopedi yayımlanıyor ve duyduğuma göre yazarlarının arasında Sayın Kraevskiy de varmış. Makaleler ve de mizah eserleri yayımlayacaklarmış...”

Bu sözleri çekingen olmak bir tarafa, gayet küstah görünen genç bir adam söylemişti. Ellerinde eldiven, üzerinde beyaz bir ceket vardı ve şapkasını da elinde tutuyordu. Dans etmiyor, lütfedercesine bakıyordu çevresine, çünkü “Ateş Parçası” adlı mizah dergisinin çalışanlarından biriydi, bu düğüne de tamamen tesadüfen yolu düşmüştü; yakından tanıdığı ve geçen yıl bir Alman kadının işlettiği pansiyonda yoksulluk içinde birlikte yaşadıkları Pseldonimov tarafından şeref konuğu olarak davet edilmişti. Sadece votka içiyordu ve bu yüzden sık sık odanın arka tarafında, aslında yolunu bütün konukların iyi bildiği bir yere gidip geliyordu. General acayip bir rahatsızlık duymuştu bu adamdan.

“Bu yüzden de gülünç ya işte,” diye atıldı, birinin üzerine kahve dökmekten söz eden sarışın delikanlı; beyaz ceketli mizahçı ise ona nefretle baktı. “Gülünç diyorum, Ekselansları, çünkü yazarı, Sayın Kraevskiy’in yazım kurallarından bihaber olduğunu ve mizah dergisinin adını bile doğru yazamadığını ileri sürüyor...”

Ama sarışın delikanlı sözlerini tam bitirmişti ki, generalin gözlerinden bu meseleyi epeydir bildiğini anladı; zira general sıkılmış gibi görünüyordu. Genç adam bunun üzerine utancından kıpkırmızı kesildi.

Her nasılsa kendini unutturmayı başardı; gecenin geri kalan zamanında da tekrar neşelenemedi. Buna karşılık “Ateş Parçası”nın küstah çalışanı General’e biraz daha yaklaştı, belli ki onun yakınına oturmaya niyetliydi. Artık küstahlığın bu kadarı da İvan İlyiç’i şaşırtmıştı. Konuyu değiştirmek ve bir şeyler söylemiş olmak için: “Sana hep sormak istemişimdir, Porfiriy,” dedi, “Neden sana Pseldo-

nimov diyorlar? Aslında adının Psevdonimov olması gerekmiyor mu?”

“Bu konuda kesin bir şey söyleyemem, ekselansları,” diye cevap verdi Pseldonimov.

“Herhalde babası nüfus kaydını yaptırmaya daireye gittiğinde kâğıtları karıştırmışlar, o da Pseldonimov diye kalmış,” diye atıldı Akim Petroviç. “Böyle şeyler sık sık oluyor.”

“Ev-vet, ke-sin-lik-le ” dedi General, heceleri vurgulayarak. “Kesin böyle olmuştur, çünkü bir düşünsenize: Psevdonimov, ‘mahlas’ anlamına gelen edebi bir terim olan ‘psoydonim’ sözcüğünden gelmektedir. Ama Pseldonimov adının hiçbir anlamı yok.”

“Cahillik işte,” diye ekledi Akim Petroviç.

“Cahillik demekle neyi kastediyorsun?”

“Rus halkının geri kalmışlığını... Bunlar bazen cahilliklerinden sözcükleri kendi kafalarına göre değiştirip yanlış söylemeye başlarlar. Örneğin, berber diyeceklerine berberci derler.”

“Ah, evet... Berberci, he-he-he...”

“Nomora da derler, efendim,” diye atıldı uzun boylu subay, epeydir bir şey yapayım da beni fark etsinler diye can atıyordu.

“Nomora da ne demek?”

“Yani ‘numara’ diyeceklerine nomora diyorlar, Ekselansları.”

“Ah, evet, nomora, numara yerine... Evet, tabii... He-he-he!...” İvan İlyiç subayın esprisine de kıkır kıkır gülere cevap vermek gereğini duymuştu.

Subay kravatını düzeltti.

“Bir sözcük daha var: eşki,” dedi “Ateş Parçası” çalışanı. Ama ekselansları bunu duymazdan gelmeye çalıştı. Herkesin söylediğine de gülecek değildi ya!

“Ekşi yerine eşki, diyorlar ” diye üsteledi adam öfkeli bir tavırla.

İvan İlyiç gözlerinde sert bir ifadeyle ona baktı.

“Anladık artık, ne diye üsteliyorsun?” diye fısıldadı Pseldonimov, delikanlıya.

“Ne olmuş yani, anlatıyorum işte. Konuşmak da mı yasak?” diye çıkıştı beriki fısıldayarak, ama gene de sustu ve hiddetini bastırarak odadan çıktı.

Doğruca arka tarafta bulunan ve cazibesıyla herkesi çeken odaya yöneldi; burada daha eğlencenin başından beri, dans eden erkekler için Yaroslav beziyle örtülü küçük bir masa donatılmış, üzerine de iki çeşit votka, tuzlanmış ringa balığı, dilimlenmiş havyar ve Rus yapımı çok sert bir şişe şeri konulmuştu. Genç adam içinde derin bir öfkeyle kendine henüz bir kadeh votka doldurmuştu ki, Pseldonimov’un düğünündeki baş dansçı olan saçları dar-madağınık tıp öğrencisi ansızın içeri girdi. Telaş ve açgözlülükle votka sürahisine yöneldi.

“Şimdi başlıyor!” dedi, heyecanının zapt etmeye çalışarak. “İçeri gel de izle: ilkin bir solo dans sergileyeceğim, yemekten sonra da balık dansını deneyeceğim. Bu tam da düğüne uygun bir dans. Hani denebilir ki, Pseldonimov için de dostça bir şaka... Şu Kleopatra Semyonovna harika bir kadın, onunla her şeyi deneyebilirim.”

“Gerici herif,” dedi beriki kasvetli bir edayla ve votkasını bir yudumda içti.

“Kim gerici?”

“Şu önüne tatlılar koydukları herif işte. Gerici biri o, diyorum sana, anladın mı?”

“Hadi canım!” diye homurdandı öğrenci ve kadril dansının başladığını işitip odadan koşarcasına çıktı.

Yalnız kalan genç adam daha fazla kendine güven ve bağımsızlık kazanmak için bir kadeh daha doldurdu, bir yudumda içti, bir şeyler atıştırdı; meclis danışmanı İvan İlyiç’in, hayatı boyunca, bu az önce aşağıladığı “Ateş Parçası” çalışanından daha azılı bir düşmanı, intikam almak için böylesine yanıp tutuşan bir karşıtı olmamıştı – hele bu genç adam ikinci votka kadehini yuvarladıktan sonra kin duyguları daha da arttı. Heyhat! İvan İlyiç böyle bir tepki

uyandırabileceğini asla düşünmezdi. Konukların ekselanslarıyla bundan sonraki karşılıklı ilişkilerine de etki edecek böyle önemli bir durumla karşılaşacağına asla ihtimal vermezdi. Mesele şuydu ki, kendi namına astı olan bir memurun düğününde neden bulunduğu dair böylesine düzgün, hatta ayrıntılı bir açıklamada bulunduyorsa da bu açıklama kimseyi tatmin etmiş değildi aslında ve konukların şaşkınlığı hâlâ devam ediyordu. Ama ansızın her şey adeta bir büyüünün etkisiyle değişti; herkes sanki aralarına beklenmedik bir konuk katılmamış gibi yeniden rahatlamış, eğlenmeye, kahkahalarla gülmeye, neşeyle bağırıp dans etmeye hazır bir havaya girmişti. Bunun nedeni nasıl ortaya çıktığı belirsiz bir söylenti, fısıltı, konuğun aslında pek de ağırbaşlı bir kişi olmadığına dair bir haberdirdi. Ve bu ilk bakışta korkunç bir kara çalma olsa bile, giderek doğrulanmıştı adeta ve ansızın her şey apaçık hale gelmişti. Dahası, herkes tuhaf bir özgürlük hissine kapılmıştı birdenbire. Ve işte tam bu anda yemekten önceki son kadril başlamış ve tıp öğrencisi de telaşla buna katılmıştı.

İvan İlyiç bu defa bir takım imalı sözlerle tekrar geline dönmüştü ki, uzun boylu subay birdenbire ona doğru ilerledi ve bir dizinin üzerine çöküp kadını dansa davet etti. Genç kadın da derhal divandan kalktı ve kadril alayına katılmak için onunla birlikte uçarcasına dans edenlerin yanına gitti. Subay özür dilememiş, kadın da Generalin yanından ayrılırken yüzüne bakmamıştı bile, sanki buradan kurtulduğu için mutluydu.

“Ama esasında bunu ayıplamamalıyım,” diye düşündü İvan İlyiç, “bunlar adabı muaşeret kurallarının bilmiyorlar...”

“Hım... Sen Porfiriy kardeş, kutlamaya katılmadığına göre,” dedi Pseldonimov’a dönerek, “belki de halletmen gereken başka işler vardır... Ya da ne bileyim... Lütfen, çekinme.”

Kendi kendine de: “Sanki neden başımda durup bekçilik yapıyor,” diye ekledi.

Pseldonimov, uzun boynu ve hiç üzerinden ayırmadığı gözleriyle giderek daha çekilmez oluyordu onun için. Kısacası, hiçbir şey olması gerektiği gibi değildi, hem de hiçbir şey, ama İvan İlyiç bunu fark etmekten çok uzaktı.

* * *

Kadril başladı.

“Müsaade eder misiniz, Ekselansları?” diye sordu Akim Petroviç, şişeyi saygıyla elinde tutup İvan İlyiç’in kadehini doldurmaya hazırlandı.

“Şey, ben... Aslında bilmiyorum, belki...”

Ama Akim Petroviç, yüzü minnet ve saygıyla ısıldayarak onun kadehini doldurdu, sonra sanki uygunsuz bir şey yapıyormuş gibi, vicdan azabı çekiyormuşçasına, içki-den kendi kadehine de, ama tuhaf bir saygıyla bir parmak eksik koydu. Amirinin yanında otururken, doğum yapmak üzere olan bir kadın gibi huzursuzdu. Hem ne konuşabilirdi ki? Ama mademki Ekselanslarının yanında oturma şerefine nail olmuştu, onu eğlendirmek de vazifesiydi. Şampanya da bu ortamda epeyce yardımcı oldu; Ekselansları berikinin onun kadehini doldurmuş olmasından memnundu – ama şampanyayı beğendiğinden değil, zira sıcak ve tadı iğrenç bir şampanyaydı ama, bu ortam onu rahatlatıyordu.

“İhtiyarın da içesi var demek,” diye düşündü İvan İlyiç, “ama bensiz cesaret edemiyor. Engel olmamak gerek... Hem zaten şişenin aramızda dokunulmadan kalması da gülünç olurdu!”

Bir yudum aldı, bu bile orada öylesine oturmaktan daha iyi geldi ona.

“İşte buradayım,” diye başladı kelimeleri tek tek telaffuz edip vurgulayarak arasına esler koyup vurgulayarak, “işte buradayım –yani nasıl denir– aslında buraya tesadüfen geldim. Belki de bazı kimseler benim böyle bir ortamda bulunmamın uygunsuz olduğunu düşünebilirler...”

Akim Petroviç susuyor ve mahcup bir merakla onu dinliyordu.

“Ama umarım, siz benim neden burada olduğumu anlıyorsunuzdur... Yani oturup içmeye gelmedim ben. He-he!”

Akim Petroviç de Ekselanslarının ardından kıs kıs gülmeye kalkıştı, ama nedense hemen sustu ve onu destekleyici hiçbir söz söylemedi.

“Ben... ahlaki şeyleri, yani ahlaki bir hedefi teşvik etmek... yani denir ya, göstermek için buradayım,” diye devam etti İvan İlyiç, Akim Petroviç’in budalaca suskunluğundan canı sıkılmıştı, ama ansızın kendisi de sustu. Zavallı Akim Petroviç’in sanki bir suç işlemiş gibi gözlerini yere diktiğini görmüştü. General bir çeşit şaşkınlıkla çabucak kadehinden bir yudum daha aldı, Akim Petroviç ise sanki onu bu durumdan kurtarmak ister gibi şişeyi kapıp kadehini tekrar doldurdu.

“Ama sana da şampanyadan pek bir şey kalmadı,” diye düşündü İvan İlyiç, zavallı Akim Petroviç’e sertçe bakarak. Beriki ise General’in sert bakışlarını üzerinde hissedip bundan böyle hiç sesini çıkarmamaya ve devamlı önüne bakmaya karar verdi. Bu halde, karşılıklı iki dakika oturdular – Akim Petroviç için çok sıkıntılı iki dakika.

Akim Petroviç hakkında da birkaç söz söyleyelim: O, tavuk gibi ürkek, uysal bir adamdı, yani o eski zamanlardan kalma, iyi huylu, her zaman hizmete hazır olan biriydi. Böyle yetişmişti; ama aslında iyi kalpli, hatta asil yürekli bir insandı. Petersburglu eski Rus ailelerinden birinden geliyordu, yani babası ve onun da babası Petersburg’da doğmuş, büyümüş ve burada hizmet etmişlerdi, hayatlarında hiç Petersburg’dan ayrılmamışlardı. Yani tam bir Rus’tu o... Bu türden insanların Rusya hakkında neredeyse en ufak bir fikri bile yoktur, ve zaten bunu da hiç umursamazlar. Bunların bütün ilgileri Petersburg’la ve esasen hizmette bulundukları yerlerle sınırlıdır. Bütün kaygılarının merkezinde üç kuruşluk iskambil falları, pazar yerindeki tezgâhlar ve aylık maaşları bulunur. Ne bir Rus âdetini, ne de “Luçinuşka”dan başka bir Rus türküsünü bilirler – onu da, sokak şarkıcıla-

rından duymuşlardır. Öte yandan gerçek bir Rus'la Petersburglu bir Rus arasındaki farkı ayırt edebileceğiniz iki temel ve değişmez özellik vardır. Birincisi şudur: Bütün Petersburglu Ruslar, istisnasız hepsi de Petersburg gazetesine asla "*Petersburg Haberleri*" demezler de, "Akademik Haberler" derler. İkinci ve aynı ölçüde temel bir özellik de şudur: Petersburglu bir Rus asla "kahvaltı" kelimesini kullanmaz ama her zaman bunun Almancasını söyler: yani "*Frühstück*" der ve ilk heceyi de özellikle vurgular. Bu iki temel ve belirgin özellik sayesinde kimin Petersburglu olduğunu her zaman anlayabilirsiniz; kısacası: son otuz yıldır böyle itaatkâr bir tip şekillenmiştir. Öte yandan Akim Petroviç hiç de budala değildi. General ona uygun bir soru sormuş olsaydı, cevabını verir ve bir sohbete de girişebilirdi, gerçi bir ast için böyle sorulara cevap vermek de edepi bir davranış değildir. Ne var ki Akim Petroviç aslında Ekselanslarının gerçek niyetleri hakkında ayrıntılı bir şeyler öğrenebilmek için büyük bir merak ve sabırsızlık içindeydi...

Bu arada İvan İlyiç de giderek dalgınlaşıyor, düşünceler kafasında dört dönüyordu; öyle dalmıştı ki, farkında olmaksızın her yarım dakikada bir kadehinden bir yudum alıyordu. Akim Petroviç de, amirinin kadehi boşalır boşalmaz hemen şevkle yeniden dolduruyordu. İkisi de susuyorlardı. İvan İlyiç dansları izlemeye başlamıştı, az sonra da bu gösteriye ilgi duymaya başladı. Ama ansızın yeni bir durum onu şaşkına çevirdi...

Hakikaten neşeli danslardı bunlar. İnsanlar neşelerini bulmak, -hatta denir ya- kurtlarını dökmek için içlerinden geldiği gibi dans ediyorlardı. Dansçıların arasında ancak pek azı yetenekliydi; ama diğerleri de ayaklarını yere öyle güçlü vuruyorlardı ki, bunlar bile usta dansçılar oldukları izlenimini uyandırabilirlerdi. En başta subay dikkati çekiyordu: tek başına kalıp soloya benzer figürler yapmaya çok hevesli görünüyordu. Vücudu çok kıvraktı. Dimdik dururken ansızın yana eğiliyor, düşecekmiş gibi görünüyor, ama bir sonraki adımda ansızın bu defa adeta

zemine paralel olacakmış gibi tam aksi tarafa eğiliyordu. Bu hareketleri yaparken de yüzü gayet ciddi görünüyordu ve herkesin kendisine hayran olacağına dair kesin bir inançla dans ediyordu. Bir başka kavalye, kadrilden önce bitap düşüp daha ikinci figüre gelmeden uykuya dalmıştı; bu yüzden partnerinin yalnız başına dans etmesi gerekti. Bütün figürlerde ve bu akşamki beş kadrilin beşinde de mavi fularlı kadınla birlikte dans eden genç kayıt memuru aynı figürü tekrar edip duruyordu: Partnerinden biraz uzakta duruyor, onun fularının ucundan tutuyor ve her yüz yüze geldiklerinde bu uca on iki öpücük konduruyordu. Karşısındaki kadın ise sanki hiçbir şeyin farkında değilmiş gibi süzülüyordu. Tıp öğrencisine gelince, o açıkça kendi başına dans ediyor ve mutlulukla tepinip coşkuyla naralar atıyordu. Kısacası, kimse kendini sınırlamıyordu. Alkolün etkisine kapılan İvan İlyiç gülümsüyordu ama giderek daha acı veren bir kuşku da ruhunu kemirmeye başladı. Elbette ki konukların rahatlamış olmasından ve kimsenin eğlenmekten alıkonmadığından memnundu; zaten bunu arzu ediyordu, hatta bütün ruhuyla böyle bir rahatlığı sağlamayı istemişti onların huzursuzluğunu gördüğünde, ama şimdi artık bu rahatlık bütün sınırları aşmıştı. Örneğin herhalde dördüncü elden alınmış yıpranmış mavi elbiseli bir kadın altıncı figürde kendi etrafında öyle bir döndü ki, üzerindeki etek bir pantolon gibi bedene yapıştı. Bu kadın, kavalyesi olan tıp öğrencisinin ifadesiyle, uğruna her riskin göze alınabileceği Kleopatra Semyonovna'ydı. Tıp öğrencisine gelince, onun hakkında söylenecek bir şey yoktu: düpedüz ünlü dans koreografi Fokin'den aşağı kalmıyordu. Nasıl olmuştu bu durum? Önce konuklar geri çekilmişler, gizlenmişler, sonra ansızın zincirlerinden kurtulmuş gibi fırlamışlardı orta yere! Bunda ne var ki, diye düşünülebilirdi elbette, ama gene de bir tuhafılık vardı ortada: İnsanlar sanki değişmiş, başkalaşmışlardı. Adeta İvan İlyiç'in de bu dünyada olduğunu unutmışlardı. Elbette, gülen ilk kendisi olmuştu, hatta

alkışlama riskini bile göze almıştı. Akim Petroviç saygıyla kıs kıs gülmüştü, üstelik de hoşnutluğunu belli ederek ve Ekselanslarının yüreğini kemiren bir tedirginliği biraz olsun sezinlemeden.

“Harika dans ediyorsunuz, genç adam,” demek zorunda hissetti İvan İlyiç kendini, hemen önünden geçen öğrenciye; kadril daha yeni bitmişti.

Öğrenci sert bir hareketle ona döndü, suratını ekşitti ve yüzünü Ekselanslarına, artık saygısız denebilecek bir mesafeye kadar yaklaştırıp avazı çıktığı kadar horoz gibi öttü, Artık bu kadarı da fazlaydı. İvan İlyiç hışımına masadan fırlayıp kalktı. Buna rağmen dayanılmaz bir kahkaha tufanı koptu, çünkü bu horoz sesi olabildiğince doğaldı ve bu üstün performans edebin gerektirdiği tüm saygı engellerini yıkmıştı. İvan İlyiç ne yapacağını şaşırarak öylece duruyordu. O sırada Pseldonimov ona yaklaştı ve önünde eğilerek onu yemeğe davet etti. Arkasından da annesi göründü.

“Efendimiz, Ekselansları,” dedi kadın eğilerek, “bu fakirane ikramımızı reddetmeyin, lütfen bizi şereflelendirin...”

“Ben... doğrusu, bilmiyorum...” diye kekeledi İvan İlyiç. “Aslında yemeğe kalmaya hiç niyetim yoktu... Çıkmak için kalkmıştım...”

Hakikaten de şapkasını elinde tutuyordu. Dahası, tam da bu anda ne olursa olsun, derhal buradan çıkıp gitmeye karar vermişti... ama gene de kaldı. Bir dakika sonra masaya doğru ilerleyen bir tören alayının başını çekiyordu. Pseldonimov ve annesi hemen onun önü sıra yürüyüp yolu açıyorlardı. Onu onur konuklarına ayrılan yere oturttular ve hemen de önünde yeni açılmış, ama henüz içilmeye başlanmamış bir şişe şampanya peyda oldu. Aperatif niyetine tuzlanmış ringa balığı ve votka vardı. Elini uzattı, kocaman bir votka kadehi aldı ve dibine kadar içti. Daha önce hiç votka içmemişti. Kendini bir tepeden aşağı yuvarlanıyormuş gibi hissediyordu; uçuyor, uçuyor, uçu-

yordu, bir yere yaslanmak, bir şeylere tutunmak gereğini duyuyordu ama başaramıyordu.

* * *

İvan İlyiç'in durumu gerçekten de giderek daha çapaşıklaşıyordu. Kader adeta alay ediyordu onunla. Bir saate kalmadan başına gelecekleri düşünemiyordu artık... Bu evin kapısından girdiğinde, denebilir ki, bütün insanlığı ve bütün astlarını kucaklamak için açmıştı kollarını; ama işte henüz bir saat geçmişken, yüreğinde derin bir acıyla Pseldonimov'dan nefret ettiğini, ona, karısına ve düğününe lanet ettiğini hissediyordu ve bu duygularının bilincindeydi. Dahası, Pseldonimov'un sadece yüzüne, gözlerine baktığında bile, onun da kendisinden nefret ettiğini, hatta adeta şöyle der gibi baktığını görüyordu: "Nereden geldin buraya, lanet olasıca! Sırtımıza yük oldun!..." Bütün bunları bakışlarından okumuştı çoktan.

Elbette İvan İlyiç şimdi masanın başında otururken bile, her şeyin gerçekten de böyle olduğunu, değil yüksek sesle açıklamak, içtenlikle kendine dahi itiraf etmektense, sağ kolunu kesmeyi yeğlerdi. Ama o an gelmemişti henüz, hâlâ ruhsal dengesini koruyordu. Oysa yüreği, yüreği... Yüreği acı çekiyordu Serbest kalmak, hava almak, dinlenmek için feryat ediyordu yüreği. Aslında olağanüstü iyi bir insandı İvan İlyiç.

Biliyordu, çok iyi biliyordu ki, çoktan çıkıp gitmesi gerekirdi –sadece çıkıp gitmesi değil, buradan kurtulması gerekiyordu. Demin dışarıda, kaldırımında hayalini kurduğu olaylar tamamen tersine dönmüş, düşündükleriyle taban tabana zıt bir biçimde gelişmişti.

"Neden geldim ki buraya? Neden geldim? Burada yiyip içmek için mi?" diye soruyordu kendi kendine, tuzlanmış ringa balığından küçük lokmalar atıştırırken. Kendinden derin bir kuşkuya kapılmıştı. Tasarlamış olduğu bu kahramanca girişime karşı şimdi istihza duyuyor davranışını eleştiriyordu. Buraya neden geldiğini gerçekten anlamıyordu.

Ama nasıl çıkıp gidecekti? Amacını gerçekleştirmeden çekip gitmek mümkün değildi. “Sonra hakkımda ne derler? Sık sık böyle uygunsuz yerlere gittiğimi söylerler. Eğer amacımı gerçekleştirmeden çıkarsam buradan, aynen böyle derler. Mesela yarın ne der Stepan Nikiforoviç, Semyon İvanoviç, ve dairedekiler, Şembel’dekiler, Şubin’dekiler? Kesinlikle herkes işitecektir yarın sabah bu olanları... Hayır, buraya neden geldiğimi herkes anlamadan çıkıp gitmem olmaz, ahlaki amacıma erişmeliyim... Şu anda bana saygı bile duymuyorlar artık,” diye devam etti düşünmeye. “Neye gülüyorlar? Sanki duygusuzmuşçasına, öyle rahat ki tavırları... Evet, zaten bütün bu genç kuşağın duygusuz olduğundan kuşkulanıyordum epeydir! Neye mal olursa olsun kalmalıyım!... Şimdi dans ediyorlar, sonra masanın çevresinde toplanacaklar... O zaman günümüzün sorunları, reformlar, Rusya’nın büyüklüğü hakkında konuşurum... Onların ilgisini çekerim böylece! Evet! Belki de henüz tamamen kaybetmiş değilimdir... Belki de gerçekten zaten böyle olması gerekiyordu. Onların ilgisini çekmek için nereden başlasam acaba? Ne yapsam, ne tasarlasam? Kaybettim ben, düpedüz kaybettim... Neye ihtiyaçları var, ne talep ediyorlar?... Görüyorum, birbirlerine bakıp gülüşüyorlar... Bana mı gülüyorlar yoksa? Aman Tanrım! Ne gerek vardı bütün bunlara... Ne işim var burada, neden çekip gitmiyorum, neyi bekliyorum?...” İşte böyle düşünüyordu ve bir utanç, dayanılmaz bir utanç ve pişmanlık gitgide artarak yüreğini sıkıyordu.

* * *

Ama her şey böyle oldu işte, birbiri ardınca.

Masaya oturalı daha iki dakika geçmişti ki, korkunç bir düşünce bütün varlığını ele geçirdi. Ansızın müthiş sarhoş olduğunu hissetti, yani az önceki gibi değil, kendini kontrol edemeyecek kadar sarhoş... Bunun nedeni, şampanyanın arkasından içtiği ve etkisini derhal gösteren o bir kadeh votkaydı. Bütün varlığıyla gücünü kaybettiğini hissediyordu. Elbette kendine güvenle doluydu, bilinci de

onu henüz terk etmemişti ve ona adeta bağırıyordu: “Durumun kötü, hem de çok kötü, sana kesinlikle yakışmayan bir haldesin! Gerçi sarhoşluğun etkisi altında düşünceleri tek bir noktada kalamıyordu. Böylece içinde ansızın, adeta elle tutulurcasına somut iki farklı kişilik belirdi. Biri kasıntılıydı, zafer arzusuyla doluydu, amacına erişeceğine dair gözü kara bir özgüvenle doluydu ve engelleri umursamıyordu. Diğeri ise yüreğinde bir ağrıya, ruhunda ona işkence eden bir şüpheyile gösteriyordu kendini. “Benim için ne diyecekler? Nasıl bitecek bu? Yarın neler olacak, yarın, yarın!...”

Aslında daha önce, konuklar arasında düşmanları olduğuna dair müphem bir duygu belirmişti içinde. “Emimin ki bu, o zaman sarhoş olduğumdan,” diye düşünüyordu acı veren bir kuşkuyla. Bu masada hakikaten de düşmanları bulunduğuna dair hiçbir kuşkuyla yer veremeyen işaretler fark ederek şimdi bundan kesinlikle emin olmuş ve büyük bir dehşete kapılmıştı

“Ama neden! Neden!” diye düşünüyordu.

Masanın etrafında toplananlar kişi kadar vardı ve bunların bir kısmının da kafası henüz yerindeydi. Diğerleri ise bir umursamazlık içinde başına buyruk davranıyor, yüksek sesle konuşuyor, hatta avaz avaz bağırıyor, olur olmaz vesilelerle sürekli kadeh kaldırıyorlardı. Zaman zaman da kadınlarla birbirlerine ekmek içinden yaptıkları küçük top- lar fırlatıyorlardı. Üzerinde yıpranmış bir frak olan basit, önemsiz bir adam tam masaya oturacakken, sandalyeden düştü, yemeğin sonuna kadar da öylece, düştüğü yerde kaldı. Bir diğer konuk ise ısrarla masaya oturup kadeh kaldırmaya çalışıyordu, ancak subay onu ceketinin eteğinden yakaladı ve bu zamansız coşkunluğunu sona erdirdi. Düğün yemeklerinin hazırlanması için, bir zamanlar kim bilir hangi generalin toprak kölesi olan özel bir aşçı tutulmuştu gerçi, ama sofraya bir araya gelmesi mümkün olmayan yiyeceklerle doluydu: galantir de vardı patatesli dil salatası da, bezelyeli köfte de vardı kaz kızartması da, hepsinin üzerine

de tatlı olarak *blanc manger* sunuluyordu. İçkilere gelince, bira, votka ve şeri vardı. Sadece General'in önünde bir tek şampanya şişesi duruyordu; onun kadehini doldurma görevini de gönüllü olarak Akim Petroviç üstlenmişti. Diğer konukların şerefe kaldırdıkları kadehlerde ya ekşi bir şarap, ya da ne buldularsa o vardı. Sofra, birçok masanın yan yana getirilip birleştirilmesiyle uzatılmıştı; bunların arasında bir iskambil masası bile vardı. Üzerlerine de birbirinden farklı örtüler serilmişti; bunlardan biri Yaroslav basmasındandı. Erkekler, kadınlarla yan yana oturuyorlardı: bir erkek, bir kadın... Pseldonimov'un annesi masaya oturmak istememişti; sağa sola koşturuyor, talimatlar veriyordu. Ama birden o ana kadar görünmemiş olan fesat bir kadın ortaya çıktı; üzerinde kırmızıya çalan ipek bir elbise, başında yüksek tepeli bir başlık vardı, dişleri ağrıyor olacak ki yüzüne bir bez sarmıştı. Bu, nihayet arka odadan çıkıp yemeğe katılmaya karar veren, gelinin anasıydı. Şimdiye kadar Pseldonimov'un anasına duyduğu uzlaşmaz düşmanlık yüzünden çıkmamıştı dışarıya, ama bu meseleden daha sonra söz edeceğiz. Bu kadın General'e hasetle, hatta alay edermiş gibi baktı; belli ki onunla tanıştırmak istemiyordu. İvan İlyiç'te bu kadın son derece şüphe uyandırıcı göründü. Ama ondan başka birkaç kişi daha şüphe uyandırıcıydı ve insanda buradan kurtulup huzur bulma arzusu uyandırıyorlardı. Ayrıca bunlar, aralarında bizzat İvan İlyiç'e karşı bir tezgâh kurmakta oldukları kuşkusunu da akla getiriyorlardı. En azından ona böyle gelmişti ve yemek süresince de buna giderek daha fazla inanmıştı. En çok da serbest çalışan bir ressam olduğu söylenen sakallı bir adamdı fesadın başını çeken; bu kişi, İvan İlyiç'e birkaç defa bakmış ve sonra, yanındakilere dönerek kulaklarına bir şeyler fısıldamıştı. Öğrenci olduğu anlaşılan bir diğeri iyice kafayı bulmuştu ama gene de şüpheli belirtiler gösteriyordu. Tıp öğrencisi de pek tekin değildi. Hatta subaya dahi fazla güven olmazdı. Ama nefretini en belirgin biçimde gösteren "Ateş Parçası" çalışanı olan genç adamdı: sandal-

yeye nasıl da yayılmıştı, nasıl mağrur ve küstah bir ifadeyle etrafına bakıyor, nasıl da burnundan soluyordu! Gerçi diğer konuklar, “Ateş Parçası”nda sadece dört tane berbat şiiri yayımlanmış olan ve bu yüzden liberal sayılan bu gence aldırış etmiyorlardı, hatta belki de onu sevmiyorlardı, ama İvan İlyiç’in hemen yanına belli ki kasten atılan ekmek içinden yapılmış küçük bir top düştüğünde, o adam bunu kendisinin attığını göstermek için küstah bir tavırla dikti başını.

Ve elbette, bütün bu olayların İvan İlyiç üzerinde tedirgin edici bir etkisi oluyordu.

Bir gözlemi daha onu son derece rahatsız etti: İvan İlyiç, söylemek istediği ve güçlkle bir araya getirdiği sözleri telaffuz etmek istediğinde, dili ona itaat etmiyordu. Sonra ansızın kendini unuttu ve ortada hiçbir neden yokken kıkır kıkır gülmeye başladı. Bu durum, İvan İlyiç’in artık içmemeye karar verdiği halde kendisine bizzat doldurmuş olduğu ama sonra ansızın kendini unutup bilinçsizce dikiverdiği bir kadeh şampanyadan az sonra oldu. Bundan sonra da bir ağlama arzusu duydu içinde. Derin ve şaşırtıcı bir hassasiyete kaptırmıştı kendini. Pseldonimov’u, hatta “Ateş Parçası” çalışanını bile sevmeye başladığını hissediyordu şimdi. Herkesi, her şeyi kucaklamak, her şeyi unutup huzur bulmak arzusuyla dolmuştu içi ansızın. Dahası, her şeyi, her şeyi olanca açıklığıyla onlara anlatmak, nasıl yüce erdemlerle donanmış, iyi ve şerefli bir insan olduğunu, anlatmak istiyordu... Nasıl da yararlı olacaktı yurduna, kadınların da yüzünü güldürecekti... Ve en önemlisi, nasıl bir ilerici olduğunu, hümanizmiyle herkese, en düşkünlere bile hoşgörü göstermek istediğini, bütün bunları anlatacaktı ve sonunda Pseldonimov’un düğününe çağırılmadığı halde uğramasının nedeninin, iki kadeh şarap içip yeni evlilere mutluluk dilemek olduğunu söyleyecekti.

“Hakikat, her şeye karşı kutsal hakikat ve içtenlik! İçtenliğimle ele geçireceğim onları. Bana inanacaklarını açıkça görüyorum; şimdi bana düşmanca bakıyorlar ama

onlara her şeyi anlattığımda, bana inanacaklar ve itaat edecekler. Kadehlerini dolduracaklar ve bağırarak benim sağlığıma içecekler. Eminim ki o Subay, bu coşkunlukla kadehini bile kıracak. Hatta “Urra!” diye bağıracaklar belki de... Süvarilerin yaptığı gibi, beni havaya kaldırmaya kalkışacaklar! Oysa ben buna karşı çıkmayacağım elbette! Ne güzel olacak! Gelini de alınından öpeceğim, öyle tatlı bir kızcağız ki... Akim Petroviç de iyi bir adam. Elbette Pseldonimov da durumunu düzeltecek böylelikle. Onun, -hani denir ya- sadece sosyal yanı biraz eksik... Gerçi tabii, yeni kuşakta genel olarak bu içten hassasiyet bulunmuyor, ama... Ama ben onlara, çağımızda Rusya’nın Avrupa devletleri arasındaki önemini anlatacağım. Köylülük sorununu da açıklayacağım, evet, ve... Ve hepsi sevecek beni, muzaffer olarak çıkacağım buradan!...”

Bunlar kuşkusuz çok hoş düşlerdi, ama İvan İlyiç’in bütün bu pembe umutlarının arasında ansızın beklenmedik başka bir durumun ortaya çıkması büyük bir aksilik oldu. Tükürmek ihtiyacı duyuyordu. Güçlü iradesine rağmen ağzının içinde bir tükürüğünün birikmesini önlemiyordu. Bunu Akim Petroviç de fark etmişti: İvan İlyiç konuştuğu anda ağzından fışkıran tükürükler onun yüzüne saçılıyor ve o da saygısından ötürü temizlenmeye cesaret edemeyerek öylece sabırla oturuyordu. İvan İlyiç sonunda bir peçete alıp kendi eliyle temizledi tükürüklerini. Ama derhal bu yaptığı ona öyle saçma, öyle tuhaf göründü ki, şaşırmış bir halde sustu. Akim Petroviç kadehindeki içkiyi bitirmişti gerçi, ama gene de donmuş gibi oturuyordu. İvan İlyiç, neredeyse bir çeyrek saattir ona çok ilginç şeyler anlatmakta olduğunu, ama Akim Petroviç’in onu yalnızca utanarak değil korku içinde dinlediğini etti. Onun bir sandalye ötesinde oturan Pseldonimov da boynunu ona doğru uzatmış, başını hafifçe eğmiş, son derece rahatsız bir pozisyonda ona kulak veriyordu. Gerçekten de ona bekçilik ediyor gibiydi. Gözlerini konukların üzerinde gezdirdi ve birçoğunun doğruca ken-

disine bakıp güldüğünü gördü. Ama en tuhafı böyle olmasından hiç de utanmış değildi, tersine, yeniden cesaretlenmişti. Kadehinden bir yudum daha aldı ve ansızın herkesin işitebileceği şekilde konuşmaya başladı.

“Söyledim ya!” diye başladı mümkün olduğunca yüksek sesle, “daha şimdi Akim Petroviç’e söyledim ya beyler: Rusya... evet, bizatihi Rusya... tek kelimeyle, söylemek istediğimi anlıyorsunuz... Rusya, benim derinden inancıma göre, hü-ma-nizm çağını yaşıyor ...”

“Hü-hümanizm!” sesi yükseldi masanın diğer ucundan.

“Hü-hü!”

“Tü-tü!”

İvan İlyiç sustu. Pseldonimov sandalyesinden kalktı ve çevresine bakındı: kimdi böyle bağırın? Akim Petroviç de konukları azarlar gibi başını salladı. İvan İlyiç açıkça fark etti bunu, ama acı içinde sustu.

“Hümanizm!” diye devam etti az sonra. “Bu akşam... Tam da bu akşam, Stepan Niki-ki-foroviç ile konuşuyordum... diyordum ki, ıslahat...”

“Ekselansları!” dediği duyuldu birinin yüksek sesle, masanın diğer ucundan.

“Buyurunuz?” diye cevap verdi sözü kesilen İvan İlyiç, kimin bağırdığını seçmeye çalışarak.

“Bir şey yok, Ekselansları, sözlerinizden çok etkilendim, devam edin! Dev-vam edin!” dedi tekrar aynı ses. İvan İlyiç kendisini çok kötü hissediyordu.

“Islahat, denebilir ki, bütün bu şeylerin...”

“Ekselansları!” diye bağırdı gene aynı ses.

“Ne istiyorsunuz?”

“Merhaba!”

Ama İvan İlyiç bu defa dayanamadı. Konuşmasını kesti ve düzeni bozan bu adama doğru döndü. Henüz çok genç bir öğrenciydi bu, iyice sarhoştı ve genel hali kuşku uyandırıyordu. Az önce kendinden geçmiş, bir bardakla iki tabak kırarak, düğünde böyle yapılması gerektiğini

iddia etmişti. İvan İlyiç'in ona doğru döndüğü anda subay da bağıranı sertçe azarlamaya başladı.

"Neyin var senin, ne böğürüyorsun? Kendine gel!"

"Sizi kastetmemiştim, Ekselansları, sizi değil! Devam edin!" diye bağırdı şamatacı öğrenci, sandalyesinin üzerine yayılarak. "Devam edin, sizi dinliyorum ve sizden çok, ço-ok, ço-ok memnunum! Şah-hane! Şah-hane!"

"Çocuk kafayı bulmuş," diye fısıldadı Pseldonimov.

"Evet, görüyorum öyle! Ama..."

"Çok eğlenceli bir olay anlatıyordum da ondan, Ekselansları!" diye söze karıştı subay. "Bizim birlikteki komutanıyla aynen böyle konuşan bir teğmenden söz ediyordum. Şimdi bu adam da sanki onun kopyası. Komutanının her sözüne karşılık 'şahane, şahane' deyip duruyordu. On sene evvel sırf bu yüzden görevden aldılar onu."

"Ne te-eğmeniydi bu?"

"Bizim birliğin teğmeni, Ekselansları, bu 'şahane' meselesi yüzünden aklını yitirdi. İlk ihtarda bulundular, sonra tutukladılar... Komutan bir baba gibi ihtar ediyordu ona, oysa beriki de boyuna şah-hane! Şah-hane diyordu! Tuhaf olan şu ki aslında delikanlı adamdı bu subay, boyu da bir seksen vardı. Mahkemeye vermeye kalkıştılar, ama sonra kafayı yediğini anladılar."

"Yani, okul çocuğu yerine koydular onu herhalde... Okul çocuğu olunca pek ciddiye alınmayabilir... Ben kendi açımdan bağışlamaya hazırım..."

"Tıbbi açıdan da incelediler onu, Ekselansları."

"Nasıl yani! Anatomik inceleme mi yaptılar?"

"Bağışlayın, ama o tamamen canlıydı, dedim ya!"

Konukların arasında gürültülü bir kahkaha koptu. O ana kadar sahne dekoruymuş gibi sessiz ve hareketsiz duran herkesin katıldığı bir kahkaha yayıldı etrafa. İvan İlyiç hiddetlendi.

"Beyler, beyler!" diye bağırdı, ilk defa neredeyse kekercesine. "Hayatta olan birisinin anatomik incelemesinin yapılmadığını gayet iyi anlayabilecek durumdayım. Delir-

diği için artık hayatta olmadığını düşünmüştüm... Yani öldüğünü... Yani demek istemiştim ki... Beni sevmiyorsunuz... Oysa ben hepinizi seviyorum... Evet, Porfiriy'i... seviyorum... Böyle konuşmakla kendimi küçük düşürüyorum...”

Tam bu anda İvan İlyiç'in ağzından masa örtüsüne, hem de en görülür yerine artık gizlenemeyecek kadar iri tükürükler saçıldı. Pseldonimov bir peçeteyle bunları silmek için atıldı. Bu son aksilik onu tamamen yıkmıştı.

“Beyler, bu kadarı da fazla!” diye bağırdı umutsuzluk içinde.

“Adam sarhoş, Ekselansları,” deyiverdi Pseldonimov tekrar.

“Porfiriy! Görüyorum ki siz... hepiniz... evet! Diyeceğim, umut ederim ki... Evet, herkesi söylemeye davet ediyorum: Nasıl oldu da ben kendimi böyle küçük düşürdüm?”

İvan İlyiç neredeyse ağlayacaktı.

“Ekselansları, bağışlayın!”

“Porfiriy, sana diyorum... Söylesene, eğer buraya... evet, buraya, düğüne geldiysem, bir amacım vardı. Ahla-ken yüksek bir amaçtı bu... Bunu hissetmenizi istiyordum. Ama şimdi herkese soruyorum: Hepinizin gözünde küçük düştüm, öyle değil mi?”

Bir mezar sessizliği. İşte bu: bir mezar sessizliği, hem de böylesine kategorik bir soruya karşılık. “Hiç değilse bu anda bağırsalardı!” düşüncesi geçti ekselanslarının kafasından. Ama konuklar sadece birbirlerine bakıyorlardı. Akim Petroviç de ölü gibi oturuyordu, aslında ne ölü ne de diriydi... Pseldonimov ise korkudan aptallaşmış, epeydir sormaya çekindiği o korkunç soruyu kendi kendine tekrar edip duruyordu: “Yarın sabah acaba başıma daha neler gelecek?” Ansızın iyiden iyiye sarhoş olan ama şimdiye değin kasvetli bir sessizlik içinde oturan “Ateş Parçası”nın çalışanı doğruca İvan İlyiç'e döndü ve kıvılcımlar saçan gözlerle herkes adına cevap vermeye koyuldu.

“Evet!” diye bağırdı olanca gücüyle. “Evet, kendinizi küçük düşürdünüz, evet, siz bir gericisiniz... Ge-ri-ci!”

“Delikanlı, kendinize gelin! Kiminle konuştuğunuzu sanıyorsunuz siz!” diye öfkeyle bağırdı İvan İlyiç, tekrar yerinden sıçrayarak.

“Sizinle konuşuyorum! Ayrıca ben delikanlı da değilim... Siz buraya böbürlenip popüler olmak için geldiniz.”

“Pseldonimov, neler oluyor!” diye bağırdı İvan İlyiç.

Ama Pseldonimov öyle bir korkuya kapılmıştı ki, adeta olduğu yerde donup kalmıştı. Çatışmanın daha da büyümemesi için nasıl bir önlem alması gerektiğini bilmiyordu. Konuklar da oldukları yerde dilleri tutulmuş gibi sessiz oturuyorlardı. Sadece ressam ve tıp öğrencisi alkışlayıp “bravo, bravo!” diye bağıştılar.

Beriki içinde tutamadığı bir gazapla bağırmaya devam ediyordu:

“Evet, hümanizminizle böbürlenmek için buraya geldiniz! Herkesin neşesini böldünüz. Şampanya içiyor ve bunun, ayda on ruble maaş alan bir memur için çok pahalı olduğunu anlayamıyorsunuz; oysa bence siz, astlarının genç karılarına sulanan o amirlerden birisiniz belki de... Dahası, eminim ki, mültezimlik de yapıyorsunuzdur... Evet, evet, evet!”

“Pseldonimov, Pseldonimov!” diye bağırdı İvan İlyiç, yardım istermiş gibi ellerini ona uzatarak. Bu adamın her bir sözünün yüreğinde yeni bir hançer yarası açtığını hissediyordu.

“Emredersiniz Ekselansları, lütfen rahatsız olmayın!” diye bağırdı Pseldonimov, “Ateş Parçası”nın çalışanına doğru atıldı, yakasına yapıştı ve masadan kaldırıp sürükledi. Bu sıska Pseldonimov’dan böyle bir fiziksel güç kesinlikle beklenmezdi. Ama öteki iyice sarhoş, Pseldonimov ise tamamen ayıktı. Adamın sırtına birkaç tokat attı ve kapıya doğru itekledi.

“Sizi namussuzlar!” diye bağırdı beriki. “Yarın ‘Ateş Parçası’nda hepinizin karikatürünü yapacağım!...”

Herkes yerinde sıçramıştı.

“Ekselansları, Ekselansları!” diye bağıırıyordu Pseldonimov, annesi ve konuklardan birkaçı generalin etrafına toplanmışlardı. “Ekselansları, rahatsız olmayın lütfen!”

“Hayır, hayır!” diye bağıırıyordu General, “bittim ben... bittim. Oysa buraya sizi kutlamak için gelmişim, sizi kutlamak için... Ve işte sonuç bu!”

İvan İlyiç bilincini yitirmiş gibi sandalyeye yığıldı, iki kolunu da masaya koydu ve başını ellerinin arasına aldı, ama başı doğruca *blanc manger* kabının içine düştü. Genel dehşeti tasvir etmeye gerek yok. İvan İlyiç bir dakika sonra kalktı, belli ki dışarı çıkmak istiyordu, sendeledi, sandalyenin ayaklarına takıldı, boylu boyunca yere düştü ve kendinden geçip horlamaya başladı...

İçkiyle arası hoş olmayanlar tesadüfen içtiklerinde böyle durumlar sık sık görülür. Son ana kadar dayanırlar, bilinçlerini korurlar, ama sonra aniden kendilerini kaybederler. İvan İlyiç’e de böyle olmuştu. Kendini bilmez bir halde yerde yatıyordu. Pseldonimov ise başını iki eli arasına almış saçlarını yolarmış gibi öylece duruyordu. Konuklar düğün evinden ayrılmaya başladılar; her biri olanları kendince açıklıyordu. Bu sırada saat, sabaha karşı üçü gösteriyordu.

* * *

Pseldonimov’un durumu, herkesin tahmin edebileceğinden çok daha kötüydü. İvan İlyiç yerde öylecene yatar-ken ve Pseldonimov da onun başucunda durup umutsuzluk içinde saçlarını yolarken, hikâyemizin akışında bir ara verip özel olarak Porfiriy Petroviç Pseldonimov hakkında birkaç aydınlatıcı söz söyleyelim.

Pseldonimov, düğününden bir ay öncesine kadar ağır bir yoksulluk içinde yaşıyordu. Babasının bir zamanlar memuriyette bulunduğu ve bir suçla mahkeme edilirken öldüğü bir vilayetten gelmişti. Pseldonimov, düğününden beş ay önce, bütün bir yıldır Petersburg’ta yokluk çektikten sonra, aylığı on ruble olan bu işi bulmuş, maddeten ve

manen yeniden doğmuş, ama çok geçmeden gene şartların altında ezilmeye başlamıştı. Bu dünyada Pseldonimov adını taşıyan sadece iki kişi kalmıştı: o ve anası. Bayan Pseldonimova, kocasının ölümünden sonra, yaşadıkları vilayetten ayrılmaya karar vermişti. Ana oğul dondurucu soğukta zorlukla ayakta durabiliyor e ancak güçlkle besleniyorlardı. Pseldonimov'un içecek su için elinde bir çömlekle Fontanka'ya su almaya gittiği günler bile oluyordu. Memuriyete başladıktan sonra anasıyla kentin bir köşesine yerleşmişlerdi. Kadın başkalarının çamaşırlarını yıkayarak kazandığı parayı biriktirerek ancak dört ayda kendine bir çift çizme ve bir palto alabilmişti. Üstelik Pseldonimov dairede sık sık büyük sıkıntılarla karşılaşyordu: Örneğin şefi başına dikiliyor ve en son ne zaman bir hamama gittiğini soruyordu. Ceketinin yakası altında tah-takurularının yuvalandığı söylentileri dolaşıyordu dairede. Ama Pseldonimov sağlam karakterliydi. Görünüşte itaatkâr ve sakindi; pek az eğitim aldığından, neredeyse hiçbir zaman bir konu hakkında iddialı konuştuğu işitil-memişti. Kendi kendine düşünüyor muydu, hayaller kuruyor, planlar yapıyor muydu – kesin olarak anlaşılmı-yordu? Ama buna karşılık onda, bu berbat şartlardan bir çıkış yolu bulmak için içgüdüsel, gizli, bilinçsiz bir karar-lılık da vardı. Bir karıncanın inatçılığına direncine sahipti: Karıncaların yuvasını yıkarlarsa derhal yeniden yapmaya başlarlar onu; bir kez daha yıkılırsa bir kez daha yapmaya başlarlar, yorulmaksızın, durmaksızın yuvalarını yapmayı sürdürürler. Psevdonimov da var olmanın şartlarını sağla-mak için durmadan çalışan biriydi. Yuvasını yaptığını ve hatta belki de darlık günleri için bir şeyler biriktirdiğini görebilirdiniz gözlerinde. Bu dünyada bir tek annesi sevi-yordu onu ve sınırsızca seviyordu. Sarsılmaz, yorulmaz, çalışkan ve bütün bunlarla birlikte iyi bir kadındı o. Belki de bu şartlar altında daha beş veya altı yıl kadar kendi köşelerinde yaşayacaklardı. Ama kader karşılına emekli danışman Mlekopitaev 'i çıkardı. Bu eski hazine memuru,

bir zamanlar bir vilayette memuriyette bulunmuş ve son zamanlarda da ailesiyle birlikte Petersburg'a yerleşmişti. Pseldonimov'u eskiden beri tanıyordu; babasına bir zamanlar bir yardımından dolayı minnet borcu vardı. Oldukça paralı sayılırdı. Gerçi büyük servet sahibi değildi ama biraz parası vardı işte; ne kadar olduğunu da kimse bilmiyordu, ne karısı, ne büyük kızı, ne de akrabaları... Mlekopitaev aslında belalı bir tipti, hem hasta, hem ayyaş, hem de evinde ailesine zorbaca davranan bir adamdı. İki kızı vardı, ve günün birinde aklına küçük kızını Pseldonimov'a verme fikri geldi: "Müsaadenizle, ben onu tanıyorum, babası iyi bir adamdı, oğlu da iyi biridir kuşkusuz," diyordu. Mlekopitaev zaten ne isterse onu yapardı; ve söylediği de yapıldı. Zamanının büyük bölümünü koltuğunda oturarak geçirirdi. Bacağının birini hastalık yüzünden kaybetmiş olması, onun votka içmesine engel olmuyordu. Bütün gün içip herkese ve her şeye söverdi. Kötü ruhlu bir adamdı; sürekli işkence edebileceği birilerini arardı. Bunun için de akrabalarından birkaçını yanına almıştı: Hasta ve huysuz bir kadın olan kız kardeşi, karısının iki kız kardeşi (bunlar da fesat ve dillerini tutamayan kadınlardı), daha sonra bir ara her nasılsa bir kaburgasını kıran yaşlı teyzesi onun evinde yaşamaktaydılar. Sonradan Rus uyruğuna geçmiş olan bir Alman kadını yanına almıştı. "Binbir Gece Masalları"nı anlatma yeteneğinden ötürü tutardı bu kadını da. Bütün eğlencesi, kendisine bağladığı bu talihsiz kadınlarla alay etmek ve dakika başı onlara hakaret etmektir; yaşamı boyunca diş ağrısı çeken karısı da dâhil, bunların hiçbirisi karşısına geçip tek kelime söylemeye cesaret edemezdi. Onların aralarını açık tutmaya özen gösterirdi; aralarındaki ihtilafları, birbirleri hakkındaki dedikodulardan öğrenir, onları kışkırtır, sonra da kavgalarını izleyip kahkahalarla güler, mutlu olurdu. Büyük kızı, on yıl düşük rütbeli bir subayla evli kalıp yoksulluk içinde yaşadktan sonra nihayet dul kalınca, üç küçük, hastalıklı veletle birlikte onun yanına yerleşmeye geldiğinde çok

mutlu olmuştı. Çocuklara tahammül edemezdi, ama onların gelişyle birlikte günlük deneylerini uygulayabileceği malzemelerde bir artış olmasından ötürü çok memnundu. Bütün bu fesat kadınlar ve hasta çocuklardan oluşan insan yığını, Petersburg tarafındaki o ahşap evde yerleşmişti. Doğru dürüst de beslenemiyorlardı, çünkü ihtiyar cimriydi ve kendi votkasını hiç esirgemese de, kimseye fazladan bir kopek koklatmıyordu; Üstelik doğru dürüst uyuyamıyorlardı da, çünkü uykusuzluk çeken ihtiyar onları uyutmuyor ve kendisini eğlendirmelerini istiyordu. Kısacası aile de sefalet içinde yaşıyordu ve her biri kaderine lanet ediyordu. İşte tam bu sırada Mlekopitaev'in gözleri Pseldonimov'a takıldı. Uzun burnu ve itaatkâr görünüşü derhal dikkatini çekti. Zayıf ve cazibesiz küçük kızı bu sırada on yedi yaşına gelmişti. Gerçi bir zamanlar bir Alman okuluna gitmişti ama orada alfabeden başka neredeyse hiçbir şey öğrenmemişti. Raşitik ve kansız cansız bir kızdı. Tek bacaklı ve ayyaş babasının değneği altında, evdeki dedikodu, ihbarcılık ve cadalozluklar rezaleti içinde büyümüştü. Ne bir arkadaşı vardı, ne de kendine çevre kuracak akıllı. Çoktandır da evlenmeyi istiyordu. Başka insanların karşısında sesi çıkmazdı, ama evde, annesinin ve diğer kadınların önünde aksi ve sivri dilliydi. Kız kardeşinin çocuklarını çimdiklemeye ve tokatlamaya, onların ekmek ve şeker çaldığı hikâyeleri uydurmaya bayılırdı; bu yüzden büyük kardeşiyle arasında bitmek bilmez bir kavga sürüp giderdi. İhtiyar adam Pseldonimov'a kızını vermeyi bizzat önermişti. Gerçi Pseldonimov bu sırada sefalet içinde yaşamaktaydı, ama gene de düşünmek için zaman istemişti. Annesiyle uzun uzun konuşmuşlar, bu öneriyi kabul etmekte tereddüt etmişlerdi. Ama geline verilecek olan drahomada, ahşap ve yıkık dökük de olsa, tek katlı bir ev vardı... Ne olursa olsun, bir mülktü bu... En önemlisi de, kendisine ayrıca dört yüz ruble de verilecekti. Bu parayı kendi başına ne kadar zamanda biriktirebilirdi ki! İhtiyar ayyaş ailesine bağırıyordu: Evime ne

diye bir yabancıyı alıyorum? Biliyor musunuz? Her şeyden evvel hepimiz karı olduğunuz için... Bu karılardan bana gına geldi. Pseldonimov'un ben düdüğümü çaldıkça oynayacaktır! Çünkü ben onun velinimetiyim. İkincisi, onu evime alıyorum, çünkü hepiniz buna karşısınız, ona karşı hasetle dolusunuz. İşte ben de size nispet olsun diye bunu yapıyorum. Ne istersem yaparım ben! Sen de, Porfiri, kızım senin karın olduktan sonra onu bir temiz dövmelisin! Doğduğundan beri içi iblislerle dolmuştur bunun. Sen o iblisleri kovmalısın, ben değneğini hazır ederim..."

Pseldonimov susuyordu, ama teklifi kabul etmeye kararı vermişti. Düğünden önce annesiyle birlikte yeni eve taşındılar, yıkandılar, giyinip kuşandılar, düğün için para harcadılar. İhtiyar kayınpeder, -belki de bütün ailesi bu duruma karşı çıktığı için- damadı ve anasını koruması altına almıştı. Pseldonimov'un annesini de o kadar beğenmişti ki, ona asılmamak için kendini zor tutuyordu. Öte yandan düğüne bir hafta kala, Pseldonimov'u karşısına aldı ve bir kazak dansı yapmaya zorladı. Dansın sonuna doğru: "Peki, bu kadarı yeter, sadece karşıma geçtiğinde kendini unutup unutmayacağını görmek istemiştım," dedi. Düğün için ancak yetecek kadar para verdi ve bütün akrabalarıyla tanıdıklarını davet etti. Pseldonimov ise sadece "Ateş Parçası" çalışanıyla, şeref konuğu olarak Akim Petroviç'i çağırmişti. Pseldonimov, müstakbel karısının kendisinden tiksindiğini ve aslında subayla evlenmek istediğini gayet iyi biliyordu. Ama gene de her şeye katlanıyordu, annesiyle anlaşması da böyleydi. Bütün düğün günü ve gecesi boyunca ihtiyar kayınpeder içip berbat kelimelerle sövmüştü. Bütün aile düğün sırasında arka odalara çekilmiş, nefessiz kalmak pahasına tıkış tıkış orada vakit geçirmişlerdi. Ön odalar balo ve yemek için ayrılmıştı. Nihayet ihtiyar adam iyice kafayı bulup akşam saat on bir gibi sızdığında, o gün Pseldonimov'un anasına her tür fesatlığı yapan gelinin anası, sonunda kızgınlığını bir kenara bırakıp baloya ve yemeğe katılmaya karar vermişti. Ama İvan İlyiç'in gelişi

her şeyi allak bullak etmişti. Mlekopitaev'in karısı şaşırmış, General'i davet ettiklerini kendisine neden haber vermediklerini sorup söylenmeye başlamıştı. General'in çağrılmadığını, kendi arzusuyla geldiğini anlatmaya çalışıyorlardı ona, ama o öyle aksiydi ki, bir türlü buna inanmak istemiyordu. Şampanya ikram etmek gerektiğinde, Pseldonimov'un anası, sadece bir rublesi olduğunu söyledi, Pseldonimov'da ise bir kopek bile kalmamıştı. Böylece Bayan Mlekopitaeva'nın önünde önce bir şişe, sonra ikinci şişe için boyunlarını büküp para istemeleri gerekmişti. Damadın memuriyetteki geleceği, kariyeri için bu fedakârlıkta bulunmak gerektiğini söyleyerek kadına yalvarmışlar, onu ikna etmeye çalışmışlardı. Kadın sonunda kendi parasından bir miktar vermişti, ama Pseldonimov bu arada öyle acı bir zehir yutmak zorunda kalmıştı ki, birkaç defa zifaf yatağının kurulu olduğu odaya koşmuş, çaresiz bir öfkeyle baştan ayağa titreyerek cennetten çıkma hazlar için hazırlanmış olan yatağa başını gömmüştü. Evet! İvan İlyiç, o akşam içtiği iki şişe Jackson'un neye mal olduğunu bilmiyordu. İvan İlyiç'in ziyareti o beklenmedik olayla sona erdiğinde, Pseldonimov nasıl bir dehşete, eleme ve hatta umutsuzluğa kapılmıştı! Başına gelebilecek ütün belalar tekrar gözlerinin önünde canlanmıştı. Zaten bütün gece boyunca kaprisli gelinin gözyaşları ve feryatları, aptal akrabalarının da imaları, laf çakmaları dinmek bilmemişti. Zaten bunlar olmadan da başı ağrıyordu, bunlar olmadan da bulutlanmıştı gözlerinin önü. Ve şimdi üstelik İvan İlyiç'in de yardımı ihtiyacı vardı, sabahın saat üçünde bir doktor veya onu evine götürecek araba bulmak gerekiyordu; ama muhakkak düzgün bir araba olmalıydı bu, çünkü onu bu haldeyken sıradan bir faytonla evine gönderemezdi. Ama böyle bir arabadan vaz geçse bile, saman nakline yarayan basit bir at arabası bile tutacak parayı nereden bulacaktı? Mlekopitaev'in fesat karısı, General'in onunla iki çift laf etmemesinden ve de yemekte ona hiç bakmamasından ötürü öfkesinden kudurmuş olduğundan, cebinde tek bir kopek bile kalmadı-

ğını duyurdu. Belki gerçekten de yoktu parası. – Ama nereden bulacaktı bu parayı, ne yapacaktı? İşte, bu yüzden saçlarının tümünü yolabilirdi...

* * *

Bu arada İvan İlyiç'i de orada, yemek odasındaki küçük, deri kaplı bir divana yatırmışlardı. Diğerleri masaları toplayıp kaldırırken Pseldonimov da para bulmak için dört dönüyor, o akşam hizmetçi olarak çağrılanlardan bile borç istiyordu. Ama kimseden bir tek metelik çıkmadı. Konukların çoğu çıkıp gittikten sonra orada kalan Akim Petroviç'i rahatsız etmeyi bile göze aldı. Ama beriki, her ne kadar iyi bir insan olsa da, para lafını duyar duymaz öyle bir şaşkınlığa kapıldı, hatta öyle bir teyakkuz durumuna geçti ki, kendisinden hiç beklenmeyecek saçmalıkta laflar etmeye başladı.

“Başka zaman olsaydı memnuniyetle,” diye homurdandı, “ama şimdi... Valla, bağışlayın beni...”

Sonra da şapkasını kapıp koşarcasına evden çıktı. Rüya tabirleri kitabı hakkında konuşan o iyi yürekli delikanlıdan da işe yarar bir şey çıkmadı. Bu delikanlı herkes ayrıldıktan sonra bile düğün evinde kalmış, Pseldonimov'un başındaki bu sıkıntıyı bütün yüreğiyle paylaşıyordu. Nihayet Pseldonimov, annesi ve bu delikanlı baş başa verip durumu tartıştıktan sonra, doktor çağırmamaya, ama bir araba bulup hastayı evine götürmeye, bu arada araba gelinceye kadar bazı geleneksel yöntemlerle onu sağaltmayı denemeye karar verdiler; yani şakaklarını ve başını soğuk suyla ıslatmak, alnına buz koymak gibi... Pseldonimov'un annesi bu işi üstlendi, delikanlı da bir araba bulmak için uçarcasına evden fırladı. Bu saatte Petersburg tarafında normal bir araba bulunamayacağından, sürücüleri uyandırmak için doğruca uzakta bulunan, bildiği bir ahıra doğru koşmaya başladı. Oradakiler onunla pazarlığa koyuldular ve gecenin bu saatinde bir araba için beş rublenin bile pek az olacağını söylediler. Ancak gene de üç rubleye razı oldular. Böylece nihayet saat beşe doğru delikanlı kiraladığı arabayla

Pseldonimov'un evine geldiğinde, evdekiler fikirlerini değiştirmişlerdi. Çünkü hâlâ bilinçsiz yatan İvan İlyiç daha da kötölemişti, acıyla inliyor ve bütün vücudu titriyordu. Onu böyle bir durumda evine götürmek mümkün olmadığı gibi, tehlikeliydi de... "Bakalım, daha neler gelecek başımıza?" diyordu cesaretini tamamen kaybetmiş olan Pseldonimov. Ne yapacaklardı? Yeni bir sorun ortaya çıkmıştı. Eğer hasta bu evde kalacaksa, onu nerede yatıracaklardı? Koca evde hepsi hepsi iki yatak vardı: biri büyük, iki kişilik, ihtiyar Mlekipitaev ile karısının yatağı, diğeri de gene iki kişilik, ceviz ağacından yapılmışa benzeyen, yeni satın alınmış ve yeni evliler için ayrılmış olan yatak... Evin bütün diğer sakinleri yerde yan yana, çoğu kötü durumda olan ve berbat görünüm yer yataklarında yatıyorlardı; üstelik bu yataklar da yetmiyordu onlara... Hastayı nereye yatıracaklardı? Bir tüy yatak bulunurdu belki; birinin evinden alıp buraya taşıyabilirlerdi, ama neyin üzerine sereceklerdi? Herhalde salona sermek gerekecekti, zira bu oda, yatak odalarından uzaktaydı ve ayrı bir de çıkışı vardı. Ama neyin üzerine sereceklerdi? Bilindiği gibi, yatılı lise öğrencileri hafta sonunda evlerine çıktıklarında, sandalyelerin üzerine yatak yapılması âdet olmuştur. Ama İvan İlyiç gibi birine böyle bir yatağı lâyük görmek büyük bir saygısızlık olurdu. General, sabah uyandığında kendini sandalyelerin üzerinde bulursa ne derdi? Pseldonimov bunu duymak bile istemiyordu. Tek bir yol kalıyordu: Hastayı zifaf yatağına taşımak... Bu zifaf yatağı, daha önce de belirtildiği gibi, küçük odada, yani yemek odasının hemen yanındaki odada hazırlanmıştı. Karyolanın üzerinde daha yeni satın alınmış iki kişilik bir döşek, temiz çarşaf, pembe basma kaplı, saçakları muslinden yapılmış dört yastık vardı. Yatak örtüsü de desenli, pembe satenden yapılmıştı. Altın rengi halka biçiminde bir kornişe de ince pamuklu el dokumasından perdeler asılmıştı. Kısacası her şey gerektiği gibiydi, yatak odasını görmek isteyen hemen hemen bütün ziyaretçiler bu düzenlemeyi beğenmişlerdi. Yeni gelin Pseldonimov'a

tahammül bile edemediği halde, ama gece boyunca birkaç defa içeriye bakmak için gizlice buraya gelmişti. Genç gelin, koleraya yakalanmışa benzeyen böyle bir hastayı zıfaf yatağına taşımak istediklerini öğrendiğinde, müthiş bir öfkeye kapıldı! Gelinin anası da kızının tarafını tuttu, lanetler etti, ertesi gün onları kocasına şikâyet edeceğine yemin etti. Ama Pseldonimov kararından dönmedi. Sonunda İvan İlyiç'i buraya taşıdılar, genç evlilerin yatağı da salonda sandalyelerin üzerine yapıldı. Genç kadın sızlanmaya devam ediyordu, kocasını çimdiklemeye de hazırdı, ama karşı çıkmaya cesaret edemedi: Babasının ertesi sabah, tadını gayet iyi bildiği değneğini kullanarak bu edepsizliklerinin hesabını soracağını gayet iyi biliyordu. Onu biraz teskin etmek için pembe yatak örtüsüyle işlemeli muslin yastıkları da salona götürdüler...

İşte tam bu sırada delikanlı da arabayla çıkageldi; artık arabaya ihtiyaç olmadığını öğrenince de büyük bir telaşa kapıldı, çünkü ödemeyi kendisinin yapması gerekiyordu, ama cebinde hiçbir zaman on kopekten fazla parası olmamıştı. Pseldonimov da tam bir iflas durumunda olduğunu açıkladı. Arabacıyı ikna etmeye çalıştılar. Ama o, patırtı çıkarmaya, hatta panjurlara vurmaya başladı. Olayın nasıl bittiğinin ayrıntıları bilinmiyor... Herhalde delikanlı rehin olarak bu arabayla Peski'ye, Dördüncü Rojdestvenskaya Caddesi'ne kadar gidip, orada tanıdıklarının yanında kalan ve parası olduğunu umduğu bir öğrenciyi uyandırarak bir miktar borç almış olmalı. Sabah saat beşte yeni evlileri yalnız bıraktılar ve salonun kapılarını kapadılar. Öte yandan Pseldonimov'un annesi hastanın yanında kaldı, yerde bir kilimin üzerine kıvrılıp, üzerini de eski bir kürkle örttü. Ama uyku tutmadı, çünkü dakika başı kalkması gerekiyordu: İvan İlyiç'in karnı korkunç sancıyordu. Yürekli ve asil bir kadın olan Bayan Pseldonimova onu kendi elleriyle soydu, üzerindeki her şeyi çıkardı, sanki kendi öz oğluymuş gibi onunla ilgilendi ve bütün gece elinde dolu kaplarla koridor üzerinden dışarı çıkıp onları

boşaltarak geri döndü. Ancak bu gecenin aksilikleri hâlâ sona ermemişti...

* * *

Gençler salonda yalnız kaldıktan sonra henüz on dakika geçmişti ki, ansızın insanın içine işleyen bir çığlık işitildi... Bu zevkten kaynaklanan bir çığlık değil bir dehşet çığlığıydı... Ardından bir gürültü koptu, sandalyeler devriliyormuş, tahtalar kırılıyormuş gibi çatırtılar duyuldu. Hâlâ karanlık olan odaya bir anda her çeşit yatak kıyafeti içinde bağırıp, çağıran, çığlıklar atan korkmuş kadınlar doluştu. Bunlar gelinin anası, hasta çocuklarını yataklarında bırakmış olan gelinin ablası ve üç teyzesiydi; hatta kaburgası kırık olan hala bile oradaydı. Aşçı, ve altındaki kuştüyü döşegi yeni evliler için zorla alınan masalcı Alman dadı da diğerlerinin peşine takılmışlardı. (Kuştüyü şilte, Alman kadının tek özel mülkü olup bu evdeki en iyi döşekti.) Bütün bu saygıdeğer ve meraklı kadınlar saat dörtten beri mutfaktan çıkıp sessiz adımlarla koridordan geçiyor ve ön odaya kulak veriyorlardı. Bu sırada biri aceleyle mumu yakınca herkes beklenmedik bir manzarayla karşılaştı. Geniş kuştüyü yatağı sadece kenarlarından tutan sandalyeler iki kişinin ağırlığını taşıyamamış, birinden ayrılmış, yatak da bunların arasından, yere düşmüştü. Genç kadın öfkesinden ağlıyordu, bu defa kendini gerçekten de çok aşağılanmış hissediyordu. Morali yıkılmış olan Pseldonimov da suçüstü yakalanmış bir cani gibi ne yapacağını bilmez haldeydi. Kendini savunmaya bile davranmıyordu. Dört taraftan ahlak, oflar yükseliyordu. Gürültüye Pseldonimov'un annesi de koşarak geldi, ama bu defa gelinin anası daha güçlü çıktı. İlk Pseldonimov'u haksız yere azarladı ve ona hakaretler etti. "Ne biçim bir kocasın sen? Böyle bir rezaletten sonra ne işe yararsın sen?" diye bağırıp durdu, sonra kızının elini tutup kocasının yanından aldı, kendi odasına götürdü, ertesi sabah onlardan bir cevap isteyecek olan hiddetli babanın karşısındaki sorumluluğu da bizzat üstlendi. Onun arkasından da, ahlayıp uflayarak başlarını sallayan diğer akrabalar odadan çıktılar.

Pseldonimov'un yanında bir tek anası kaldı ve onu yatıştır-
maya çalıştı. Ama Pseldonimov anasını da derhal yanından
uzaklaştırdı.

Yatışacak halde değildi. Çıplak ayaklarıyla divana
gitti, kasvetli bir şaşkınlık içinde oturdu, üzerinde iç çama-
şırlarından başka hiçbir şey yoktu. Karmakarışık düşünce-
lerle doluydu kafası. Kısa süre önce dansçıların çılgınca
dönüp tepindiği ve hâlâ tütün kokan odaya baktı. Islak,
kirli zeminin üstüne sayısız sigara izmariti ve çikolata
kâğıdı saçılmış duruyordu. Zifaf yatağının dağılması ve
sandalyelerin yıkılması, en güzel dünyevi umut ve hayal-
lerin faniliğine tanıklık ediyordu. Bu şekilde bir saat kadar
oturdu. Boyuna dayanılmaz düşünceler geliyordu aklına:
Acaba kaderinde bekleyen başka neler vardı? Belki şimdi
memuriyet yerini değiştirmesi gerekeceğini acıyla fark etti.
Bu gece olanların ardından eski yerinde kalması mümkün
değildi. Mlekopitaev'in uysallığını denemek için sabahle-
yin onu bir kez daha kazak dansı yapmaya zorlayacağı da
geliyordu aklına. Mlekopitaev'in düğün için vermiş oldu-
ğu elli rubleden şimdi bir kopek bile kalmamıştı. Bunun
dışında vermeyi vaat ettiği dört yüz ruble drahomayı da
aklına bile getirmedeğini, hatta bunun sözünü bile etmeye-
ceğini de düşünüyordu. Zaten ev de resmen onun üzerine
geçirilmiş değildi. Kendisini hayatının en kritik anında
terk eden karısını, onun önüne geçip de tek dizi üzerine
çöken subayı düşündü. Bu da gözünden kaçmamıştı. İhti-
yar Mlekopitaev'in sözünü ettiği, karısının içinde mevcut
o yedi iblisi kovmak için hazırlanan değneği de düşünü-
yordu... Kuşkusuz, birçok şeyin üstesinden gelebileceğini
hissediyordu, ama kader ona öyle sürprizler hazırlamıştı
ki, artık kendi gücünden şüphe duymaktaydı.

Pseldonimov işte böyle elemli düşüncelere kapılmıştı.
Öte yandan kandilin de fitili bitip sönmek üzereydi. Doğ-
ruca Pseldonimov'un üzerine düşen solgun ışığı, duvara
onun eğilmiş boynu, kemerli burnu, ensesine ve alnına
düşen iki saç perçemiyle dev bir gölgesini düşürüyordu.

Nihayet sabah ayazı kendini duyumsattığında, titreyerek, ruhu körelmişçesine yerinden kalktı, sandalyelerin arasına düşmüş olan kuş tüyü yatağına gitti ve hiçbir şeyi düzeltmeden, ve kandili de söndürmeden, emekleyerek yatağa girdi, başını yastığa bile koymadan ağır, ölümcül bir uykuya daldı. Ancak ertesi sabah infazına karar verilmiş bir mahkûm böyle derin uyuyabilirdi.

* * *

Öte yandan, İvan İlyiç Pralinskiy'nin talihsiz Pseldonimov'un zifaf yatağında geçirdiği o ıstırap, karabaşandan farksızdı. Baş ağrısı, kusma ve birçok başka tatsız durum ona bir dakika bile huzur vermedi. Cehennem azabı çekiyor gibiydi. Gerçi bilinci gelip gidiyordu, ama öyle dehşet verici hayaller, öyle kasvetli ve iğrenç tablolar seriyordu ki önüne, aslında bilincinin yerine gelmemesini yeğlerdi. Örneğin, Pseldonimov'un anasını tanıyabiliyordu ve ona söylediği yatıştırıcı sözlerini işitiyordu: "Sabret yavrum, sabret beyim, sabırda hayır vardır, " diyordu sürekli kadıncağız. Onu tanıyor, ama neden yanında bulunduğuna mantıklı bir açıklama bulamıyordu. İğrenç hayaletler belirliyordu gözlerinin önünde: en çok Semyon İvanoviç'i görüyordu hayalinde, ama yakından baktığında bunun aslında Semyon İvanoviç değil de, Pseldonimov'un burnu olduğunu fark ediyordu. Serbest çalışan ressam, subay, yüzü bağlı kadını da görüyordu. En ilginç olanı, başının üzerinde asılı duran ve perdenin sarktığı altın renkli halkaydı. Odayı aydınlatan solgun ışıktaki açıkça ayırt edebiliyordu onu ve boyuna düşünüp duruyordu: "Ne işe yarar bu halka, burada ne işi var, ne anlama geliyor?" diye. Birkaç kez yanındaki kadına da sordu bunu, ama belli ki söylemek istediğini söyleyemiyordu ve diğeri de onu anlayamıyordu, oysa durmaksızın ona açıklamaya çalışıyordu. Nihayet sabaha doğru öğürtüleri kesildi ve uykuya daldı, derin ve düşsüz bir uykuya. Bir saat kadar uyudu; uyandığında bilinci neredeyse tamamen yerine gelmişti. Ama dayanılmaz bir baş ağrısı hissediyordu ve ağzında, adeta bir bez parçasına dönüşmüş olan dilinde

berbat bir tat vardı. Yatakta doğruldu, çevresine baktı ve düşüncelere daldı. Günün ilk solgun ışıkları panjurların dar, uzun aralıklarından geçip duvarda titriyordu. Saat yedi civarıydı. Ama İvan İlyiç o gece başına gelenleri düşünüp her şeyi hatırladığında, yemekten sonraki bütün o serüveni, asil niyetli hareketinin başarısızlığını, masa başındaki konuşmasını hatırladığında, şimdi bütün bunların peşinden nelerin gelebileceğini, onun hakkında neler söyleyeceklerini ve düşüneceklerini olanca, korkunç çıplaklığıyla kavradığında, nihayet çevresine bakıp da astının zifaf yatağını nasıl rezil, berbat bir hale soktuğunu gördüğünde – oh, o zaman öyle ölümcül bir utanç, öyle bir acı saplandı ki yüreğine, kendini tutamayıp inledi, yüzünü elleriyle örttü ve umutsuzluk içinde tekrar yatağa düştü. Sonra bir dakikaya kalmadan yataktan sıçradı, orada, sandalyenin üzerinde, güzelce katlanmış ve hatta temizlenmiş olan kıyafetini gördü, derhal onu kaptı; aceleyle ve bir şeylerden dehşetle korkarcasına etrafına bakınarak giyinmeye başladı. Bir başka sandalyenin üzerinde de kürkü, şapkası ve şapkanın içinde de sarı eldivenleri duruyordu. Onları da alıp sessizce gitmek istiyordu buradan. Ama kapı ansızın açıldı, elinde porselen bir tas ve ibrikle Pseldonimov'un anası girdi içeri. Omzuna da bir havlu asmıştı. İbriği yere koydu ve İvan İlyiç'e mutlaka yıkanması gerektiğini söyledi

“Hadi, efendimiz, yıkanın, yıkanmamış olmaz...”

Ve o anda İvan İlyiç anladı ki, eğer bu dünyada kendisinden utanmayacağı ve korkmayacağı tek bir varlık varsa, o işte bu kadındır... Yıkandı. Ve çok sonraları bile, diğer vicdan acıları arasında, bu kendine gelişinin bütün şartlarını, bu porselen tası ve içinde hâlâ buz parçaları yüzmekte olan soğuk suyla dolu ibriği, üzerine pembe harfler işlenmiş, oval, belli ki yeni evliler için satın alınmış ama şimdi İvan İlyiç'e düşmüş on beş köpeklik sabunu ve sol omzunda keten bir havlu asılı olan bu yaşlı kadını hatırlayacaktı. Soğuk su onu kendine getirdi. Yüzünü kuruladı, tek kelime söylemeden, hatta bu iyi yürekli hemşiresine teşekkür bile

etmeden şapkasını aldı, Pseldonimov'un ona uzattığı kürkünü omuzlarına attı ve koridordan, kedinin miyavladığı ve yatağından doğrulan aşçının merakla yatağından doğrulduğu mutfaktan geçerek avluya çıktı, koşarcasına sokağa fırladı ve yoldan geçen arabalardan birine kendini attı. Sokaklar buz tutmuştu, dondurucu soğuk, sarı bir sis, etraftaki her şeyi gizliyordu. İvan İlyiç yakasını kaldırdı. Herkesin ona baktığını, herkesin onu tanıdığını sanıyordu. ...

* * *

Sekiz gün evden çıkmadı, daireye gitmedi. Hastaydı, korkunç hastaydı, ama fiziksel olmaktan çok ruhen hastaydı. Bu sekiz gün boyunca tam bir cehennemde yaşadı; aslında bu günlerde öte dünyada gibiydi. Bir keşiş olup manastıra girmeyi düşündüğü anlar bile oldu. İmgelemi de bu sırada sınır tanımıyordu, kafasından bin türlü şey geçiyordu. Yeraltından gelen ve alçak sesle söylenen şarkıları işitiyordu, açık bir tabutun içinde, inziva hücrelerinde yalnız başına yaşadığını hayal ediyordu, ormanları ve mağaraları görüyordu; ama kendine geldiğinde, bütün bunların imgeleminin korkunç bir abartısı olduğunu biliyordu ve bu rezaletten utanç duyuyordu. Sonra bir "*existence manquée*"⁴ olduğunu düşünerek moral acıları başladı, ruhunda utanç, tekrar alevlendi, baştan ayağa ele geçirdi onu, yakıp tüketti ve yaralarını deşti. Zihninden geçen her görüntü onu titretiyordu. Ne diyeceklerdi onun hakkında, ne düşüneceklerdi, daireye nasıl gidecekti, bir yıl, on yıl, bütün hayatı boyunca hangi fısıltılar takip edecekti onu? Hikâyesini belki de kuşaktan kuşağa anlatacaklardı. Bazen öyle bir sıkıntıya düşüyordu ki, hemen şimdi çıkıp Semyon İvanoviç'e gitmeye ve ondan af dilemeye dostluğunu istemeye bile hazırdı. Haklı olduğu tek bir mesele bile göremiyordu, sınırsızca suçluyordu kendini: hiçbir mazeret bulamıyor ve bundan utanıyordu.

Derhal emekliye ayrılmayı ve böylece, kendisini insanlığın mutluluğuna adamayı bile düşünüyordu. Her

4 Boş bir hayat. (Fran.)

ne olursa olsun, bütün tanıdıklarını derhal değiştirmesi ve böylece içinde yer etmiş olan o anılarını söküp atması gerekiyordu. Ama sonra, bunun da bir saçmalık olduğu, astlarına karşı sert davranarak bütün bunları düzeltmenin mümkün olduğu düşüncesine kaptırdı kendini. O zaman tekrar neşelenmeye başladı. Nihayet, sekiz günlük tereddüt ve acıdan sonra, artık bu belirsizliğe dayanamayacağını hissetti ve *un beau matin*⁵ doğruca daireye gitti.

Daha önce, evde otururken belki bin defa, daireye nasıl gireceğini hayal etmişti. Deşet içinde, muhakkak ki arkasından müphem fısıltılar işiteceğine, müphem yüzler göreceğine, imalı tebessümlerle karşılaşacağını hayal ediyordu. Ama bu türden hiçbir şey olmayınca çok şaşırdı. Dairede saygıyla karşıladılar onu, önünde eğildiler; herkes gayet ciddi, işleriyle meşgullerdi. Odasına girdiğinde yüreği hoşnutlukla dolmuştu.

Derhal, olanca ciddiyetiyle işe koyuldu, birkaç raporu ve açıklamayı dinledi, bazı meseleleri karara bağladı. şimdiye dek asla bu sabahki kadar akıllıca, bilgece kararlar almamış olduğunu, hatta bunları düşünemediğini fark etti. Ondandann memnun olduklarını, itibar gördüğünü, kendisine saygıyla davrandıklarını görüyordu. Adeta ipeksi bir duyarlılık içinde olmasına karşın sıra dışı hiçbir şey olmadı. Demek ki her şey yolundaydı.

Nihayet Akim Petroviç elinde birkaç kâğıtla çıkageldi. Onun belirmesiyle İvan İlyiç'in yüreğine bir kuşku saplandı adeta, ama ancak bir anlığına hissetti bunu. Akim Petroviç'le ilgilendi, onunla saygılı konuştu, ne yapmak gerektiği gösterdi ve açıklamalarda bulundu. Sadece uzun süre Akim Petroviç'e bakmaktan kaçındığını fark etti. Veya daha doğrusu, Akim Petroviç ona bakmaktan çekiniyordu. Sonunda Akim Petroviç, işini bitirdi ve kâğıtlarını toplamaya başladı.

“Bir ricam daha var,” diye yeniden söz aldı mümkün olduğu kadar ilgisiz görünmeye çalışarak “memur

5 Güzel bir sabah vakti. (Fran.)

Pseldonimov'un başka bir daireye atanması hususunda... Ekselansları Semyon İvanoviç Şipulenko ona başka bir yer bulacağına dair söz verdi. Kendisi sizin de yüksek müsaadelerinizi rica ediyor, Ekselansları."

"Yaa, gidiyor demek," dedi İvan İlyiç ve üzerinden adeta büyük bir yükün kalktığını hissetti. Akim Petroviç'e baktı ve o anda bakışları karşılaştı.

"Tabii ki, bana göre bir sakınca yok... Ben onayımı vermeye hazırım," diye cevap verdi İvan İlyiç.

Akim Petroviç belli ki bir an önce odadan çıkmak istiyordu. Ama İvan İlyiç ansızın, ferahlamış olmanın etkisiyle, olanları baştan sona kadar konuşmaya karar verdi. Belli ki kendini yeni bir esine kaptırmıştı.

"Ona söyleyin," diye söze başladı berrak gözlerinde derin, anlamlı bir bakışla, "Pseldonimov'a söyleyin, kesinlikle onun kötülüğünü istemem. Hatta tam tersine... Bütün olanları, her şeyi unutmaya da hazırım..."

İvan İlyiç ansızın sustu; şaşkınlık içinde, her nedense akli başında bir adam olarak bildiği Akim Petroviç'in birdenbire aptallaştığını ve sözlerini sonuna kadar dinleyecek yerde kulaklarının dibine kadar kızararak bir an evvel odadan çıkabilmek için telaşla eğilip selam vererek kapıya doğru gerilemeye çalıştığını fark etmişti. Sanki ortalıktan kaybolmaya ve bir an evvel masasına kavuşmaya can atıyor gibiydi. Yalnız başına kalan İvan İlyiç allak bullak olmuş bir halde koltuğundan kalktı. Aynaya baktı, ama kendi yüzünü görmüyordu bile.

"Hayır, hayır, sertlik gerek!" diye mırıldandı bilinçsiz bir halde. "Tek çare sertlik ve gene sertlik!" Yüzü kıpkırmızı olmuştu. Bir anda öyle utanmış ve sıkılmıştı ki, o sekiz günlük hastalığındaki dayanılmaz dakikalar boyunca bile kendini bu denli kötü hissetmemişti. "Başaramadım!" diye söylenerek güçsüz bir halde koltuğuna yığıldı.

TİMSAH

Olağanüstü bir olay

Yaşı ve dış görünüşüyle saygı uyandıran bir beyefendinin bir timsah tarafından geride hiçbir şey kalmayacak şekilde diri diri yutulması bundan sonraki olaylar

“Ohé Lambert! Où est Lambert? As-tu vu Lambert?”⁶

I

Bu yılın, yani 1865 yılının 13 Ocak günü, öğle üzeri saat yarımında, dairedeki çalışma arkadaşım ve uzaktan da akrabam olan kültürlü dostum İvan Matveiç’in karısı Elena İvanovna, “Kemerli Çarşı”da, belli bir ücret karşılığında gösterilen timsahı görmek istedi. İvan Matveiç, sağlık nedenlerinden ziyade merakından ötürü yapacağı yurtdışı gezisinin biletleri cebinde olduğundan, tatilde sayıldığını, dolayısıyla da o sabah yapacak hiçbir işi bulunmadığına göre, karısının bu direnilemez arzusuna karşı çıkması için bir nedeni olmadığını düşündü. Zaten kendisi de timsahı görmek merakına kapılmıştı. “Harika bir fikir,” dedi büyük bir hoşnutlukla, “şu timsaha bir bakalım! Hazır Avrupa’ya gitmek için hazırlanırken onun yerel sakinleriyle burada tanışmak da fena olmaz!” Ve böyle diyerek karısının koluna girip derhal onunla birlikte kemerli çarşıya gitmek üzere yola çıktı. Ben de bir aile dostu

6 Ah, Lambert! Lambert nerede? Lambert’i gördünüz mü? (Fran.)

olarak her zamanki gibi onlara katıldım. Hatırladığım kadarıyla, İvan Matveiç'i hiçbir zaman o sabahki kadar keyifli görmemiştim – kuşkusuz o sırada kaderin bizi nasıl bir olayla karşılaştıracığının bilemezdik! Çarşıya girince, İvan Matveiç önce binanın muhteşemliğini derinden takdir etti. Yakın zamanlarda başkente getirilmiş olan canavarın gösterildiği mekâna girdiğimizde, benim adıma da gönüllü olarak timsahın sahibine bir çeyrek ruble giriş parası ödedi. Daha önce böyle bir şeyi hiç yapmazdı. Küçük bir odaya girdik ve orada timsahtan başka kakadu cinsi papağanların ve –en ilginç– duvardaki derin, özel bir kafeste bir grup maymunun da bulunduğunu fark ettik. Hemen girişte, soldaki duvarın önünde küvete benzeyen büyük, alüminyum bir havuz vardı, üzeri ince demirden bir ağla örtülüydü, dibine beş santim kadar su doldurulmuştu. Bu sığ gölün içinde dev bir timsah muhafaza ediliyordu. Tamamen hareketsiz olduğundan, iri bir kütüğe benziyordu. Belli ki bizim rutubetli ve yabancılar için hiç de konuksever olmayan iklimimizde bütün kendine has yetilerini kaybetmişti. Bu canavar ilkin hiçbirimizde özel bir merak uyandırmadı.

“Demek ki timsah bu!” dedi Elena İvanovna, düş kırıklığına uğradığını belli eden üzgün bir sesle, “ben onu başka türlü hayal etmiştim...”

Büyük olasılıkla hayvanın değerli taşlardan ibaret olduğunu sanmıştı. Timsahın sahibi olan Alman bize doğru geldi ve son derece gururlu bir tavırla gözlerini bize dikti.

“Haklı,” diye fısıldadı İvan Matveiç bana, “çünkü kendisinin şu anda bütün Rusya’da timsah sergileyen tek kişi olduğunu biliyor.”

Bu tamamen saçma gözlemi, İvan Matveiç’in o anki son derece keyifli ruh haline bağlıyorum, zira başka zamanlar kıskançlığı ağır basardı.

“Bana kalırsa timsahınız canlı değil,” dedi Elena İvanovna; timsahın sahibinin soğuk tavırlarından incinmiş olduğundan, bu aksi tavrını yumuşatmak için çekici bir tebessümle ona dönerek – tamamen kadınlara has bir davranış.

“Oh, hayır madam,” diye cevap verdi beriki bozuk bir Rusçayla ve derhal, havuzun üzerindeki demir ağı yarıya kadar kaldırarak bir sopayla timsahın kafasını dürtüklemeye koyuldu.

Hain hayvan hayat emarelerini göstermek için ayaklarını ve kuyruğunu hafifçe kıpırdattı, burnunu kaldırdı ve uzun süre bir şeyleri kokluyormuş gibi öylece kaldı.

“Hadi bakalım, kızma, Karlchen!” dedi Alman müşfik ve kendinden emin bir tavırla.

“Ne iğrenç şey bu timsah! Hakikaten korktum,” diye cıvıldadı Elena Ivanovna, biraz daha cilveyle. “Bu gece kesin rüyama girecek.”

“Ama rüyanızda ısıramaz sizi, madam,” diye cevabı yapıştırdı Alman ve bu ince zekâlı sözlerine herkesten önce kendisi güldü, ama içimizden kimse ona katılmadı.

“Gidelim, Semyon Semyoniç,” diye devam etti Elena İvanovna, özellikle bana doğru dönerek, “iyisi mi biz maymunlara bakalım. Acayip seviyorum maymunları; öyle sevimliler ki... Timsah ise korkunç.”

“Korkmayın sevgilim!” diye seslendi arkamızdan İvan Matveiç, karısına cesur olduğunu gösterip böbürlenmek amacıyla. “Firavunlar ülkesinin bu miskin, uyuşuk vatan-daşı hiçbir şey yapamaz bize,” dedi ve havuzun yanında durdu. Sonra da mendilini çıkardı ve onunla timsahın burnunu gıdıklamaya başladı; ilerde itiraf ettiğine göre, onu tekrar havayı koklamaya zorlamak niyetindeydi. Öte yandan timsahın sahibi nezaketle Elena İvanovna’nın arkasından maymun kafeslerine doğru yürüdü.

Kısacası, her şey yolundaydı ve olacakları öngörmek mümkün değildi. Elena Ivanovna neredeyse cilve yaparcasına maymunlarla şakalaştı ve onlarla doyasıya eğlendi. Sanki dükkâncıya aldırış etmemeye karar vermiş gibi sürekli şuh çılgınlarla bana dönüyordu. Bu maymunlarla yakın arkadaşları ve tanıdıkları arasındaki benzerliklerden söz ederek kahkahalar atıyordu. Ben de eğleniyordum, zira onun sözünü ettiği benzerlikler çok isabetliydi. Alman mal sahibi ise, gülüp gülmemekte tereddüt etti-

ğinden, sonunda kaşlarını çatıp yüzünü astı. Ve işte tam o anda korkunç, hatta diyebilirim ki doğaüstü bir çığlık odada yankılandı. İlkın, ne düşüneceğimi bilmeden olduğum yerde donakaldım; ama Elena İvanovna'nın da çığlık attığını fark edince hızla arkama döndüm – ve ne göreyim! Talihsiz İvan Matveiç –ah, Tanrım!– timsahın korkunç dişleri arasındaydı, hayvan beline kadar içine almıştı onu, adamcağız, ayakları yerden kesilmiş, yere paralel olarak timsahın ağzında yatıyor ve ayaklarıyla tepiniyordu. Sonra, göz açıp kapayıncaya kadar timsahın ağzında kayboluverdi. Ama bu olayı ayrıntılarıyla tasvir etmem gerek, çünkü ben bütün bu süre boyunca hareketsiz bir halde dikilmiş duruyor ve önümde cereyan edenleri, her zamankinden daha büyük bir dikkat ve merakla izliyordum. “Aman Tanrım!” diye düşünüyordum o ölümcül dakikada, “ya bütün bunlar İvan Matveiç yerine benim başıma gelmiş olsaydı – ne iğrenç bir şey olurdu benim için!” Ama asıl meseleye döneyim. Timsah, İvan Matveiç'i önce bacaklarını yutacak şekilde korkunç çenesinin içinde çevirdi. Ağzının içinden sıçrayıp dışarıya çıkabilmek için elleriyle havuzun kenarlarına tutunmaya çalışan kurbanını biraz dışarı itti, sonra tekrar yarı beline kadar yutuverdi. Az sonra biraz daha itti ve arkasından tekrar yuttu, sonra da bir daha. İvan Matveiç işte bu şekilde gözlerimizin önünde kayboluverdi. Timsah son bir çabayla bu kültürlü dostumu tamamen içine aldı; ve artık dışarıda hiçbir şey kalmamıştı. Timsahın gövdesine bakınca, İvan Matveiç'in onun içinde nasıl debelendiği görölüyordu. Tam yeniden çığlık atmaya hazırlanıyordum ki, kader bir kez daha acımasızca bizimle alay etmeye karar vermiş olmalı ki timsah, muhtemelen yuttuğu nesnenin iriliği yüzünden geçirdi, o korkunç ağzını son kez bir daha açtı ve o aralık bir saniyeliğine İvan Matveiç'in başı dışarı çıktı; yüzünde umutsuz bir ifade vardı, bu sırada gözlükleri de burnundan kayıp teknenin dibine düştü. Bu umutsuz baş, sadece geride bıraktıklarına son bir kez daha bakmak ve tüm dünyevi hazlara bütün ruhuyla veda etmek için dışarı çıkmış gibiydi sanki. Ama ne yazık ki bu niyetini tamamlayamadı: timsah tekrar tüm gücünü topladı ve onu yuttu – bu baş o anda artık ebediyen kaybolmuştu. Henüz canlı olan bir

insan başının bu bir görünüp tekrar kaybolması çok korkunçtu, ama bununla birlikte –bu beklenmedik hareketin hızından mı, yoksa kurbanın burnu üzerindeki gözlüğünün düşmesinden mi, bilmiyorum– bu olanların komik bir yanı da vardı ki, ansızın içimden gülmek geldi. Ama böyle bir anda bir aile dostumun haline gülmek ayıp olacağından kendimi tuttum, Elena İvanovna’ya döndüm ve bütün içtenliğimle ona şöyle dedim:

“İşte şimdi bizim İvan Matveiç’in işi bitti!”

Bütün bunlar olurken Elena İvanovna’nın nasıl güçlü bir heyecana kapılmış olduğunu tahmin etmek ve anlatmak mümkün değildir. İlk, ilk çığlığından sonra adeta olduğu yerde donakaldı ve önünde olup biten bu felakete tepki vermeden baktı, ama gözleri yuvalarından fırlayacak gibiydi; sonra ansızın yürek parçalayan bir çığlık attı. Ben hemen onun ellerini tuttum. Bu anda kendisi de dehşetten taş kesilmiş olan timsahın sahibi de ellerini gökyüzüne kaldırıp haykırdı:

“Eyvah, timsahım... Oh, *mein allerliebster Karlchen! Mutter, Mutter, Mutter!*”

Bu çığlıkla birlikte arka kapı açıldı ve pembe yanaklı, orta yaşlı, darmadağın saçlarının üstüne bir başlık geçirmiş olan “*Mutter*” içeri girdi ve haykırarak Alman’a doğru atıldı.

İşte o anda büyük bir rezalet koptu: Elena İvanovna çıldırmış gibi çığlıklar atıyor, hep aynı sözleri tekrarlıyordu: “Yarın şunun karnını, kesip açın içini!” Timsahın sahibiyle annesine doğru atıldı, artık kendini öyle kaybetmişti ki, neyin, neden kesilip içinin açılması gerektiğini bile utmuştı. Mal sahibi ve annesi ise bize hiç aldırmadılar: ikisi de buzağılayan bir ineği izler gibi havuzun çevresinde dikiliyorlardı.

“Kendi kendine yaptı bunu, şimdi patlayacak, çünkü *ganz* devlet memurunu yutuvermiştir!” diye bağıırıyordu mal sahibi.

“*Unser Karlchen, unser allerliebster Karlchen wird sterben!*”⁷ diye uluyordu anası.

7 Bizim Karl’cığımız, sevgili Karl’cığımız ölecek! (*Alm.*)

“Öksüz, ekmeksiz kaldık!” diye ekliyordu mal sahibi.

“Kesip açın içini şunun, karnını yarın!” diye feryat ediyordu Alman’ın redingotuna sarılmış olan Elena İvanovna.

“Timsahı kızdırdı o! – Niye timsahı kızdırdı peki kocanız!” diye bağıırıyordu Alman kendini ondan kurtarmaya çalışarak, “eğer Karlchen patlayacak olursa bunu ödeyecek siz –*das war mein Sohn, das war mein einziger Sohn!*”⁸

İtiraf edeyim ki, Alman’ın bu bencilliği ve saçı başı dağınık anasının soğuk acımasızlığı karşısında korkunç bir öfkeye kapıldım; bu sırada Elena İvanovna’nın durmaksızın “Karnını yarın, kesip açın!” diye bağırması huzursuzluğumu daha da arttırıyordu ve nihayet ben de korkuya kapıldım. Peşinen söyleyeyim ki, bu tuhaf bağırışları ilkin tamamen yanlış anlamıştım: bana öyle gelmişti ki, Elena İvanovna bu anda muhakemesini bütünüyle kaybetmiş, sevgili kocası İvan Matveiç’in intikamını almak arzusuyla timsahın adamakıllı hırpalanmasını ve böylece tatmin olmayı istiyordu. Ama aslında onun tamamen başka bir amacı vardı. Ben bir yandan utanarak kapıdan tarafa göz atarken, Elena İvanovna’ya da sakinleşmesi ve en önemlisi şu korkunç “kesip yarma” sözlerini kullanmaması için yalvarıyordum. Burada, kemerli çarşının orta yerinde ve kültürlü insanların arasında, herhalde bu sırada Sayın Lavrov’un kamuya açık bir ders vermekte olduğu salonun iki adım ötesinde böyle berbat bir arzunun yerine getirilmesi hem uygunsuz hem olanaksızdı. Hatta düşünülmesi bile utanç vericiydi. Ve Sayın Stepanov’un keskin zekâlı ve kültürlü karikatürlerine konu bile olabilirdi. Korkularım gerçek oldu, endişe uyandırıcı kuşkularımın doğruluğu ortaya çıktı: timsahın olduğu odayı izleyicilerden çeyrek ruble toplanan girişten ayıran perde ansızın açıldı, hemen oracıkta elinde şapkasıyla bıyıklı, sakallı bir adam belirdi; vücudunun üst kısmı iyice öne eğilmiş, ama içeri girmek ve ödeme yapması istenecek olsa itiraz edebilmek için ayakları timsah odasının hemen eşliğinde çakılı gibi duruyordu.

“Ne berbat bir arzu bu, hanımefendi,” dedi yabancı, bizim olduğumuz tarafa düşmemek ve eşğin öte tarafında

8 O benim oğlumdu, benim biricik oğlumdu! (*Alm.*)

kalabilmek için çaba göstererek. “Yaşınıza başınıza hiç yakışmıyor, bence beyninizde fosfor eksikliğine işaret ediyor. Bu haliniz muhakkak ilerici literatürümüzde ve mizah dergilerimizde bir utanç simgesi olarak yerini bulacaktır...”

Ama adam daha sözlerini bitirmemişti ki, hiçbir ödeme yapmamış olduğu halde timsahın odasında konuştuğunu görüp kendine gelen mal sahibi öfkeyle bu ilerici yabancıya saldırdı ve iki yumrukta onu geriye sürdü. Bir an ikisi de perdenin öte yanında kayboluverdiler. Ben o zaman bu kepezeliğin boş yere çıktığını anladım; Elena İvanovna kesinlikle masumdu: Aslında hiç de önceleri sandığım gibi timsahı canice ve alçaltıcı bir şekilde hırpalayarak cezalandırmayı düşünmüş değildi, tek arzusu bıçakla hayvanın karnını deşip, içindeki İvan Matveiç'i kurtarmalarıydı.

“Nasıl yani! Benim timsahım telef mi olsun yani!” diye kükredi tekrar içeri giren malsahibi. “Hayır, önce sizin kocanız telef olsun, ondan sonra benim timsahım!... *Mein Vater* timsah gösteriridi, *mein Grossvater* timsah gösteriridi, *mein Sohn* timsah gösterir olacak, ben de timsah gösterir olacak! Hepsi de timsah gösterir olacak! *Ganz Europa* bilir beni, sizi bilmez *ganz Europa*, bana bunu ödüyorsunuz.”⁹

“*Ja, ja!*” diye atıldı fesat Alman kadın. “Biz sizi salmayacak, parasını ödeyin, Karlchen patlıyor olunca!”

Ben: “Aslında karnını yarmak bir işe yaramaz,” diye sakince ekledim, Elena İvanovna bir an önce eve gitsin diye, “zira bizim sevgili İvan Matveiç çok büyük olasılıkla şu anda öbür dünyaya göçmüş ve Tanrı'nın katına yükseliyordur.”

Birden, hiç beklenmedik bir anda İvan Matveiç'in sesi duyuldu ve hepimizi şaşkına çevirdi. “Dostum,” diye sesleniyordu “dostum, kanımca polis müfettişliğine başvuruda bulunmak gerek, zira bu Alman, polisin müdahalesi olmadan gerçeği görmeyecek.”

Büyük bir özgüven ve sertlikle söylenen bu sözler, olağanüstü bir zihin açıklığına işaret ediyordu ve ilkin bizi öyle

9 Babam / dedem / oğlum / bütün Avrupa. (*Alm.*)

bir şaşkına çevirdi ki, kulaklarımıza inanamadık. Ama elbette ki, derhal timsahın küvetine koştuk ve hepimiz de saygıyla olduğu kadar inanamayarak da talihsiz tutsağın sözlerine kulak verdik. Sesi ölgün, ince ve hatta epeyce uzak mesafeden geliyormuş gibiydi. Sanki şakacının biri başka bir odaya gitmiş de, ağzını bir yastıkla kapatıp diğer odada bıraktığı kala-balığa sesleniyormuş, ya da çölde aralarında derin bir uçurum olan iki ayrı tepenin üstünde duran iki adamın konuşmasını taklit eder gibi bağıırıyordu. Bir yılbaşında tanıdıklarımın evinde böyle bir oyuna tanık olmuş ve çok eğlenmişim.

“İvan Matveiç, sevgilim, demek ki hayattasın!” dedi Elena İvanovna, bitkin bir halde.

“Hayatta ve sağlıklıyım,” diye cevap verdi İvan Matveiç, “Ulu Tanrı’nın inayeti sayesinde bu canavar bana herhangi bir zarar vermeden yuttu. Tek endişem bu olayın nasıl yorumlanacağı... Zira yurtdışına çıkmak için bilet aldım, ama oraya gideceğime timsahın içine girdim, hiç de akıl erdirecek bir olay değil bu...”

“Hayır, sevgilim, akıl erdirmeye kafana takma; öncelikle seni oradan bir şekilde dışarı çıkarmak gerek,” diye kocasının sözünü kesti Elena İvanovna.

“Karnını yaracaklarmış!” diye bağırdı mal sahibi, “ben size timsah karnını yarın bırakmam. Şimdi kalabalık geldi çok büyük, ben *fünfzig* kopek istedim, zam yapacağım ve Karlchen patlama bırakacak.”¹⁰

“*Gott sei Dank!*” diye araya girdi anası.¹¹

İvan Matveiç “Haklılar,” dedi, sakince, “iktisat ilkesi her şeyden önce gelir.”

“Dostum,” diye bağırdım, “hemen şimdi yönetime koşup şikâyetle bulunacağım, zira bu rezaleti kendi başımıza çözebileceğimizi zannetmiyorum.”

“Ben de öyle düşünüyorum,” dedi İvan Matveiç, “ama çağımızın ticari krizinde iktisadi karşılığını ödemedi timsahın karnını yarma girişimleri beyhude olacaktır, dolayısıyla

10 Elli. (*Alm.*)

11 Tanrıya şükür! (*Alm.*)

kaçınılmaz bir soru ortaya çıkmakta: Timsahın sahibine ne ödenecek? Bununla birlikte de başka bir soru daha var: Bu parayı kim ödeyecek? Zira biliyorsun ki, benim param yok.”

“Gelecek maaşından ödenebilir,” dedim ürkekçe, ama mal sahibi derhal söze karıştı:

“Ben timsahı satmıyor, ben timsahı üç bin satıyor, ben timsahı dört bin satıyor! Şimdi kalabalık geldi çok büyük. Ben timsahı beş bin satıyor!”

Kısacası, adam dayanılmaz bir şekilde kabalaşmıştı; tamahkârlık ve adice bir açgözlülükle karışık mutluluk parlıyordu gözlerinde.

“Gidiyorum!” diye bağırdım öfkeyle.

“Ben de! Ben de Andrey Osiliç’e gidiyorum, onu göz yaşlarıyla yumuşatacağım,” diye sızlandı Elena İvanovna.

“Bunu yapma, sevgilim,” diye karısının sözünü kesti İvan Matveiç: zira epey zamandır onu Andrey Osiliç’ten kıskanıyordu ve gözyaşlarının kendisine yakıştığını bilen karısının da böyle kültürlü birinin karşısında ağlamaktan büyük zevk duyacağını biliyordu. “Size de gitmenizi önermem, dostum,” diye devam etti İvan Matveiç, bu defa bana hitaben. “Böyle alelacele gidecek bir durum yok; hem bunun ne sonuç getireceği belli değil. İyisi mi, sen bugün normal bir ziyarette bulunuyormuşsun gibi Timofey Semyoniç’e git. Eski kafalı ve pek de akıllı olmakla beraber, efendi ve güvenilir biridir. Benim selamlarımı ilet ve durumu kendisine izah et. Son kumardan kendisine yedi ruble borcum kalmıştı; bu fırsatla ona borcumu da öde: bu o sert ihtiyarı yumuşatacaktır. Her halükârda onun önerisi bize rehberlik edecektir. Ayrıca da Elena İvanovna’yı eve bırak...” Sonra karısına hitaben “Sende sakın ol, sevgilim,” diye devam etti konuşmaya, “bütün bu bağırışlardan, kadınsı şamata dan yoruldum, biraz kestirmek istiyorum. Her ne kadar bu beklenmedik ikametgâhımı inceleme olanağı bulamadıysam da burasının karanlık ve yumuşak olduğu kesin...”

“İncelemekmiş! Nasıl inceleyeceksin ki çevreni! Orası aydınlık mı?” diye bağırdı Elena İvanovna, neşelenmiş gibi bir sesle.

“Zifiri bir karanlığın içindeyim,” diye cevap verdi zavallı tutsak, “ama çevremi hissedebiliyorum, daha doğrusu ellerimle yokluyorum... Hoşça kal sevgilim, sakın ol ve keyfini bozma. Yarın görüşürüz! Sen de, Semyon Semyonıç, akşama gelirsın bana, ancak dalgın biri olduğundan, gelmeyi unutmaman için, mendiline bir düğüm at...”

İtiraf edeyim ki buradan gidecek olduğuma memnundum, çünkü çok yorgundum ve biraz da sıkılmışım. Elem içindeki, ama heyecanı sayesinde biraz daha güzelleşmiş görünen Elena İvanovna’nın elini aceleyle tuttum ve çabucak onu timsah odasından dışarı çıkardım.

“Akşam giriş ücreti gene çeyrek ruble!” diye bağırdı peşimizden mal sahibi.

“Aman Tanrım, ne kadar açgözlüler!” dedi Elena İvanovna. Çarşının duvarlarındaki her aynada kendine bakıyor ve kendini gözden geçiriyordu, çekiciliğinin farkında olduğu belliydi.

“İktisat ilkesi,” diye cevap verdim hafif bir heyecan ve gelip geçenlerin karşısında kolumda bir hanımla görülmenin gururuyla.

“İktisat ilkesi demek ...” dedi ağır ağır, düşünceli bir sesle, “ben demin İvan Matveıç’in bu iğrenç iktisat ilkesiyle ilgili söylediklerinden hiçbir şey anlamadım.”

“Ben size açıklayayım,” diye cevap verdim ve sözcükleri tane tane telaffuz ederek, ona yabancı sermayenin ülkemize girişinin olumlu sonuçlarını anlatmaya başladım; bunları daha o sabah *St. Petersburg Haberleri*’nde ve *Ses* gazetesinde okumuştum.

“Bütün bunlar ne tuhaf!” diye sözümü kesti, bir süre dinledikten sonra, “kesin şu gevezeliği, ne berbatsınız; ne saçma şeyler söylüyorsunuz siz! Söylesenize, güzelim, değil mi?”

“Güzel değil çok güzelsiniz!” dedim bir iltifatta bulunma fırsatından yararlanarak.

“Sizi gidi çapkın sizi!” diye fısıldadı hoşnutlukla ve az sonra cilveli bir edayla başını omzuna “Zavallı İvan Matveıç,” diye ekledi, eğerek, “gerçekten onun için üzülüyorum,

ah, Tanrım!” Ansızın bağırmıştı. “Söylesenize, o bugün nasıl yemek yiyecek ve... ve... nasıl yapacak... Yani bir ihtiyacı olursa?”

“Öngörülü bir soru,” diye cevap verdim, hakikaten de öyleydi. Aslında bu benim aklıma gelmemişti. Ama kadınlar, gündelik işlerin çözümünde erkeklerden daha pratiktirler!

“Zavallı, nasıl da sıkışıp kaldı orada... bir eğlencesi de yok, her yer karanlık... yazık ki elimde onun biri fotoğrafı bile kalmadı...” Sonra baştan çıkarıcı bir tebessümle, “Şimdi bir çeşit dulum ben,” diye ekledi, belli ki bu yeni durumuyla yakından ilgileniyordu. “Hım... Neyse, gene de çok üzülüyorum onun için!...”

Diyeceğim, genç ve ilginç bir kadının kocasını kaybettiği için hissettiği son derece doğal ve anlaşılabilir bir elem duyduğu her halinden belliydi. Nihayet onu eve götürdüm, sakinleştirdim ve birlikte yemek yiyip bir fincan aromalı kahve içtikten sonra saat altıda Timofey Semyonıç’e gitmek üzere yola koyuldum; zira alışkanlıkları oturmuş olan aile reisi olan herkesin bu saatte evinde olduğunu ve dinlenmek için koltuğunda oturduğunu ya da kanepesine uzandığını tahmin ediyordum.

Öykünün ilk bölümünü yazın diline uygun bir ifadeye özen göstererek anlattıktan sonra, daha az edebi olsa bile daha doğal bir dil kullanmak suretiyle devam etmeye niyetli olduğuma peşinen okurun dikkatini çekmek isterim.

II

Saygıdeğer Timofey Semyonıç beni bir parça sinirli ve sanki biraz da mahcup bir tavırla karşıladı. Beni sıkış tıkiş çalışma odasına götürdü ve kapıyı özenle kapadı: “Çocuklar rahatsız etmesin diye,” dedi belli bir huzursuzlukla. Sonra bana yazı masasının yanındaki bir sandalyede yer gösterdi. Kendisi de koltuğa oturdu, eski pamuklu robdöşambrının eteklerini topladı ve (benim ve İvan Matveiç’in amiri olma-

makla birlikte ve bugüne değin kendisini ancak sıradan bir meslektaş, hatta bir ahbap sayıyor olsak bile) ne olur ne olmaz diye resmi, hatta neredeyse amirane bir poz takındı.

“Evvela,” diye başladı, “benim yetkili biri değil, tıpkı siz ve İvan Matveiç gibi memuriyette bir ast konumunda olduğumu dikkate alın... Bu olayla ilgili yapabileceğim bir şey olmadığı gibi, işe karışmaya da niyetim yok.”

Belli ki her şeyi biliyordu. Buna şaşırmıştım. Gene de bütün hikâyeyi ayrıntılarıyla birlikte yeniden anlattım. Gerçek bir dostuma karşı görevimi yerine getirdiğim için biraz heyecanla konuşuyordum. Karşımdaki, pek fazla şaşırmaksızın, ama aşikâr kuşkulu bir ifadeyle dinledi.

“Düşünebiliyor musunuz,” dedi dinledikten sonra, “onun başına bunun geleceğini hep tahmin etmişimdir.”

“Nasıl olur, Timofey Semyoniç, bu olay aslında tamamen sıra dışı...”

“Kabul ediyorum. Ama İvan Matveiç memuriyette bulunduğu bütün bu süre zarfında de bu tür sonuçlara eğilimli olduğu izlenimini bırakmıştır bende. Hafif meşrep bir adamdır ve biraz da kabadır. Onun kafasında hep bir ‘ilerleme’ fikri ve muhtelif ilerici düşünceler dolaşıp durur! İşte ilerlemenin götürdüğü yer de burası!”

“Ama bu son derece sıra dışı bir olay ve bu durumu bütün ilericiler için genel bir kural saymak da mümkün değil...”

“Aslında aynen öyledir. Bu, gördüğünüz gibi, eğitim eksikliğinden kaynaklanıyor, inanın bana. Zira eğitimi eksik olan insanlar burunlarını her yere sokarlar, özellikle de ilgilenmeleri istenmeyen yerlere. Öte yandan, belki siz daha iyi bilirsiniz,” diye ekledi, sanki gönlü kırılmış gibi. “Ben pek sağlam bir eğitim almamış, yaşlı adamın biriyim, hayata bir asker çocuğu olarak başladım, bu yıl da memuriyete girişimin ellinci yılını tamamladım.”

“Oh, hayır Timofey Semyoniç, kendinizi küçümseme-yin “ diye atıldım.” Tersine, İvan Matveiç sizin tavsiyelerinizi, kendisine yol göstermenizi can-ı gönülden bekliyor. Hatta sizden söz ederken gözleri yaşardı diyebilirim.”

“Gözleri yaşardı, öyle mi... Hımmm, inanmak mümkün değil... Bunlar “timsah gözyaşları” denen türden de olabilir... Ayrıca söylesenize, onu yurtdışına çeken nedir? Hem parası var mı bakalım? Bu yolculuğu karşılayabilecek durumda mı?”

“Son aldığı primlerden bir miktar para biriktirmiş, Timofey Semyonıç,” diye cevap verdim arkadaşımı acındırmak amacıyla. “Zaten sadece üç aylığına gidecek. İsviçre’ye... Wilhelm Tell’in memleketine.”

“Wilhelm Tell mi? Hımmm!”

“Baharı Napoli’de karşılamak istiyor. Müzeleri gezecek, oraların âdetlerini, hayvanlarını inceleyecek...”

“Hımmm! Hayvanları mı? Ancak bana kalırsa sadece gösteriş için yapıyor bunu. Ne hayvanı inceleyecek sanki? Hayvanmış! Bizim memleketteki hayvanlar az mı gelmiş? Burada da hayvanat bahçeleri, müzeler, develer var. Ayılar bile hemen Petersburg’un yakınında yaşıyorlar. Timsahın içine girmesinin sorumlusu da bizzat kendisi.”

“Timofey Semyonıç, lütfen insaf edin, bu adam çok kötü durumda; bir dost, eski bir akraba olarak sizden yardım istiyor, sizin öğütlerinize muhtaç, oysa siz ona sitem ediyorsunuz... Hiç değilse talihsiz Elena İvanovna’ya merhamet gösterin!”

Timofey Semyonıç, enfiyesini kokladıktan sonra gözle görülür bir keyif havasına girip yumuşadı: “Karısından mı söz ediyorsunuz? İlginç bir hanım,” dedi. “Gayet alımlı. Etine dolgun, küçük başını her zaman yana doğru eğer... Son derece hoş. Daha üç gün önce Andrey Osipıç ondan söz etmişti.”

“Ondan mı söz etmişti?”

“Evet, hem de gayet övücü ifadelerle. ‘Bakışları, saçları, göğüsleri... bir büst gibi... Çok tatlı,’ demişti, ‘sanki bir kadın değil, tatlı bir kurabiye,’ diye de ekleyip gülmüştü. Tabii bunlar hâlâ genç insanlar.” Timofey Semyonıç gürültüyle burnunu sümkürdü. “Üstelik genç olsa kariyer yapmasını biliyorlar!...”

“Bu tamamen başka bir mesele, Timofey Semyoniç.”

“Kuşkusuz, kuşkusuz.”

“Peki, ne diyorsunuz, Timofey Semyoniç?”

“Ben ne yapabilirim ki?”

“Bir öğüt verin, deneyimli biri olarak, bir yakını olarak bize yol gösterin! Nasıl bir girişimde bulunulabilir? Yetkililere mi gitsek, yoksa...”

“Yetkililere mi? Kesinlikle olmaz,” dedi Timofey Semyoniç telaşla. “Bir öğüt vermemi istiyorsanız, bu meseleyi sessizlikle geçiştirmek daha doğru! Hani nasıl derler... şahsen hareket etmek gerek. Kuşkulu bir olay bu, üstelik duyulmuş bir şey de değil. En önemlisi de bu; duyulmuş bir şey değil, benzeri yok, bu yüzden inanılır da değil... Bu sebepten evvela dikkatli olmak gerek... Bırakın bir süre yatsın orada. Bekleyip görmek gerek...”

“Ama nasıl bekleyebiliriz, Timofey Semyoniç? Ya orada boğulursa?”

“Neden öyle olsun ki? Hem siz kendiniz söylemediniz mi, orada epey konforlu hissediyormuş kendini diye?”

Her şeyi tekrar anlattım. Timofey Semyoniç düşüncelere daldı.

“Hımmm!” dedi, enfiye kutusunu elinde çevirerek. “Bana kalırsa, yurtdışına gitmektense bir süre orada yatması daha iyi olacaktır. Bırakın biraz keyfine bakıp düşünsün; kuşkusuz boğulmasını önlemek gerek... bu nedenle sağlığını korumak için önlemler alınmalı. Örneğin öksürüğe tutulmasını önlemek gibi... Alman’a gelince, benim şahsi kanaatime göre o da kendince haklı, hatta olayın diğer tarafından bakılırsa, daha da haklı, çünkü ona ait timsahın içine izin almadan giren biri var ortada... Oysa İvan Matveiç’e ait timsahın içine izinsiz giren o adam değil – zira hatırladığım kadarıyla İvan Matveiç’in bir timsah yok... Bu timsah bir özel mülk olduğuna göre, karşılığını ödmeden hayvanın karnını deşmek olmaz.”

“Ama bir insanı kurtarmak söz konusu, Timofey Semyoniç.”

“Bu polisin meselesi. Yani polise gitmek gerekir.”

“Ama İvan Matveiç’e bizim dairede ihtiyaç duyulabilir. Belki kendisini sorarlar.”

“İvan Matveiç’e ihtiyaç mı duyulacaktı? He-he! Kendisi şimdi izinde sayılıyor, demek ki onu yok sayabiliriz, bırakın o Avrupa ülkelerini inceleyedursun. Ama izni bittikten sonra geri gelmeyecek olursa, durum değişir, o zaman soruşturma açılır ve bir incelemede bulunulur.”

“Yani üç ay sonra! Timofey Semyoniç, Tanrı aşkına! Bu olacak şey değil!”

“Kendi suçu. Kimse onu oraya sokmadı ya. Şimdi ona hazineden bir hemşire tutmak da gerekecek, ama yönetmelikte bunun yeri yok. En önemlisi de timsah özel mülk, dolayısıyla olayda iktisat ilkeleri denilen şeyler etkili olacaktır. Ve iktisat ilkeleri de her şeyin üzerindedir. Üç gün önce Luka Andreiç’in davetinde İgnatiy Prokofiç öyle söylüyordu. İgnatiy Prokofiç’i tanıyor musunuz? Bir kapitalist, büyük işler yapıyor; üstelik biliyor musunuz, çok tatlı konuşuyor: ‘Bize,’ diyor, ‘sanayi gerek, bizim sanayimiz az. Onu doğurmak gerek. Sermayeyi doğurmak gerek, yani, bir orta sınıfı, burjuvazi denilen şeyi doğurmamız gerek. Bizde kapitalistler olmadığından yani, onları yurtdışından ülkemize çekmek gerek. Evvela, yabancı şirketlere bizden toprak almaları için müsaade etmek gerek, zira bu, yurtdışında her yerde olmakta. Toprakta komünal mülkiyet’ diyor, ‘felaket bir şey, yıkım!’ Bir de biliyor musunuz, öyle ateşli konuşuyor ki, ona pek yakışıyor: tabii, adamlar sermayedar... memur değiller ya... ‘Komün sistemiyle,’ diyor, ‘ne sanayi, ne de ziraat yükselmez. Yabancı şirketlerin,’ diyor, ‘mümkün olduğunca bütün topraklarımızı parseller halinde satın alması gerek, sonra da onu mümkün olduğunca küçük parçalara parçalamalı, parçalamalı, parçalamalı.’ Üstelik biliyor musunuz, öyle bir kararlılıkla söylüyor ki: ‘Parrıçalamalı,’ diyor, ‘sonra da özel mülkiyete satmalı. Ama iyisi mi satmayıp sadece kiralamalı. Bütün topraklar buraya çekmiş olduğumuz yabancı şirketlerin ellerine geçtiğinde,’ diyor, ‘yani o zaman, istedikleri gibi kiraya verebilirler. Dolayısıyla köylü ekmeğini

kazanmak için üç defa daha fazla çalışacak ve böylece ne zaman istenirse topraktan sürülebilecektir. Yani bunu hissedecek, itaat edecek, aynı paraya üç kat daha fazla çalışacaktır. Ama şimdi komün sistemi varken hiç tasası yok! Yani, açlıktan ölmüyor, aylıklık edip içiyor. Ayrıca da bizim memlekete para akacak, sermaye oluşacak ve burjuvazi gelecek. İngiliz siyaset ve edebiyat gazetesi *The Times* bizim mali sistemimizi ele alıp, mali durumumuzun gelişmemesinin nedeni olarak orta sınıfın bizde bulunmamasını, büyük servetlerin bulunmamasını, hizmete amade bir proletaryanın bulunmamasını göstermiş...’ Bu İgnatıy Prokofıç güzel konuşuyor. Hatip adam. İdareye bir ikazda bulunmak mı istiyor, bunu gidip *Haberler*’de yayınlatıyor. Tabii bu, İvan Matveiç’in tarzından çok farklı.”

“Ya İvan Matveiç?” diye araya girdim ihtiyarın gevezeliklerini dinledikten sonra. Timofey Semyonıç bazen gevezelik etmeyi ve böylece herkesin gerisinde kalmadığını, her şeyi bildiğini göstermeyi severdi.

“İvan Matveiç’e gelince... Ben de buna değinecektim zaten... Bir taraftan biz yabancı sermayeyi vatanımıza çekmek isterken öte taraftan şu olanlara bir bakın!... Timsah sahibinin ülkemize çekilmiş olan sermayesini İvan Matveiç sayesinde ikiye katlamak yerine biz, yabancı mülk sahibinin sermayesinin karnını yarmaya çalışıyoruz. Sizce bu mantıklı bir davranış mı? Bence İvan Matveiç vatanımızın gerçek bir evladı olarak onun sayesinde yabancı timsahın ederinin iki ve hatta üç katına çıkmış olmasından memnun olmalı ve gurur duymalıdır. İşte sermayenin ülkeye çekilmesi böyle olur. Görüyorsunuz ya, eğer biri başarılı olursa, bir diğeri de timsahıyla gelir, üçüncü kişi yanında iki ya da üç timsah getirir, bunların etrafında da sermaye yoğunlaşması olur. İşte size burjuvazi... Bu durumu teşvik etmek gerek.”

“Af buyurun, Timofey Semyonıç!” diye bağırdım, “Zavallı İvan Matveiç’ten olağanüstü bir fedakârlıkta bulunmasını istiyorsunuz!”

“Ben hiçbir istekte bulunmuyorum ve evvela sizden şunu rica ederim ki (daha önce rica ettiğim gibi), ben ida-

rede görevli değilim ve dolayısıyla kimseden de herhangi bir talepte bulunamam. Ben bir vatan evladı olarak konuşuyorum, yani özel bir *Vatan Evladı* olarak değil, herhangi bir vatan evladı olarak.¹² Hem, tekrar edecek olursak, kim ona bir timsahın içine girmesini söyledi ki? Saygın bir adam, memuriyette iyi bir yerde, kanuna uygun evlenmiş; ama bir bakıyorsunuz, böyle bir olay çıkarıyor... Sizce bu mantıklı mı?”

“Ama bu olay tamamen tesadüfen başına geldi.”

“Kim bilir? Hem ayrıca, timsah sahibinin zararını hangi parayla karşılayacaksınız, söylesenize?”

“İvan Matveiç’in aylıklarından karşılanamaz mı, Timofey Semyoniç?”

“Yetecek mi?”

“Hayır, yetmiyor, Timofey Semyoniç,” diye cevap verdim hüznle. “Timsahın sahibi ilkin timsahı patlayacak diye korktu, ama sonra, bir sorun çıkmayacağına ikna olunca iyice kurumlanıp giriş ücretini iki katına çıkaracağı için memnun oldu.”

“Giriş ücretini üç, hatta dört katına da çıkarır! Şimdi seyirciler bak nasıl akın eder... Timsah sahipleri akıllı adamlardır. Ayrıca şu sıralar paskalya perhizi vakti de değil, bu yüzden insanlar eğlenceye meyillidir, dolayısıyla, tekrar ediyorum, İvan Matveiç kimliğini gizli tutmaya devam etsin, acele etmesin. Herkes onun timsahın içinde olduğunu bilse de fark etmez, yeter ki resmen bilinmesin. Böylelikle İvan Matveiç bilhassa rahat şartlarda bulunabilir, zira şu anda yurtdışında izinde sayılıyor. Timsahın içinde olduğunu söyleyenler de çıkar ama biz buna inanmayız. Olay böylece kapanır. En önemlisi, beklemeye devam etsin, hem zaten ne acelesi var ki?”

“İyi ama...”

“Endişe etmeyin, o sağlam yapılıdır...”

“Peki ama ne kadar bekleyecek?”

12 Vatan Evladı (*Сын отечества*) 19. yüzyılın ilk ortalarına kadar yayınlanan bir St. Petersburg edebiyat dergisi.

“Sizden, bunun ziyadesiyle istisnai bir olay olduğunu gizlemeyeceğim. Bunun hakkında fikir yürütmek bile mümkün değil; en önemlisi, bugüne kadar benzer bir şey olmadı. Önümüzde bir örnek olsaydı, ona uygun davranmak da mümkün olurdu. Ama bu durumu nasıl çözersin? Demek ki, mesele biraz zamana yayılacak.”

Kafamda mutlu bir fikir şimşek gibi çaktı.

“Peki,” dedim, “eğer yazgısında canavarın bağırsaklarında kalması varsa ve Tanrının iradesi sayesinde orada canlı kalmışsa, halen memuriyet hizmetinde sayılması için bir dilekçe vermesi mümkün olamaz mı?”

“Hımmm... Ücretsiz izinde sayılmak şartıyla olabilir.”

“Ücret alması mümkün değil mi?”

“Bunun maddi temeli ne olabilir ki?”

“İş gezisi şeklinde...”

“Nasıl, nereye bir iş gezisi?”

“Bağırsaklara işte, timsahın bağırsaklarına... Bir inceleme, bölgedeki şartların bir tetkiki amacıyla. Kuşkusuz bu yeni bir şey, ama aynı zamanda ilerici ve aydınlanmaya, kültüre olan ilgimizi de gösterir...”

Timofey Semyonîç bir süre düşündü.

“Özel bir memurun,” dedi nihayet, “timsahın bağırsaklarında özel bir misyonla iş gezisine çıkması, benim şahsi kanaatime göre saçma olur. Yönetmeliklerde yeri yok. Oraya nasıl bir özel misyonla görevlendirilmiş olabilir ki?”

“Doğal bilimler için, yani denebilir ki bir canlının iç doğasını yerinde incelemek amacıyla. Bugünlerde herkes doğal bilimleri öğrenmeye gidiyor, botanik filan... O da orada yaşayıp, gördükleri hakkında bir rapor hazırlayabilir... Yani, sindirim veya diğer bedensel olgularla ilgili filan... Olanları saptamak açısından.”

“Yani istatistik yapabilmek için mi? Bu bağlamda yeterinde bilgi sahibi değilim, kaldı ki filozof da değilim. Söylesenize: Bedensel olgular diyorsunuz da, zaten olgular başımızdan aşkın, ama onlarla ne yapacağımızı bilmiyoruz. Ayrıca da istatistik tehlikeli bir şeydir...”

“Niye ki?”

“Tehlikelidir. Dahası, hani diyorsunuz ki, timsahın karnında gibi kütük gibi yatarak olguları saptayıp rapor edecek. Ancak böyle yatarak memuriyet hizmetinde bulunmak mümkün mü? Bu da başka bir yeni durum, dolayısıyla tehlikeli bir durum demek; üstelik bunun da geçmişte bir örneği yok. Hiç değilse bu hususta geçmişte yaşanmış bir örnek olsaydı, benim kanaatime göre, durumu idare edebilirdik.”

“Ancak bugüne değin buraya canlı bir timsah getirilmiş değildi ki, Timofey Semyoniç...”

“Hımmm, evet...” Timofey Semyoniç tekrar düşünmeye daldı. “Bu itirazınız gayet haklı ve hatta meselenin ele alınması açısından bir temel teşkil ediyor olabilirdi. Ancak şunu tekrar değerlendirmeniz gerek: Eğer canlı timsahların ortaya çıkmasıyla memuriyet hizmetlileri ortadan kaybolmaya başlar ve sonra da orasının sıcak ve yumuşak olması nedeniyle oraya iş gezisi talep edip, sonra da kütük gibi yatsalarsa... Kabul edersiniz ki, bu bir kötü örnektir. Dolayısıyla bu şekilde herkes boş yere ücret almış olur.”

“ Siz bu meselenin üstesinden gelirsiniz, Timofey Semyoniç! Hem ayrıca, İvan Matveiç benden, kumarda kaybettiği yedi rubleyi de size ödememi rica etti.”

“Ah, evet, geçen gün, Nikifor Nikiforiç’in davetinde kumar oynarken kaybetmişti. Nasıl da neşeliydi, gülüyordu o zaman, bir de şimdiki duruma bakın...”

İhtiyarın üzüntüsü samimi idi.

“Yardım edin ona, Timofey Semyoniç.”

“Elimden geleni yapacağım. Tabii kendi şahsım adına konuşacağım. Öte yandan, şu timsahın sahibi hayvanı için tam olarak kaç paraya razı olacağını dolaylı yoldan ve gayri resmi olarak öğrenebilir misiniz?”

Timofey Semyoniç’in yumuşadığı belli oluyordu.

“Elbette,” diye cevap verdim, “ve size sonucu derhal bildireceğim. “

“ Hani şu İvan Matveiç’in karısı... şimdi kadıncağız yalnız mı? Üzgün mü?”

“Keşke ona bir ziyarette bulunabilseydiniz, Timofey Semyoniç.”

“Onu elbette ziyaret edeceğim. Daha önce de bunu düşünmüştüm, ama bu iyi bir fırsat... Bu İvan Matveiç de gidip timsahı görme fikrine nereden kapılmış! Gerçi ben de görmeyi arzu ediyordum...”

“Zavallı İvan Matveiç’i de ziyaret edin, Timofey Semyoniç.”

“Edeceğim. Kuşkusuz bu girişimimle onun umutlarını artırmak istemem. Ben kendi adıma gideceğim... Peki, hoşça kalın, şimdi Nikifor Nikiforiç’a gidiyorum; siz de orada olacak mısınız?”

“Hayır, ben o zavallı tutsağ a gidiyorum.”

“Evet, tabii, şimdiki halde tutsak o!... E-eh, düşünce-sizlik işte!”

İhtiyarın yanından ayrıldım. Kafamda bin türlü düşünce dolaşıyordu. İyi ve onurlu bir insandı bu Timofey Semyoniç; ancak oradan ayrılırken, memuriyette ellinci yılını geride bırakmış olmasından ve bugünlerde Timofey Semyoniç gibilere artık nadiren rastlanır olmasından gayet memnundum. Kuşkusuz ki, zavallı İvan Matveiç’e bütün olan biteni bildirmek için hemen uçarcasına çarşıya gittim. Üstelik de merak içindeydim: orada, timsahın içinde ne yapıyordu, bir timsahın bedeninde nasıl yaşanabilirdi? Ve dahası, bir timsahın içinde yaşamak mümkün müydü? Bazen hakikaten bütün bunlar bana korkunç bir düşmüş gibi geliyordu, özellikle de bütün olay böyle bir canavarın çevresinde döndüğü için...

III

Ne var ki, bu bir düş değil, gerçektir, hem de kuşku götürmez bir gerçektir bu. Yoksa böyle bir hikâyeyi anlatır mıydım? Neyse, devam edeyim... Çarşıya ancak geç saatte varabildim, saat on gibi; timsahın odasına arka kapıdan girmem gerekti,

çünkü Alman, dükkânı bu defa her zamankinden erken kapatmıştı. Şimdi ev ortamında bulunduğundan yağlı, eski bir ceket vardı üzerinde, ama sabahkinden üç defa daha memnun görünüyordu. Belliydi ki, artık “kalabalık geldi çok büyük”ten korkmuyordu. Hemen arkamdan “*Mutter*” de beni takip ettiğini saklamadan çıkageldi. *Mutter* ve Alman aralarında fısıldaştılar. Dükkânın kapanmış olmasına rağmen benden gene de bir çeyrek ruble aldılar. Ne gereksiz bir işgüzarlık!

“Siz her sefer geldiniz ödemek var; seyirci ödeyecekler bir ruble, siz ödeyeceksiniz çeyrek, zira siz iyi arkadaşınızın iyi arkadaşı olmak, ben arkadaş saygı duyar...”

Timsaha yaklaşırken, “Hayatta mısın, hayatta mısın, kültürlü arkadaşım benim!” diye bağırdım yüksek sesle, sözlerimin daha uzaktan İvan Matveiç’e erişmesi ve gurununu okşaması umuduyla...

“Sağ ve sağlıklıyım,” diye cevap verdi İvan Matveiç. Yakınında bulunmama karşın sesi sanki uzaktan veya bir yorganın altından geliyormuş gibiydi. “Sağ ve sağlıklıyım, ama bunu sonra konuşuruz. Neler oldu? Anlat bakalım!”

Ben, sanki soruyu bilerek işitmezden geliyormuşum gibi, samimi bir telaşla onu sorgulamaya koyuldum: Nasıldı, rahat mıydı, genel olarak da timsahın içi nasıldı? Neler yapıyordu orada? Ona sorularımı hem bir dost olarak soruyor hem de, hem büyük bir nezaketle davranmaya özen gösteriyordum. Ama o, kaprisli bir tavır ve hırçın bir tavırla sözümü kesti.

“Neler oldu?” diye bağırdı, tiz ve buyurgan bir sesle.

Timofey Semyoniç ile bütün görüşmemi en ince ayrıntısına kadar anlattım. Anlatırken de ona gücendiğimi ses tonumla belli etmeye çalıştım.

“İhtiyar haklı,” dedi İvan Matveiç, benimle sıradan konuşmalarında daima olduğu gibi sert bir tonla. “Pratik insanları severim, tatlı gevezeliklere ise tahammül edemem. Ancak senin şu iş gezisi hususundaki düşüncenin de tamamen saçma olmadığını itiraf etmeliyim. Gerçekten de, hem bilimsel, hem de ahlaki bağlamda çok sayıda rapor sunabilecek

durumdayım. Ama şimdi bütün bunlar yeni ve beklenmedik bir biçime dönüştü. Sadece maaş konusunda tasalanmaya değmez. Dikkatle kulak ver. Oturuyor musun orada?”

“Hayır, ayakta duruyorum.”

“İstersen bir yere otur. Yere otursan da olur. Yeter ki beni dikkatle dinle.”

Canım sıkkın olarak bir sandalye aldım ve yere koyarken de epey bir takırtı çıkardım.

“Dinle,” diye başladı amirane bir tavrıyla, “bugün izleyiciler çok kalabalıktılar. Akşam olduğunda odada yer kalmamıştı ve düzeni sağlamak için polis geldi. Mal sahibi, saat sekizde, yani her zamankinden daha erken bir saatte topladığı parayı saymak ve yarınki gösteriye daha rahat hazırlanmak için dükkânı kapatıp gösteriyi kesmek zorunda kaldı. Yarın burada bir fuar açılacağını biliyorum. Dolayısıyla, başkentin bütün kültürlü insanların, sosyete kadınlarının, yabancı elçilerin, avukatların ve daha birçok önemli kişinin burada toplanacağını tahmin ediyorum. Dahası, devasa imparatorluğumuzun en uzak bölgelerinden bile birçok meraklı buraya gelecektir. Sonuç olarak, burada gizlenmiş olsam bile, herkesin ilgi odağı olacağım. Bu bayram kalabalığına ben bir ders vereceğim. Bilimsel deneyimlerime dayanarak, kaderin karşısında ulu ve mütevazı kalmanın örneğini sergileyeceğim! Denebilir ki, insanlığın eğitimine yarayan bir üniversite kürsüsüne yerleşeceğim. İçinde bulunduğum bu canavarla ilgili verebileceğim doğal bilimlerle ilgili malumat bile son derece değerli. Bu nedenle, söz konusu durumdan ötürü sızlanmak gereksiz. Aksine ben, kariyerimdeki en parlak dereceye ulaşacağımı katiyetle umut ediyorum.”

“Orada kalmak sıkıcı olmayacak mı senin için?” dedim onu uyarmak amacıyla.

Beni en çok öfkeliendiren tutumu, yer değişikliği talebinden neredeyse tamamen vazgeçmiş olması, hatta bundan kendine övünme payı çıkarmasıydı. İşte bu beni çileden çıkarıyordu. “Bu akıllı bir karış havada, kasıntı herif nasıl böyle kendinden emin olabiliyor!” diye mırıldandım

kendi kendime. “Orada tıklılıp kalmış olan bir adamın öğünmek değil ağlaması gerek.”

“Hayır!” diye cevap verdi benim bu sözlerime, sertçe. “Zira ben yüce fikirlerle doluyum, şu anda bütün insanlığın kaderini iyileştirmenin nasıl başarılacağı konusu hakkında düşünmek için yeterince zaman bulabiliyorum. Gerçek ve aydınlık yükseliyor bu timsahın bedeninden. Yeni ekonomik ilişkilerle ilgili kendi teorilerimi de kuşkusuz ortaya koyacağım ve bundan gurur duyacağım; oysa bugüne kadar memuriyette bulunduğum ve dünyevi işlerle meşgul olduğum için buna zaman bulamamıştım. Her meselenin iç yüzünü açıklayacağım ve yeni bir Fourier olacağım... Öte yandan, şunu sormalıyım sana: Timofey Semyoniç’a yedi rubleyi verdin mi?”

“Kendi cebimden ödedim,” diye cevap verdim, ödemeyi bizzat yaptığımı özellikle vurgulayarak.

“Sonra hesaplaşırız,” dedi olayı küçümsediğini belli eden bir ses tonuyla. “Kesinlikle bir maaş artışı bekliyorum, zira benim maaşıma zam yapmayacaklar de kime yapacaklar? Şu anda son derece faydalı bir görev yerine getiriyorum. Ya karımdan ne haber?”

“Herhalde Elena İvanovna’yı soruyorsun?”

“Evet, karımı soruyorum!” diye bağırdı, bu defa gerçekten çılgılık atar gibi tiz bir sesle.

Yapacak bir şey yoktu! Uysalca, ama dişlerimi gıcırdatarak, Elena İvanovna’yı evine bırakmış olduğumu anlattım. Beni iştmedi bile.

“Onunla ilgili özel planlarım var,” diye başladı sabırsızlıkla. “Eğer ben burada ünlü olursam, onun da orada ünlü olmasını istiyorum. Bilim adamları, şairler, filozoflar, yabancı maden mühendisleri, devlet adamları, benimle sabah görüştüktan sonra akşama onu ziyaret edecekler. Gelecek haftadan itibaren her akşam kabuller vermeye başlamalı. Maaşım iki katına çıkarıldığında, kabuller vermeye başlayabileceğiz. Ancak bu kabuller çay servisi yapmak ve bir kiralık uşak işe almaktan öteye gitmemeli. Her yerde benim hakkımda konuşacaklar. Uzun zaman-

dır herkesin benim hakkımda konuşacağı bir olay bekliyordum, ama az tanınmış olmam ve memuriyetteki kıdemimin henüz düşük olması yüzünden bunu başaramamıştım. Şimdi bütün bunlar, beni bir timsahın yutması neticesinde gayet sıradan bir şekilde gerçekleşti. Söylediğim her kelimeye kulak verecekler, her cümlemin üzerinde düşünecekler, birbirlerine aktaracaklar, gazetelerde yazacaklar. Nasıl biri olduğumu göstereceğim onlara! Nihayet nasıl büyük bir yeteneğin, bir canavarın bağırsaklarında kaybolmasına izin verdiklerini anlayacaklar. ‘Bu adam yurtdışında bir bakan olabilir veya bir krallığı yönetebilirdi ’ diyecek bir kısım. ‘Ve işte bu adama bir krallığı yönetme olanağı neden tanınmadı,’ diyecek diğerleri. Hem zaten benim mesele bir Garnier-Pagesishki’den, veya işte ona benzer birinden neyim eksik ki?... Karım da beni tamamlayacak – bende akıl var, onda ise güzellik ve çekicilik. ‘Öyle güzel ki, zaten bu yüzden onun karısı,’ diyecek kimileri. ‘Öyle güzel ki, çünkü onun karısı,’ diye düzeltecek diğerleri. Her halde Elena İvanovna, bütün konularda konuşabilmeyi öğrenmek için yarından tezi yok Andrey Kraevskiy’in editörlüğünde yayınlanmış olan ansiklopedik sözlüğü satın almalı. En çok da *St. Petersburg Haberleri*’nin siyaset başyazarını okusun ve bunu her gün Ses ile karşılaştırsın. Ayrıca timsahın sahibinin, karımın vereceği parlak davetlere bazen beni de timsahla birlikte götürmeyi kabul edeceğini düşünüyorum. Orada, itibarlı konukların arasında küvetin içinde durur ve sabahları kafamda oluşacak zekice fikirleri yayabilirim. Devlet adamlarına projelerimi anlatacağım; şairlerle fikirlerimi kafiyeli dizelerle aktaracağım; hanımlara karşı herhangi bir uygunsuzluğa fırsat vermeden gayet eğlenceli biri olacağım – zira kocaları açısından tamamen tehlikesiz bir durumdayım. Geri kalan herkes için kadere ve Tanrı’nın iradesine itaatin bir sembolü olacağım. Karımı, edebiyatın zirvelerine çıkaracağım; onu ileri süreceğim ve izleyicilere açıklayacağım; o benim karım olarak en yüksek erdemlerle dolu bir kadın olmalı; eğer Andrey Aleksandroviç’i Rusya’nın Alfred de Musset’si olarak görmekte haklılarsa, benim karımı da Rusya’nın Yevgeniya Tur’u olarak görecekleler.”

İtiraf edeyim ki, her ne kadar bütün bu saçmalık İvan Matveiç'in aslında her zamanki tarzı idiyse de, gene de delirme ve cinnet noktasında olduğu düşüncesi aklıma takılıyordu. Bu her zamanki, sıradan haliyle İvan Matveiç'ti, ama sanki bir büyütecin altında yirmi kez büyütülmüş gibiydi.

"Dostum," diye sordum ona, "uzun bir hayat umut ediyor musun? Bir de şunu söyle: Sağlığın yerinde mi? Uykun düzenli mi, nefes alış verişlerin rahat mı? Ben senin dostunum, kabul edersin ki, son derece olağanüstü bir durumdasın, dolayısıyla benim merakım da gayet doğal."

"Seninki, saçma bir meraktan başka bir şey değil," diye cevap verdi sözümü keserek, "ama senin de merakını giderip memnun olmanı sağlayacağım. Canavarın bağırsaklarında ne yaptığımı mı soruyorsun? Birincisi, timsahın içi bomboş çıktı ki, bu durum beni de şaşırttı. Burası adeta, lastikten yapılmış, bizim buradaki Gorohovaya, Morskaya ve eğer yanılmıyorsam Voznenenskiy caddeleğinde bol bol satılan elastiki ürünlere benzer son derece büyük ve boş bir keseye benziyor. Yoksa, düşünsene, buraya sığabilir miydim ben?"

"Mümkün mü bu?" diye bağırdım anlaşılabilir bir şaşkınlıkla. "Timsah gerçekten de tamamen boş mu?"

"Tamamen," dedi İvan Matveiç, sert ve otoriter bir sesle. "Ve çok büyük olasılıkla doğa yasalarına uygun olarak yapılmış. Timsahın sadece, keskin dişlere sahip bir çenesi ve de gayet uzun bir kuyruğu var. Aslına bakılırsa bütün hepsi bu. Bu iki uç arasındaki orta kısmında da kauçuga benzer bir şeyle çevrili boş bir alan var; hatta belki gerçek kauçuktan."

"Ya kaburgaları, midesi, bağırsakları, karaciğeri, yüreği?" diye araya girdim sabırsızlıkla.

"Hiçbir şey, kesinlikle hiçbir şey yok ve herhalde hiçbir zaman da yoktu. Bütün bunlar boş kafalı seyyahların saçma sapan uydurmaları. Tıpkı basur şikâyetleri olan biri gibi timsah da benim karnında bulunuşumdan ötürü bir şişkinlik hissediyor, yani ben onun içinde şişmiş bir basur memesi gibiyim..."

Bu hayvanın gövdesi inanılmaz derecede esnek. Bir aile dostu olarak sen de fedakârlık edip benim yanıma gelmek istesen, timsahın içine sığabilirsin, hatta o zaman bile boş yer kalır. Son aşamada Elena Ivanovna'yı da buraya almayı düşünüyorum. Ayrıca timsahın bu boş bir mekâna benzeyen yapısı, doğal bilimlerle de kesinlikle örtüşüyor. Zira örnek verecek olursak, yeni bir timsah yapman gerekirse, şu soruyla karşılaşacaksın: Bir timsahın temel niteliği nedir? Cevabı çok açık: İnsanları yutmak. Bir timsahın en temel niteliği olan insanları yutması nasıl gerçekleştirilebilir? Bunun cevabı da açık: içi boş bir tulum biçiminde bir gövde yapılarak. Fakat fizik bilimi, doğada boşluğa olanak tanınmadığını çoktan saptamış bulunuyor. Buna dayanarak, bir timsahın içinin de boş kalmaması gerektiğinden, o da devamlı önüne geleni yutup içini doldurmak gereğini duyuyor. İşte, timsahların biz insanları neden yuttuklarının biricik mantıklı cevabı da budur. Ama insanın yapısı öyle değil: Mesela bir insanın kafası ne kadar boş olursa o insan kafasını doldurmak için o kadar az açlık hisseder ve bu da genel kurala biricik istisna teşkil eder. Bütün bunlar şimdi benim için gün gibi açık; denebilir ki bu gerçeklere, doğanın karnında, onun gövdesinde bulunmak ve kalp atışlarını dinlemek suretiyle, kendi aklım ve deneyimimle eriştim. Üstelik etimoloji de bu görüşümü destekliyor, zira timsah adı esasen oburluk anlamına gelir. Timsaha bilindiği gibi İtalyancada *crocodillo* denir, geçmiş belki de eski Mısır firavunlarından gelmektedir ve kelimenin kökeni de Fransızcadaki *croquer* fiiline dayanır ki, bu da yemek, yiyip tüketmek ve genel olarak da besini özümsemek demektir. Bütün bunları Elena İvanovna'nın vereceği davetteki konuklara, beni oraya bu küvetin içinde götürdüklerinde, vereceğim ilk derste açıklamak niyetindeyim.”

Ben kendimi tutamayarak: “Dostum, aslında bir müshil hapı alsan nasıl olur?” diye bağırdım ve içimden: “Ateşi var herhalde, yüksek ateşten ötürü sayıklıyor,” diye düşündüm endişeyle.

O benim önerime “Saçma!” diye cevap verdi, beni küçümseyerek. “Ayrıca da benim şu anki durumumda

müşhil almam son derece rahatsız edici olur. Ama ben zaten senin müşhil ilacı almamı önereceğini biliyordum.”

“Dostum, peki nasıl... nasıl besleniyorsun şimdi? Bugün yemek yedin mi?”

“Hayır, ama karnım tok, üstelik de bundan böyle hiç acıkmayacağım herhalde. Bu da gayet akla yakın... Timsahın içini tamamen doldurmak suretiyle onun sürekli tok olmasını sağlıyorum. Artık birkaç yıl boyunca hayvanı beslemeye gerek yok. Öte yandan, karnını benimle doyurmuş olduğundan, kendi vücudundaki hayati salgıları da doğal olarak bana sunuyor; hani bazı ünlü sosyete yosmaları hayranlarına güzel görünmek için geceleri ciltlerine bir takım besleyici bulamaçlar sürerler ve ertesi sabah banyo yapıp ferahladıktan sonra tazelenmiş ve pırıl pırıl olarak her zamankinden daha çekici görünürler ya... İşte benim durumum da aynen öyle. Ben de timsahı beslemek suretiyle ondan besleniyorum; dolayısıyla karşılıklı olarak birbirimizi besliyoruz. Ancak bir timsah için bile benim gibi bir adamı sindirmek çok güç; kuşkusuz o da (her ne kadar kendisinde böyle bir organ bulunmasa da) midesindeki bazı ağırlıkların farkında ve işte bu nedenle, bu yaratığın acı çekmesine sebep olmamak için yattığım yerde nadiren dönüyorum. Tabii aslında istediğim kadar dönebilirim, ama bu hiç de insani bir davranış olmaz. Şimdiki durumumun tek sakıncalı tarafı da bu... Dolayısıyla, Timofey Semyonuç benim hakkımda ‘orada kütük gibi yatıyor’ demek-te mecazi anlamda haklı... Ama yan gelip yatarak, hatta sadece böyle yan gelip yatmak suretiyle insanlığın kaderini değiştirmenin mümkün olduğunu da göstereceğim herkese. Gazetelerimizin ve dergilerimizin yayımladığı o büyük idealler ve fikirler içeren yazılar da, belli ki böyle kütük gibi yatan insanların eseridir; işte bu nedenle onlara ‘hayattan uzak’ derler – ama boş ver, ne derlerse desinler! Şimdi ben bütüncül bir sosyal sistem tesis ediyorum ve, inanmayacaksın ama, öyle kolay ki bu! Bunun için uzak bir köşeye çekilmek ya da bir timsahın içine girip gözlerini kapatmak gerek; işte o anda bütün insanlık için bir cennet yaratabiliyorsun. Bugün sen

çıkıp gittiğinde ben de işte bu teoriyi düşünmeye koyuldum ve üç sistemi tesis ettim, şimdi de bir dördüncüyü hazırlıyorum. Doğru, en başta daha önceki teorileri çürütmek gerek; ama bu çürütmeyi timsahın içinden yapmak kolay; ayrıca da timsahın içinden her şey adeta daha berrak görünüyor... Ne var ki, benim durumumda olan biri için, küçük de olsa bazı zorluklar var: Burası biraz rutubetli ve balçık gibi bir şeyle kaplı, ayrıca benim geçen yıl aldığım şu galoşlarım gibi lastik kokuyor. İşte hepsi bu, bundan başka bir rahatsızlığım yok.”

“İvan Matveiç,” diye sözünü kestim, “bütün bunlar inanılmayacak şeyler. Hakikaten de hayatın boyunca yemek yememeye mi niyetlisin?”

“Böyle önemsiz meselelerden ötürü kaygılanman, düşüncesiz, boş kafalı adamın biri olduğunu gösteriyor. Ben sana büyük düşüncelerimi anlatıyorum, oysa sen... İçimde büyüyen, karanlıkları aydınlatacak bu dev ideallerle beslendiğimi anlamıyorsun. Öte yandan, timsahın iyi yürekli sahibi de nazik annesiyle görüşerek onunla birlikte her sabah hayvanın ağzına düdüğe benzer kıvrık bir metal tüp sokmaya karar verdiler; bu âletle bana kahve veya beyaz ekmek doğranmış et suyu verebilecekler. Bu tüpün yapılmasını bir komşuya ısmarladılar; ama ben bunun gereksiz bir lüks olduğu kanaatindeyim. En azından burada bulunmakla bin yıl yaşamayı umuyorum, yani timsahlar ne kadar yaşıyorlarsa o kadar; unutma da yarın bunu bir biyoloji tarihi kitabından araştır ve bana bildir. Zira timsahı başka bir fosilleşmiş canavarla karıştırmak suretiyle yanıltıyor olabilirim. Ancak bir düşünce beni biraz az rahatsız ediyor: Üzerimdeki giysilerimle ve ayaklarımdaki da çizmelerimle timsah beni kuşkusuz sindiremeyecektir. En önemlisi hayatta kalmam ve bu yüzden de irademin bütün gücüyle timsahın beni sindirmesine karşı direniyorum, zira anlaşılacağı gibi, bütün besinlerin dönüşeceği şeye dönüşmek istemiyorum, bu benim için son derece aşağılayıcı olur. Ancak tek bir şeyden korkuyorum: üzerimdeki ceketin kumaşı Rus malı olduğundan, bin yıllık bir sürede çürüyebilir, o zaman da çıplak kalacağım ve bütün rahatsızlığıma rağmen

men timsahın sindirim sürecine katılacağım; her ne kadar gündüz saatlerinde buna hiçbir surette izin vermeyecek olsam da, geceleri uyurken insanın iradesi uçup gittiğinden, bir patatesin, dürümün veya dana etinin küçük düşürücü kaderini paylaşacağım. Bu düşünce beni öfkeden kudurtuyor. Bir tek bu sebepten bile gümrük tarifelerini değiştirip daha sağlam olan ve dolayısıyla timsahın karnına düşme durumunda doğaya karşı daha uzun süre direnebilecek olan İngiliz kumaşının ithaline izin verilmesi gerek. İlk fırsatta bu düşüncemi devlet adamlarına ve onlarla birlikte bizim günlük Petersburg gazetelerinin siyaset yorumcularına duyuracağım. Yayınlasınlar bunu. Umarım, onların benden ödünç alacakları tek fikir de bu olmaz. Her sabah bu gazetecilerin oluşturduğu kalabalıkların akşam postasına düşüncelerimi yetiştirebilmek için redaksiyonlarından alacakları çeyrek rubleleri timsah sahibine vermek suretiyle çevreme toplanacaklarını tahmin ediyorum. Kısacası, geleceğim son derece pembe görünüyor bana.”

“Ateşi var, ateşi!” diye mırıldandım kendi kendime.

“Dostum, ya özgürlük?” dedim ona, düşüncelerini tam olarak öğrenmek arzusuyla. “Sen şu anda bir zindanda sayılırsın. Senin durumundaki bir insan özgürlükten nasıl yararlanabilir?”

“Aptalsın sen,” diye cevap verdi İvan Matveiç, “İlkel insanlar özgürlüğü severler, bilgiler ise düzeni; ama eğer düzen yoksa...”

“İvan Matveiç, lütfen bağışla beni...”

“Sus da dinle!” diye azarladı beni hışımla, sözünü kestiğim için. “Ruhum hiçbir zaman şimdiki gibi esinle dolmamıştı. Bu daracık sığınağımda sadece bir tek şeyden korkuyorum: Kalın edebiyat dergilerinin eleştirilerinden ve bizim mizah gazetelerimizin iğneleyici alaylarından. Düşüncesiz ziyaretçilerin, aptalların ve kıskançların ve genel olarak da nihilistlerin beni dillerine dolamalarından korkuyorum. Ama tedbirlerimi alacağım. Sabırsızlıkla yarınki ziyaretçi akınını bekliyorum; en önemlisi de gazetelerin görüşlerini. Yarın bana gazetelerden söz edersin.”

“Peki, yarın bütün gazeteleri buraya getiririm.”

“Yarın, gazetelerde benimle ilgili haberler henüz çıkmaz, zira haberler ancak dördüncü gün basılır. Ama bugünden itibaren her akşam bahçedeki giriş kapısından gel! Seni özel sekreterim gibi kullanmaya niyetliyim. Sen bana gazete ve dergileri okursun, ben de sana düşüncelerimi yazdırıp talimat veririm. Bilhassa da yabancı telgraf haberlerini unutma. Avrupa telgrafları her gün burada olmalı. Ama bugünlük bu kadarı yeter: Herhalde şimdi uykun gelmiştir. Evine git ve eleştirmenler hakkında söylediklerimi düşünme: onlardan korkmuyorum, zira onlar da eleştirilecek durumdalar. Yeter ki erdemli ve bilge ol! O zaman mutlaka meselenin esasını kavrarsın. Ben bir Sokrat, Diyojen veya ikisi kadar önemli biri olmasam bile gelecekte insanlar arasındaki konumum bunlara yakın olacaktır işte böyle.”

İvan Matveiç (muhtemelen ateşinin yüksekliğinden olacak) tıpkı boş konuşan hafif meşrep kadınlar gibi, sürekli kendini övüyordu. Timsahla ilgili bütün söyledikleri kuşku uyandırıyordu bende. Bir timsahın içinin tamamen boş olması mümkün müydü? Bunları anlatarak böbürlenmek ve beni küçük gördüğünü hissettirmek istediğine bahse girebilirdim. Elbette onun hasta olduğunu da hesaba katmak gerekirdi ve hastalara da hoşgörü göstermelidir. Zira açıkça itiraf edeyim ki, İvan Matveiç’e daha önceden beri hiç tahammül edememişimdir. Bütün hayatım boyunca, daha çocukluğumdan beri onun imalarından kaçmayı istemiş, ama başaramamıştım. Binlerce defa onunla bütün ilişkilerimi koparmaya karar vermiştim, ama her defasında, sanki hâlâ kendimi ona ispat etmeyi veya ondan intikamımı almayı umut ediyormuşum gibi beni gene kendisine çekmişti. Tuhaf şey bu dostluk! Şuna eminim ki, onunla dostluğumun onda dokuzu ona karşı fesatça duygularımdan kaynaklanıyordu. Ama bu defa gerçek, samimi duygularla birbirimizden ayrıldık.

Alman beni geçirmeye hazırlanırken, alçak sesle “Arkadaşınız şok akıllı biğ adam,” dedi. Konuşmamızı baştan sona dikkatle dinlemişti.

“*À propos*,” dedim unutmamak için, “eğer biri sizden timsahınızı almak istese kaç para satarsınız?”

Sorumu işiten İvan Matveiç de merakla cevabı bekliyordu. Belli ki, Alman’ın az para almasını istemiyordu; her neyse, sorumu işitince boğazını temizlemek istemiş gibi hafifçe öksürdü.

Alman önce sorumu duymamış gibi davrandı, sonra da öfkelen-di.

“Kimse benim timsahımı satın almaz cüreti yoktur!” diye bağırdı hiddetle; haşlanmış bir ıstakoz gibi kızarmıştı. “Ben timsahı satıyor istemiyor. Bir milyon taler var, timsahı almışmayacağım. Bugün seyirciler yüz otuz taler aldı ben, yarın burada bin taler aldı, sonra her gün yüz bin taler aldı. Satmış istemiyorum!”

İvan Matveiç’in hoşnutlukla kıkır kıkır güldüğü duyuldu.

Kendimi tutarak, çılgın Alman’a soğukkanlılıkla ve mantığımı koruyarak hesaplarının pek doğru olmadığını, eğer her gün yüz bin toplayacak olursa dört günde bütün Petersburg’un kendisini ziyaret etmiş olacağını ve bundan sonra da kendilerinden para alacak kimse kalmayacağını, hayatın ve ölümün Tanrı’nın iradesinde olduğunu, timsahın bir şekilde patlayabileceğini veya İvan Matveiç’in hasta olup ölebileceğini ve buna benzer olasılıklardan söz ettim (zira bunu yapmayı samimi arkadaşşıma borçluydum.)

Alman bir süre düşündü.

“Ben ona eczaneden damla almış getirecek,” dedi düşünceli bir tavırla, “dostunuz ölmüşmeyecek.”

“Damla dediğiniz iyi de,” dedim, “tutun ki olay mahkemeye intikal etti. İvan Matveiç’in karısı yasal kocasının tazminini talep edebilir. Siz zengin olmaya niyetlisiniz de, Elena İvanovna’ya bir aylık bağlamaya da niyetli misiniz?”

“Hayır, yok böyle niyet,” diye cevap verdi Alman, kararlılıkla ve sert bir sesle.

“Hayır, niyetli değil,” diye ekledi *Mutter*, aynı sertlikle.

“O halde, olayı belirsizliğe bırakmaktansa, mutedil olmakla birlikte kesin ve yüklü bir bedel kabul etmek sizin için daha mantıklı olmaz mı? Şunu da ifade etmeyi bir borç bilirim ki, bunu sadece basit bir merak dolayısıyla soruyorum.”

Alman, *Mutter*’ine danışmak için, onu koleksiyonundaki en büyük ve şekilsiz maymunların konulduğu dolabın bulunduğu köşeye doğru çekti.

“Şimdi göreceksin!” dedi İvan Matveiç.

Bana gelince, bu anda, ilk önce Alman’ı adamakıllı pataklamak, ikinci olarak *Mutter*’ini evire çevire pataklamak, üçüncü sırada da sınırsız kibrinden ötürü İvan Matveiç’i eşek sudan gelinceye kadar pataklamak için yanıp tutuşuyordum. Ama bütün bunlar, açgözlü Alman’ın talepleri ile karşılaştırıldığında bir anlam ifade etmiyordu.

Mutter’ine danışan Alman, timsahı için elli bin rublelik hazine bonusu, Gorohovaya caddesinde taş bir ev ve onun hemen yanında da bir eczaneye birlikte Rus albay rütbesine eşdeğer bir memuriyet istedi.

“Görüyorsun işte!” diye bağırdı İvan Matveiç, zafer kazanmışçasına. “Sana demiştim!” Alman, albay rütbesiyle ilgili şu son akılsız dileği dışında tamamen haklı, zira sergilediği bu canavarın şimdiki değerini tam olarak anlıyor. İktisat ilkesi her şeyin üzerindedir!

“Merhamet edin!” diye öfkeyle bağırdım Alman’a. “Şu albay rütbesi de neyin nesi? Hangi kahramanlığı yaptınız, hangi memuriyette hizmet ettiniz, hangi askeri şöhrete eriştiniz de bunu istiyorsunuz? Bunları istemeniz, çılgın olduğunuzu gösteriyor. Herhalde bundan sonra çılgın olmadığınızı söyleyemezsiniz?”

“Çılgın mı?” diye bağırdı Alman, incinmiş bir edayla. “Hayır, ben çok akıllı bir adam, ama siz akıllı değil! Ben albay hak ettim çünkü timsah gösterdim, onun içinde de canlı bir Hofrat oturdu! Ben son derece akıllı ve çok istiyor albay olmak!”

“Peki, hoşça kalın, İvan Matveiç!” diye bağırdım öfke-

den titreyerek ve koşar adımlarla timsahın odasından çıktım. Bir dakika daha, bütün bunlara dayanamayacağımı hissediyordum. Hakikaten de bu iki beyinsizin acayip umutları dayanılır gibi değildi. Soğuk hava beni kendime getirdi ve öfkem biraz yatıştı. Nihayet, sağıma soluma kızgınlıkla neredeyse on beş kez tükürdükten sonra bir araba tuttum, eve gittim, üzerimi değıştirdim ve kendimi yatağı attım. Beni en çok hiddetlendiren de, İvan Matveiç'in beni sekreterliğine layık görmüş olmasıydı. Demek bundan böyle orada her akşam, yakın arkadaşına karşı görevimi yerine getirmek uğruna sıkıntıdan ölecektim! Bu yüzden kendi kendimi dövebilirdim ve nitekim öyle de yaptım; mumu söndürüp battaniyeyi üzerime çektikten sonra birkaç defa yumrukla kafama ve vücudumun başka yerlerine vurdum. Bu beni bir parça rahatlattı, nihayet oldukça derin bir uykuya daldım, çünkü çok yorgundum. Bütün gece rüyamda sadece maymunlarla uğraştım, ama sabaha karşı Elena İvanovna düşüme girdi...

IV

Maymunların rüyama girmesinin nedeni, sanırım timsahın sahibi Alman'ın onları kafese kilitlemiş olmasıydı. Ama Elena İvanovna'yı rüyamda görmem ayrı bir hikâye.

Peşinen söyleyeyim: ben bu kadını seviyordum, ama hemen açıklamalıyım ki, onu bir baba gibi seviyordum; ne fazla, ne eksik. Bunu söylememin nedeni şu: Onu birçok defa alnından ya da pembe yanaklarından öpmek için dayanılmaz arzu bir duyduğum olmuştu. Hatta dudaklarından öpmeyi de kesinlikle reddetmezdim, ama bunu hiç hayata geçirmediim. Hem üstelik sadece dudaklarından değil, gülümsediğinde daima iki sıra güzel inciye benzeyen pırıl pırıl dişlerinden de öpmek gelirdi içimden Üstelik pek de sık gülümserdi... İvan Matveiç, şefkatli anlarında ona "tatlı haylaz" derdi; bu ad ona son derece uygundu. Tam anlamıyla şeker gibi bir kadındı... Bu nedenle de, İvan Matveiç'in, karısını neden Rusya'nın Yevgeniya

Tur'u olarak hayal ettiğini kesinlikle anlayamıyordum. Her neyse... Gördüğüm rüyalar eğer maymunları bir yana bırakırsak, bende gayet hoş bir etki yaratmıştı ve sabahleyin çayımı içerken, kafamda dün akşam olanları yeniden aklımdan geçirip düzene soktum ve daireye giderken Elena İvanovna'ya uğramaya karar verdim. Zaten üstelik bu ziyaret, bir aile dostu olarak benim görevimdi de...

Elena İvanovna, yatak odasının önündeki daracık odada (buraya" küçük konuk odası" derlerdi; oysa aslında büyük konuk odası da küçüktü) üzerinde yarı şeffaf bir sabahlık, küçük, zarif bir divanda oturuyor, önündeki çay sehпасının üstünde duran tepsideki minik kurabiyeleri bandığı küçük bir fincandan kahvesini yudumluyordu. Gayet çekici görünüyordu, ama nedense bana biraz düşünceliymiş gibi geldi.

"Ah, siz mi geldiniz? Sizi gidi çapkın sizi!" diye karşıladı beni, dalgın bir gülümsemeyle. "Haydi, oturun, bir kahve için. Ne yaptınız bakayım dün? Maskeli baloya gittiniz mi?"

"Yoksa siz orada mıydınız? Biliyorsunuz, ben öyle yerlere gitmem... Ayrıca da dün bizim tutsağı ziyaret etmem gerekiyordu ..."

İçimi çektim ve kahvemi yudumlarken düşünceli, hüzünlü bir tavır takındım.

"Kimi dediniz? Kimmiş bu tutsak? Ah, evet! Zavallı! Nasılmış bakalım? Canı sıkılıyor muymuş? Biliyor musunuz... Size şunu sormak istiyordum... Sanırım boşanma başvurusunda bulunabilirim, değil mi? Ne dersiniz?"

"Boşanma mı!" diye bağırdım hiddetle; neredeyse kahvemi üstüme döküyordum. İçimden de "Ah, şu esmer adam!" dedim acıyla.

Esmer, bıyıklı, inşaat işlerinden sorumlu bir memur vardı dairemizde. Sık sık ziyarete gelir ve Elena İvanovna ile sohbet ederken onu çok güldürürdü. İtiraf edeyim ki ondan nefret ederdim. Hiç kuşkusuz bu adam dün Elena İvanovna'yı ya maskeli baloda, ya da belki burada, evinde görmek için fırsatı kaçırmamış ve onun kafasını bir sürü saçmalıkla doldurmuştu!

“Yani,” diye ansızın atıldı Elena İvanovna, yeni bir şey öğrenmiş gibi, “kocam eğer orada, timsahın içinde yaşayacak ve ömür boyu eve dönmeyecekse, benim de burada onu beklemem neden gereksin ki! Bir koca evinde olmalı, timsahın karnında değil...”

“Ama bu olanları önceden bilemezdik ki! ” diye heyecanla atıldım.

“Ah, hayır, konuşmayın, istemiyorum, istemiyorum!” diye bağırdı ansızın öfkelenerek. “Siz zaten daima bana karşı çıkarsınız! Siz öyle aksi bir adamsınız ki! Sizinle kafa dengi olup, birlikte hiçbir şey yapılmaz! Hiçbir işe yarar fikir vermiyorsunuz bana! Oysa başkaları, İvan Matveiç’in artık maaş alamayacağını ve bu yüzden ondan boşanmamı salık veriyor.”

“Elena İvanovna! Kulaklarıma inanamıyorum!” diye bağırdım acıyla. “Hangi namussuz bunları kafanıza soktu! Maaş gibi önemsiz bir nedenden ötürü boşanmak kesinlikle mümkün değildir. Oysa zavallı, zavallı İvan Matveiç, canavarın karnında bile size olan aşkıyla yanıp tutuşuyor. Aşkından eriyor, şeker gibi... Hatta dün akşam, siz maske- li baloda eğlenirken, o bana, sizin yasal karısı olmanız nede- niyle, o canavarın karnında buluşmaya davet etmeyi tasar- ladığını söyledi; zira timsahın içi o kadar genişmiş ki, sadece iki kişi değil, üç hatta daha fazla insan bile sığabilirmiş...”

Bu sözlerle hemen, İvan Matveiç’le dünkü konuşma- mın ilginç bölümlerini ona anlatmaya kalkıştım.

“Ne? Nasıl?” diye bağırdı şaşkınlık içinde. “Benim de oraya, İvan Matveiç’in yanına girmemden mi söz ediyor- sunuz? Aman ne harika fikir! Peki, ama nasıl gireceğim oraya, başımda şapka ve üzerimde geniş eteğimle mi? Tan- rım, ne budalalık! Oraya girerken herhalde birileri beni izleyecektir, onlara nasıl görüneceğim? Ne kadar gülünç! Hem orada ne yiyeceğim?... Ve de... şey... olunca ne yapacağım orada... Aman Tanrım, düşündükleri şeye bak!... Hem orada beni eğlendirecek ne var ki?... Üstelik bir de timsahın içinin kauçuk gibi koktuğunu söylüyorsu-

nuz... Peki ya kocamla tartışırsam ne yapacağım? Öyle, bir hiçbir şey olmamış gibi gene yan yana yatacak mıyız? Of, ne iğrenç!”

“Emin olun bütün bu itirazlarınızda size hak veriyorum, tatlı Elena İvanovna,” diye kararlılıkla sözünü kes tim. İnsan, gerçeğin kendinden yana olduğunu hissettiğinde, güç kazanıyor. “Ama bütün bunlarda hesaba katmadığınız bir şey var; onun sizi yanına çağırmasının nedeni, siz olmadan yaşayamayacağını bilmesidir. Siz bunu hesaba katmıyorsunuz; yani aşkı, tutkulu aşkı, sadakati, ihtirası... Aşkı hesaba katmıyorsunuz, tatlı Elena İvanovna, aşkı!”

“İstemiyorum, istemiyorum, hiçbir şey duymak istemiyorum!” diye bağırdı Elena İvanovna. Daha yeni temizlenmiş ve tırnakları pembe ojeyle boyanmış küçük, güzel ellerini kaldırıp havada sallayarak. “İğrenç bir adamsınız siz! Beni mahvedeceksiniz! Eğer çok istiyorsanız kendiniz girin oraya. Siz de onun arkadaşı değil misiniz? Girin oraya, onunla yan yana, arkadaşça yatın, bütün hayatınız boyunca da o sıkıcı bilimler üzerine tartışın...”

“Onun önerisiyle alay etmekle hata ediyorsunuz,” diye sözünü kestim bu düşüncesiz kadının ve gururlu bir tavırla devam ettim: “İvan Matveiç zaten beni de oraya çağırdı. Elbette ki siz eşi olarak onun yanında bulunmakla yükümlüsünüz. Oysa benim oraya girmem sadece soylu bir davranış... Dün bana timsahın iç hacminin olağanüstü büyüklüğünü anlatan İvan Matveiç, sadece sizin değil, eğer istersem bir aile dostu olarak benim de sizinle birlikte oraya yerleşebileceğimi ve böylece orada üç kişi kalabileceğimizi kesin bir ifadeyle açıkladı. Dolayısıyla...”

“Nasıl yani, üçümüz mü?” diye bağırdı Elena İvanovna, şaşkınlık içinde bana bakarak. “Yani biz... Üçümüz birden orada olacağız, öyle mi? Ha-ha-ha! Siz ikiniz de ne kadar aptalsınız! Ha-ha-ha! Ben sizi mutlaka boyuna çimdiklerim orada, sizi çapkın sizi! Ha-ha-ha! Ha-ha-ha!”

Bu sözlerle kendini sırtüstü divanın üzerine atarak gözlerinden yaş gelene kadar güldü. Bütün bunlar, –göz-

yaşları, kahkahalar- öylesine baştan çıkarıcıydı ki, dayanamadım ve elini öpmek için tutkuyla ona doğru atıldım, o da bir barış işareti olarak kulaklarımı hafifçe çimdikle-mekle birlikte bana karşı koymadı.

Sonra ikimiz de neşelendik ve ben ona, İvan Matveiç'in bana dün söz ettiği bütün planlarını anlattım. Kabul gün-leri ve açık salon toplantıları yapma düşüncesi Elena İvanovna'nın çok hoşuna gitti.

"Ama benim bu durumda bir sürü yeni elbise diktir-mem gerekecek," dedi, "bunun için de bol paraya ihtiya-cım var, dolayısıyla İvan Matveiç'in maaşının mümkün olduğu kadar çabuk ve dolgun olarak elime geçmesi gere-kiyor... Ancak... ancak bir mesele var," diye ekledi düşünceli bir tavırla, "onu buraya küvetin içinde nasıl getirecekler ki? Çok gülünç bu. Kocamı küvetin içinde getirmelerini istemiyorum. Konukların önünde çok utan-dırıcı olur bu... İstemem hayır, olmaz..."

"Sırası gelmişken, unutmadan sorayım: Timofey Sem-yoniç dün buraya geldi mi?"

"Ah, evet, geldi; beni teselli etmeye geldi ve bütün akşam birlikte iskambil oynadık onunla, düşünebiliyor musunuz! O yenilirse, bir kutu şekerleme getirecekti, ben kaybedecek olursam elimi öpmesine izin verecektim. Ne çapkın adam! Üstelik düşünsenize, neredeyse benimle birlikte maskeli baloya gidecekti. Gerçekten!"

"Size âşık olmuştur!" dedim. "Ayrıca da kim sizin cazibenize kapılmaz k! Öyle çekicisiniz ki!"

"Oh, lütfen kompliman yapmayı bırakın! Yoksa sizi çimdiklerim! Son zamanlarda çok güzel çimdik atmayı öğrendim. Eee, nasılmış! Bu arada - İvan Matveiç'in dün sık sık benden söz ettiğini anlatıyordunuz?"

"Ha-hayır, aslında öyle çok sık değil... İtiraf edeyim ki şimdilerde en çok bütün insanlığın kaderini düşünüyor ve istiyor ki..."

"Neyse, boş verin! Anlatmanıza gerek yok! Bu konular bence korkunç sıkıcı. Bir ara onu ziyarete giderim. Yarın

muhakkak gideyim. Ama bugün olmaz; başım ağrıyor, ayrıca da orası çok kalabalık olur bugün... Diyecekler ki: işte karısı da burada, utandıracaklar beni... Hoşça kalın. Akşama görüşürüz herhalde... orada olacaksınız, değil mi?”

“Evet evet, onun yanında olacağım. Ziyaretine gidip gazete götürmemi emretti.”

“İşte bu çok hoş. İyi, iyi... gidin yanına da gazeteleri okuyun. Ama bugün bana uğramayın artık... Kendimi iyi hissetmiyorum, belki de misafirliğe giderim. Şimdi hoşça kalın, çapkın adam...”

Kendi kendime “O esmer herif bu akşam kesin Elena İvanovna’yı görmeye geliyordur,” diye söylendim.

Daireye varınca, elbette ki içimi bu kaygı ve endişenin kemirdiğini kimseye göstermedim. Ama az sonra, en ileri ci gazetelerimizden bir kısmının bu sabah meslektaşlarım arasında büyük bir hızla elde ele dolaştığını ve onların, yüzlerinde olağanüstü ciddi bir ifadeyle yazılanları okunduğunu fark ettim. Elime ilk geçen gazete *Sayfalar*’dı; bu, genel olarak tarafsız, hümanist bir gazeteydi, aramızda buna hor görüyle bakardık ama gene de okurduk. İşte bu gazetede şunları okuyunca çok şaşırdım:

“Dün süslü dev binalarla dolu olan azametli başkentimizde olağanüstü söylentiler yayıldı. Yüksek sosyetedен gastronomi meraklısı olarak tanınan N. adlı biri, muhtemelen Borel’in mutfağından ve X. kulübündeki ortamdan sıkılmış olacak ki, başkentimize yeni getirilmiş olan dev bir timsahın gösterildiği, kemerli çarşıdaki dükkâna girdi ve hayvanın kendisine yemek olarak hazırlanmasını talep etti. Mal sahibiyle yaptığı pazarlıklardan sonra da onu midesine indirmeye koyuldu (yani oldukça uysal ve dürüst olan mal sahibini değil elbette [onun timsahını...]) Hayvan henüz canlıyken, çakısıyla onun gövdesinden küçük gevrek parçalar kesip büyük bir iştahla birbiri arkasından bunları yuttu. Böylece koca timsah ağır ağır obur müşterinin koca göbeğinde henüz kaybolmuştu ki, her zaman timsahların yakınında yaşayan firavun faresinin de herhalde lezzetli olduğu düşüncesiyle ona da el atmaya

hazırlandı. Kuşkusuz biz, hiçbir surette, yabancı gastronomların çoktandır tanıdığı bu ürüne karşı değiliz. Dahası bu durumu zaten önceden beri tahmin etmekteydik. Bilindiği gibi, İngiliz lordları ve gezginler Mısır'da timsah avı partileri düzenler ve hayvanın sırtından çıkardıkları biftekleri, hardallı, soğanlı ve patatesli yemekler halinde hazırlatıp kendilerine ziyafet çekerler. Lesseps treniyle oraya giden Fransızlar ise İngilizlerin tersine kızgın külde pişirilmiş timsah ayaklarını tercih ederler, ama İngilizler onların bu tür damak zevkiyle alay ederler. Muhtemelen bizde de bu iki yemek türü rağbet görecektir. Biz kendi açımızdan, güçlü ve kültürel çeşitliliğe sahip ülkemizin yararına olacak yeni sanayi dallarını kuşkusuz memnuniyetle kabul ederiz. Petersburglu gastronomun göbeğinde yitip giden bu ilk timsahın arkasından herhalde bir yıl geçmeden yüzlercesi yeniden ülkemize getirilecektir. Öte yandan, Rusya'nın iklimi de neden timsah yetiştirmeye uygun olmasın ki? Eğer Neva'nın suyu bu ilginç yabancı ülke hayvanları için çok soğuksa, başkentimizde göletler ve şehir dışındada da göller ve dereler bulunmaktadır. Örneğin timsahları neden Pargolovo'da veya Pavlovsk'ta, Presnenski göletlerinde veya Moskova'da Samoteka'da beslemek mümkün olmasın? Böylece bizim saygın gastronomlarımızın hoşlanacağı sağlıklı besinlerin üretilmesiyle birlikte bu göletlerin çevresinde gezinen hanımlarımızın eğlenmesi de sağlanmış ve çocuklarımızın doğa bilimi öğrenimine yardımcı olunabilir. Üstelik timsah derisinden keseler, valizler, sigara kutuları ve cüzdanlar da yapılabilir. Böylece timsah derisinin getirdiği kazançla tüccarların ellerinde binlerce ruble ve banknot birikebilir. İlerde bu ilginç konuya yeniden dönmeyi umuyoruz."

Her ne kadar daha gazeteyi okumadan böyle bir yazıyla karşılaşacağımı hissetmiş olsam da, haberin böylesine gerçeklikten uzak olarak yansıtılmasındaki cüret gene de sarstı beni. İzlenimlerimi paylaşabileceğim kimse olmadığından, hemen karşımda oturan Prohor Savviç'e döndüm ve onun epeydir gözleriyle beni takip etmekte olduğunu fark ettim; elinde *Ses* gazetesini tutuyordu ve sanki bana uzatma-

ya hazırlanıyormuş gibiydi. Elimdeki *Sayfalar* gazetesini sessizce aldı ve *Ses* gazetesini verdi, bu arada da dikkatimi çekmek istediği bir makalenin altını parmak ucuyla işaret etti. Bizim bu Prohor Savviç diğer memurlardan oldukça farklı bir adamdı. Bu sessiz, müzmin bekâr hiçbirimizle samimiyet kurmamıştı, dairede neredeyse kimseyle konuşmazdı, her konuda kendine özgü fikirleri vardı ama kimseye bu fikirlerini açmaya yanaşmazdı. Yalnız yaşıyordu. Bizden neredeyse hiç kimse onu dairesinde ziyaret etmemişti.

Ses gazetesinde gösterdiği makalede şunları okudum:

“Herkesin bildiği gibi, biz ilericiler ve hümanistler bu hususta Avrupa seviyesine ulaşmak istiyoruz. Ancak gazetemizin bütün çaba ve uğraşlarına rağmen halen olgunluktan uzak bulunmaktayız; bu duruma, dün kemerli çarşıda meydana gelen ve esasen bizim çok önceden öngörmüş bulduğumuz rezalet kabilinden olay da tanıklık ediyor. Başkentimize bir yabancı girişimci geliyor ve yanında, kemerli çarşıda seyircilere göstermeye başladığı bir timsahı da getiriyor. Tabii derhal, güçlü ve zengin memleketimizin ihtiyacını duyduğu bu yeni ve yararlı sanayi dalını selamlamaya gittik. Dün saat dört buçukta ansızın bu yabancı girişimcinin dükkânında gayet şişman ve içkili görünümlü biri ortaya çıkıyor, giriş ücretini ödüyor ve derhal, hiçbir uyarıda bulunmaksızın doğruca timsahın dişlerinin arasından içeri süzülüyor; bu sırada hayvan da tabii ki, kendini koruma güdüsünden kaynaklanıyor olsa da, ezilmemek için onu yutmak zorunda kalıyor. Timsahın içine giriveren bu şahıs derhal uykuya dalıyor. Ne yabancı girişimcinin çığlıkları, ne korkmuş ailesinin feryatları, ne polise gitme tehditleri hiçbir tesirde bulunmuyor. Timsahın içinden sadece bir kahkaha ve hayvanın dayakla canını çıkarma vaadi işitiliyor (*sic.*), bu sıradaysa böyle bir kütleyi yutmak zorunda kalmış olan zavallı memeli boş yere gözyaşı döküyor. Davetsiz misafir bir barbardan bile kötüdür; ama bu atasözüne rağmen küstah ziyaretçi dışarı çıkmak istemiyor. Bizim olgunlaşmamış olmamıza tanıklık ve bizi yabancıların gözünde

rezil eden böyle barbarca olayları nasıl açıklayacağımızı bilmiyoruz. Rus karakterinin küstahlığı burada kendisine uygun bir olaya yol açmıştır. Okurlarımız kendilerine bu davetsiz misafirin ne istediğini soruyor olabilirler. Sıcak ve rahat bir mekân mı? Ama başkentte Neva nehrine bakan ve merdivenleri gazla aydınlatılan, genellikle de mal sahibi tarafından kapıcı bulundurulmuş çok sayıda harika binada, ucuz ve üstelik rahat daireler bulunuyor. Okurlarımızın dikkatini evcil hayvanlara yapılan barbarca muameleye de çekelim: kuşkusuz ki timsahın böyle bir kütleyi bir anda sindirmesi güçtür; hayvan şimdi, karnında koca bir şişle yatıyor ve dayanılmaz acılar içinde ölümü bekliyor. Avrupa’da evcil hayvanlara karşı insanlık dışı davranışlar uzun zamandır adli olarak soruşturulurlar. Ama Avrupa aydınlanmasına, Avrupa kaldırımına, Avrupa’da binaların inşa edilişlerine rağmen biz kendimize has önyargılarımızdan hâlâ kurtulabilmiş değiliz.

“Binalarımız yeni olmasına yeni, ancak önyargılarımız eski...”

“Binaların yeni olmadığı yerlerde hiç değilse merdivenler yenilense... Gazetemizde Petersburg tarafında, tacir Lukyanov’un evinin önündeki ahşap merdiven basamaklarının çürümüş ve neredeyse dökülmekte olduğunu birçok kez yazmıştık. Bir asker eşi olan ve burada çalıştığı için sık sık elinde su kovaları veya yakacak odunla merdivenleri inip çıkmak zorunda kalan Afimya Skapidarova için bu durumun büyük bir tehlike teşkil ettiğine işaret etmiştik. Sonunda bütün bu öngörülerimizde haklı olduğumuz ortaya çıktı: Dün akşam saat sekiz buçukta Afimya Skapidarova elinde bir çorba tenceresiyle bu merdivenlerde sendeleyip düştü ve bacağı kırıldı. Lukyanov’un merdivenlerini onarıp onarmadığını bilmiyoruz, zira Ruslar, başları derde girdikten sonra akıllanırlar. Ama Rus derbederliğinin kurbanı olan kadın şu anda hastanede yatıyor... Aynı şekilde, Viborgski tarafındaki ahşap kaldırımlardaki çamurları temizleyen kapıcıların da, yayaların çamura bulamamaları

için, Avrupa'daki gibi çamurları küçük yığınlar halinde bir kenara toplamaları gerektiğini hatırlatmaktan vazgeçmeyeceğiz..." Makale böyle devam ediyordu.

"Bu da nesi," dedim şaşkınlık içinde Prohor Savviç'e bakarak. "Ne demek istiyor bu?"

"Nasıl yani?"

"Bağışlayın ama, İvan Matveiç için üzüleceklerine timsah için üzüyorlar."

"Niye ki? Bu özgün, memeli hayvan için de üzülmüş olmaları gayet doğal! Bizim Avrupa'ya yetişmemiz gerekmiyor mu? Orada da timsahlara çok acırlar. Hi-hi-hi!"

Herkesten farklı görüşleri olan Prohor Savviç bunu söyledikten sonra önündeki kâğıtlara daldı ve başka da bir kelime etmedi.

Sayfalar ve *Ses* gazetelerini cebime attım ve ayrıca da akşam İvan Matveiç'in keyfi biraz yerine gelsin, oyalansın diye *Haberler* ve *Ses* gazetelerinin bulabildiğim ne kadar eski nüshası varsa topladım; akşama daha çok vakit vardı gerçi, ama bu defa kemerli çarşıya gitmek ve uzaktan da olsa orada olup bitenlere bakıp farklı görüş ve düşüncelere kulak vermek için daireden her zamankinden biraz daha erken çıktım. Orada büyük bir kalabalığın toplanmış olacağını tahmin ediyordum. Paltomun yakasını kaldırıp yüzümü kapattım, çünkü nedense biraz utanıyordum –zaten biz, kalabalıkla karşı karşıya gelmeye alışkın değilizdir. Ama böyle önemli ve özgün bir olay sözü konusu olduğunda kendi yavan duygularımı aktarmaya hakkım olmadığını düşünüyorum.

GÜLÜNÇ BİR ADAMIN DÜŞÜ

(Fantastik Bir Hikâye)

I

Ben gülünç bir adamım. Şimdilerde bana deli diyorlar. Onlar için her zaman olduğum gibi gülünç olarak kalmasaydım, bu, memuriyette yükselirdim. Ama artık onlara kızmıyorum, artık hepsini canlarım diye görüyorum, hatta bana güldüklerinde, daha da cana yakın buluyorum onları. Eğer benimle alay etmelerinden ötürü büyük bir kedere kapılmamış olsaydım, ben de gülerdim onlarla birlikte –benimle alay ettiklerinden değil– onları sevdiğimden. Kedere kapılmamın nedeni, onların gerçeği bilmemeleri... Oysa ben gerçeği biliyorum. Gerçeği bilen tek kişi olmak ne kadar ağır! Ama onlar anlayamazlar bunu. Hayır, anlayamazlar.

Ama eskiden, gülünç göründüğüm için çok üzülürdüm. Öyle görünmezdim, öyleydim. Her zaman gülünçtüm ben ve bunu, belki de doğduğum günden beri biliyorum. Belki de yedi yaşımdan beri biliyorum gülünç olduğumu. Sonra okula gittim, sonra üniversitede okudum ve ne kadar çok okuduysam, gülünç olduğumu da o kadar çok öğrendim. Böylece, üniversitede öğrendiğim bütün bilimler, derinliklerine daldığımda, sanki sadece gülünç olduğumu göstermek ve açıklamak için varmış gibi geliyordu bana. Hayat da bilimlerde olduğu gibiydi. Her geçen yıl, gülünç olduğumun bilinci bütün ilişkilerimde ortaya çıkıyor, büyüyor ve güçleniyordu. Herkes, daima gülüyordu bana. Ama hiçbiri de, benim gülünç olduğumu herkesten

çok iyi bildiğimi ve onların bunu bilmemesinden de gene en çok benim incindiğimi ne biliyor, ne de tahmin edebiliyordu; ama bunun suçlusu da bendim: çünkü daima öyle gururluydum ki, asla ve hiçbir suretle, bunu kimseye itiraf etmek istemezdim. Gururum yıldan yıla büyüyordu içimde; eğer bir başkasının önünde gülünç olduğumu itiraf etmeye yeltenseydim, bana öyle geliyordu ki, hemen, daha o akşam beynime bir tabanca kurşunu sıkardım. Ah, ilk gençliğimde artık dayanamayacağım ve arkadaşlarıma bunu ansızım itiraf edeceğim diye ne çok korkardım! Ama delikanlılığa geçtiğimden beri, her geçen yıl bu korkunç niteliğimin daha çok farkına vardığım halde, nedense sakinleştim. “Nedense” diyorum, çünkü bugüne kadar bunun nedenini tanımlayamazdım. Belki de ruhumda, bende olan başka her şeyden sonsuzcasına daha yüksek bir şeyler yüzünden korkunç bir ıstırap büyüyordu: yeryüzünde hiçbir şeyin önem taşımadığına dair inancımdı bu. Çok önceden sezmiştim bunu, ama geçen yıl, neredeyse ansızın bu inanç tam olarak içime yerleşti. Birdenbire dünyada hiçbir şeyin, var olup olmadığının, ya da herhangi bir yerde herhangi bir şeyin var olup olmadığının önemli olmadığını hissettim. Bütün varlığımla, benim nezdimde hiçbir şeyin var olmadığını duyumsamaya başladım. İlk, geçmişte birçok şey varmış gibi gelirdi bana, ama sonra, geçmişte de hiçbir şeyin var olmadığını, ama nedense o zamanlar bana öyle gelmiş olduğunu tahmin ettim, Sonra giderek, asla hiçbir şeyin var olmayacağına da inandım. O zaman ansızın insanlara kızmayı bıraktım ve neredeyse onlara aldırmamaya başladım. Aslında en küçük şeylerde bile görülüyordu bu tutumum: örneğin, sokakta yürürken insanlara çarpıyordum. Bir şeyler düşündüğümde de değil: düşünecek neyim vardı ki, büsbütün bırakmıştım düşünmeyi, benim için hiçbir şeyin önemi yoktu. Bari sorunlarımı çözmüş olsaydım –ah, bir tanesini bile çözmemiştim, üstelik de öyle çoktular ki! Ama benim için hiçbir şeyin önemi yoktu, bütün sorunlar uzaklaşmıştı benden.

Ve işte, bundan sonra buldum gerçeği... Geçen Kasım ayında öğrendim, tam olarak 3 Kasım'da ve o akşam yaşadığım her an, belleğimde yer etmiş durumda. Kasvetli bir akşamdı, akla hayale gelebilecek en kasvetli akşam... Gece saat on birde eve dönüyordum ve bir yandan da bundan daha kasvetli bir akşamın olamayacağını düşündüğümü tam olarak, hatırlıyorum. Fiziksel anlamda bile olamazdı. Bütün gün yağmur yağmıştı ve bu, çok soğuk ve kasvetli bir yağmurdu, hatta bana göre insanlara karşı açık bir düşmanlık dolu tehditkâr bir yağmurdu bu... Ama saat on birde yağmur ansızın durdu ve korkunç bir nem aldı yerini. Hava, yağmur yağdığı zamankinden bile daha nemli ve daha soğuktu; bir buğu yükseliyordu her şeyden, sokaktaki tek tek taşlardan, kaldırım döşemelerinden, hem de göz alabildiğine uzaklara kadar. Ve ansızın bir düşünce geçti aklımdan: keşke bütün sokak lambaları söndürülmüş olsaydı, diye... Lambalar yüreğime daha çok hüznün veriyordu, çünkü bu kasvetli manzarayı aydınlatıyorlardı. Neredeyse hiçbir şey yememiştim o gün ve akşamın erken saatlerinden beri bir mühendisle beraberdim; başka iki ahababı daha vardı yanında. Bütün akşam susmuş ve sanırım onları bunaltmıştım. Heyecanlı bir konu hakkında konuşuyorlardı ve hatta kendilerini bu heyecana iyice kaptırmışlardı. Ama hiçbir şeyin önemi yoktu onlar için, bunu görüyordum; öylesine kapılıyorlardı bu heyecana. Birdenbire "Beyler," dedim, "belli ki hiçbir şeyin önemi yok sizin için!" Bu sözüme alınmadılar, ama hepsi de bana güldü. Onları küçümsediğimden değil, benim için hiçbir şeyin önemi olmadığından böyle söylemiştim. Benim için hiçbir şeyin önemi olmadığını görmek de onları neşelendirmişti.

Sokak lambalarını düşünerek gökyüzüne baktım. Gökyüzü korkunç karanlıktı, ama parçalanmış bulutları ve onların arasındaki dipsiz, kara bölgeleri seçmek mümkündü. Ansızın bu kara lekelerin birinde bir yıldız fark ettim ve gözlerimi ona dikerek bakmaya başladım. Çünkü bu yıldız bana bir fikir vermişti: O gece kendimi öldürme-

ye karar verdim. Aslında buna ki ay önce kesin karar vermiştim ve bu zavallı ben, o gün kaliteli bir tabanca satın alıp doldurmuştum. Ama iki ay geçtiği halde tabanca hâlâ çekmecemde duruyordu. Bunun da önemi yoktu; öylesine kayıtsızdım ki... Nihayet günün birinde, bu kadar kayıtsız olmadığım bir anda bu işi halletmek geliyordu içimden –neden böyleydi, bilmiyorum. Ve böylece, bu iki ay boyunca her gece eve dönerken kafama bir kurşun sıkma-yı düşünmüştüm. Uygun zamanı bekliyordum sadece İşte şimdi bu küçük yıldız bana bunu anımsatmıştı. Mutlaka bu gece kararımı gerçekleştirecek bu işi halledecektim. Neden o yıldız bana bu fikri vermişti, bilmiyorum.

İşte ben böyle gökyüzüne bakarken, ansızın bir kız yapışıverdi dirseğime. Sokak çoktan boşalmıştı ve ortalıkta kimse kalmamıştı. Sadece uzakta bir arabacı arabasında uyukluyordu. Kız tahminen sekiz yaşındaydı, başında başörtü, üzerinde de kısa bir elbise vardı, sırlıslıklamdı hepsi de, ama özellikle ayakkabılarının su içinde olduğunu fark etmiştim –hâlâ hatırlıyorum onları. Gözlerim oraya kaymıştı hemen. Ansızın bana seslenerek dirseğime sarıldı. Ağlamıyordu, ama kasılır gibi bağırarak anlaşılmas bazı sözler söylüyordu. Bir yandan da baştan ayağa titriyordu. Bir şeyden korkmuş olduğu belliydi. Çünkü umutsuzca: “Anneciğim! Anneciğim!” diye bağıırıyordu. Yüzümü başka tarafa çevirdim ve tek kelime söylemeden yürümeye devam ettim; oysa kız arkamdan koştu ve yakaladı beni; sesinden çok korkmuş olduğu ve kendini umutsuzluğa kaptırdığı anlaşılıyordu. Bu duyguyu bilirim... O çocuk hiçbir sözünün sonunu getiremese de, ben annesinin bir yerlerde ölmekte olduğunu ya da başlarına korkunç bir şey geldiğini ve kızın da annesine yardım etmesi için birini çağırmak, bir çare bulmak için sokağa fırladığını anladım. Ama arkasından gitmedim; tersine, içimden onu yanımdan kovmak isteği duydum. İlkın ona, bir polis bulmasını söyledim. Ama o ellerini kenetledi ve boğulurcasına hıçkırarak yanımda koşmaya devam etti, beni bırakma-

dı. İşte o zaman ben bir tekme attım ona ve bağırdım. Oysa o gene durmadan: “Beyim, beyim!...” diye yalvarıyordu. Ama ansızın beni bıraktı ve sokağın karşı tarafına koştu: orada yürüyen birini görmüştü ve kız, belli ki beni bırakıp ona koşmaya karar vermişti.

Oturduğum evin beşinci katındaki odama çıktım. Bu dairenin bir odası benimdi, diğerlerinde başkaları kalıyordu. Odam küçük ve fakiraneydi, çatı katlarında görüldüğü türden yarım daire şeklinde bir penceresi vardı. Muşamba kaplı bir divanım, üzerinde kitaplar olan bir masam, iki sandalyem ve eski mi eski, ama Voltaire zamanlarından kalma olduğu izlenimini uyandıran şık, rahat bir koltuğum vardı. Oturdum, bir mum yaktım ve düşünmeye başladım. Yan odada, incecik duvarın öte tarafında büyük bir patırtı kopuyordu. Üç gündür devam ediyordu bu patırtı. Emekli bir kaptan yaşıyordu orada, ama konukları da vardı –altı kişiydiler, derbeder, serseri herifler... Sürekli votka içiyor ve eski, yıpranmış iskambil kâğıtlarıyla ştos oynuyorlardı. Geçen gece aralarında kavga çıkmıştı ve ikisinin uzun süre birbirlerinin saçlarını yolduğunu gayet iyi biliyorum. Ev sahibesi şikâyetle bulunmaya yeltenmişti, ama kaptandan ölesiye korkuyordu. Aynı dairede sürekli kalanlardan biri de kısa boylu, zayıf, bir kadıncağızdı. Asker eşiydi. Petersburg’a ziyarete gelmiş ve yanında, buraya geldiğinden beri hasta olan üç küçük çocuğu vardı. O ve çocukları kaptanı gördüklerinde şeytan görmüş gibi korkarlar ve sürekli titreyip istavroz çıkarırlardı; bir defasında çocukların en küçüğü korkusundan baygınlık krizi bile geçirmişti. Bu kaptanın bazen Nevski cadde-sinde yayaları durdurup dilendiğini gözlerimle gördüm. Artık göreve almıyorlardı onu, ama ne tuhaftır ki –(zaten tuhaf olduğu için söylüyorum), bir aydan beridir kaptanın bitişik odada yaşaması bana hiç rahatsızlık vermedi. Tabii ki daha ilk günden beri onunla tanışmaktan kaçınmıştım, üstelik o da ilk günden itibaren benimle birlikte olmaktan sıkılıyordu, ama ince duvarın arkasından ne kadar bağırır-

larsa bağırsınlar ve kaç kişi olurlarsa olsunlar, hiçbir önemi yok benim için. Bütün gece gün sökene kadar uyumuyordum zaten, bir yıldır bu böyleydi. Bütün gece oturuyorum masanın önündeki koltuğa ve hiçbir şey yapmıyorum. Sadece gündüzleri kitap okuyorum. Geceleri uyanık halde otururken düşünmüyorum bile; kafamda garip fikirler dolaşıyor, salıyorum onları keyiflerince dolaşıp dursunlar... Her gece yaktığım bir mum sonuna kadar yanıp tükeniyor. O gece gene sükûnetle oturdum masanın başına, tabancayı çıkarıp önüme koydum. Onu koyarken bir yandan da kendi kendime şöyle sorduğumu hatırlıyorum: “Böyle mi olmalı?” diye. Ve kendimden emin olarak cevap verdim: “Evet böyle olmalı!” Yani, kurşunu sıkacağım beynime. Kesin bu gece sıkacağımı biliyordum da, masada daha ne kadar oturacağımı – işte bunu bilmiyordum. Ve gerçekten de o gece kurşunu beynime sıkacaktım, eğer o kız olmasaydı.

II

Görüyorsunuz ya, benim için hiçbir şeyin önemi olmasa da, hislerim ölmemişti, acı hissedebiliyordum. Biri bana vuracak olsa, o acıyı hissederdim. Manevi bakımdan da aynen öyleydi: üzücü bir şey olduğunda da üzüntü hissediyordum – tıpkı hayatımda her şeyin önemini yitirdiğinden önceki zamanlarda olduğu gibi. O akşam da üzüntü hissetmiştim: O çocuğa üzül müştüm ve mutlaka ona yardım etmeliydim. Neden yardım etmemiştim ki o kıza? O anda kafama saplanan bir fikir yüzünden: Çocuk bana sarılıp yalvardığında, ansızın bir soru belirmişti kafamda ve bir yanıt bulamamıştım ona. Önemsiz bir soruydu bu, ama gene de beni huzursuz etmişti. Şundan dolayı: Mademki bu gece hayatımı sona erdirmeye kararlıyım, o halde benim için yeryüzündeki her şey şimdiye kadar olduğundan daha da önemsiz olmalıydı. Oysa ben neden birden her şeyin önemsiz olmadığını

hissetmiştim ve o kız için üzüntü duymuştum? Hatırlıyorum: çok üzölmüştüm; neredeyse tuhaf ve benim durumuma hiç de uymayan bir acı hissetmiştim adeta. Doğru, o zaman-ki bu kısa süreli duygularımı iyi anlatamıyorum, ama evde de devam etti bu acıma duygusu ve masaya oturduğumda bile, daha önce hiç olmadığım kadar huzursuzdum. Düşünceler birbirini kovalıyordu kafamda. Apaçık olarak şu sonuca varmışım: Eğer ben hâlâ bir insan sayılıyorsam ve bir sıfır değilsem, ya da bir sıfıra dönüşmemişsem, demek ki yaşıyorum ve davranışlarımdan ötürü acı çekebilir, öfkelenebilir ve utanç hissedebilirim. Varsın, öyle olsun... Ama mademki yaklaşık iki saat sonra kendimi öldüreceğim, o halde ağlayarak bana sarılan ve yalvaran bir kızıdan bana ne? Davranışım-dan ötürü utançtan ve yeryüzündeki başka her şeyden bana ne? Ben artık sıfıra dönüşüyorum, mutlak sıfıra... Ve şimdi var olmaktan tamamen çıkacağım için, her şeyin de var olmaktan çıkacağı bilinci, kıza yönelik acıma duygumun da, aşağılık davranışım-dan ötürü duyduğum utancın da en küçük bir etkiye sahip olamaması gerekiyordu. Sonuçta bu sebepten o talihsiz kıza bir tekme atıp öfke içinde terslemiş-tim onu: Bundan böyle sadece acıma duygusundan yoksun olmanın dışında, üstelik insanlık dışı bir alçaklıkta bulunma-nın da bir kıymeti kalmayacaktı nasıl olsa... Çünkü iki saat sonra bitecekti her şey. O kıza neden bağırdığımı anlıyor musunuz şimdi? Şu anda nedeninin bu olduğuna neredeyse eminim! Açıkça ortaya çıkıyordu ki, hayat ve dünya artık bana bağılıydı. Dünyanın adeta bir tek benim için yaratıldığı bile söylenebilirdi. Beynime bir kurşun sıktığımda dünya artık var olmayacaktı –en azından benim için. Hatta belki de gerçekten benden sonra herkes için hiçbir şey var olmayacaktı ve benim bilincim söner sönmez bütün dünya da sadece benim zihnime ait bir hayal gibi sönüp yok olacaktı. (Bütün bu dünyanın, bütün insanların bir tek ben, kendim için var olduğunu söylemiyorum.) Oturup düşünürken, şimdi başka türlü ortaya çıkan ve birbiri ardınca yığılan bütün bu yeni fikirlerle boğuştuğumu ve aklımdan tamamen

yeni şeylerin geçtiğini hatırlıyorum. Örneğin, ansızın tuhaf bir fikir belirdi zihnimde: Eğer daha önce Ay'da veya Mars'ta yaşasaydım ve akla hayale gelebilecek en adi ve şerefsiz bir eylemde bulunsaydım, bu yüzden de ancak düşlerde, kâbuslarda mevcut olan rezil ve onursuz biri olsaydım ve de sonra dünyaya düşüp o yabancı gezegende ne yapmış olduğumun bilincine sahip olmaya devam etseydim ve ayrıca da oraya bir daha hiçbir suretle ve hiçbir zaman dönmeyeceğimi bilseydim, bu bilinçle dünyadan aya baksaydım, o zaman da boş verir miydim her şeye? Bu eylemim için utanç hisseder miydim acaba? Boş ve gereksiz sorulardı bunlar, çünkü tabancam önümde duruyordu ve ben, bütün varlığımla, kararımı gerçekleştireceğimi biliyordum; bu heyecanlandırıyordu beni, öfkeye kapılıyordum. Galiba halledilmemiş bir sorunu yoluna koymadan ölemeyeceğimi hissediyordum şimdi. Tek kelimeyle, bu kız beni kurtardı, çünkü bu sorular yüzünden tabancamın namlusunu çevirip başka yere doğrultarak tetiğe bastım. Bu arada kaptanın odası da sessizleşmişti: oyun bitmiş, uyumak üzere yatmışlardı, ama henüz homurdanıyor ve birbirleriyle miskin miskin atışıyorlardı. İşte o zaman ansızın uykuya daldım masanın başındaki koltuğun üzerinde, daha önce hiç böyle olmamıştı. Farkına varmaksızın dalmıştım uykuya. Düşler, bilirsiniz, son derece tuhaftır: Kimi korkunç canlıdır, ayrıntıları adeta bir mücevher gibi ince ince işlenmiştir; başka düşlerdeyse sanki hiç fark etmeden zamanda ve mekânda sıçrayışlar olur. Aklın değil arzunun, kafanın değil yüreğin alanında oluşur herhalde düşler ve üstelik de akıl bazen kurnazca ayrıntılar katar düşlere! Ve düşlerde tamamen anlaşılmaz olaylar da yaşanır. Örneğin benim kardeşim beş yıl önce öldü. Bazen düşümde görürüm onu: benim işlerime karışır, çok ilginç durumlarla karşılaşırız ve ben daha düşü görürken bile, aslında, kardeşimin öldüğünü ve defnedildiğini bilir ve hatırlarım. Nasıl oluyor da, ölmüş olmasına rağmen gene de benim yanımda olmasına ve benimle birlikte koşturmasına şaşırıyorum? Neden aklım tamamen kabul ediyor bunu? Ama yeter bu kadar. Düşüme

geleyim. Evet, o zaman bu düşü gördüm, 3 Kasım düşünü! Takılıyorlar şimdi bana, bunun sadece bir düş olduğunu söyleyerek. Ama eğer bu düş beni gerçeğe taşıdıysa, düş olsun ya da olmasın, bunun ne önemi var? Eğer gerçeği görüp öğrendiysen, artık onu bilirsin, senin için başka bir gerçek yoktur ve olamaz, ister uyur ol ister uyanık. Bırak düş olsun varsın... Ama böylesine yüceltilen bu hayatı intiharla söndürmek istiyordum ben! Ama o düş, ah! Benim o düşüm –o bana yeni, yüce, taze, güçlü bir hayat sundu!

Dinleyin.

III

Farkına varmaksızın uyuya kaldığımı ve uyumda da gene aynı sorunlar üzerinde düşünmeye devam ettiğimi söylemiştim. Düşümde ansızın tabancamı elime alıyordum ve oturduğum yerde yüreğime doğrultuyordum – başıma değil yüreğime... Oysa aslında onu başıma, tam olarak sağ şakağıma dayamaya karar vermiştim. Göğsüme dayadıktan sonra birkaç saniye bekledim; önümdeki mum, masa ve duvar ansızın hareketlenmeye ve titremeye başladı. Aceleyle tetiğe bastım.

Düşünüzde bazen yüksekten düşersiniz, ya da bıçaklarlar sizi, ya da döverler, ama asla bir acı hissetmezsiniz. Eğer gerçekten her nasılsa yatakta kendinizi yaralarsanız, o zaman acıyı hissedersiniz ve neredeyse daima o acıyla uyanırsınız. Benim düşümde de öyle oldu: Acı hissetmedim, ama silahı sıkma ile birlikte içimdeki her şey titremiş ve her şey ansızın donakalmış gibi geldi bana ve çevremdeki her şey korkunç bir karanlığa gömüldü. Gözlerim görmez olmuş, hissizleşmiş gibiydim; sert, gergin bir şeyin üzerinde sırtüstü yatıyordum, hiçbir şey görmüyor ve en ufak bir hareket bile yapamıyordum. Çevremde dönüp bağıştıklarını duyuyordum; kaptan sert bir sesle bazı şeyler söylüyordu, ev sahibi kadın feryatlar koparıyordu – sonra ansızın bir sessizlik oldu; bu kez kapalı bir tabutta taşıyorlardı

beni. Tabutun sallandığını hissediyordum ve ilk kez ölmüş olduğum, kesinlikle ölmüş olduğum düşüncesi geldi aklıma, bunu artık biliyordum ve kuşku duymuyordum. Göremiyor ve hareket edemiyordum, ama hissediyor ve düşünüyordum. Ama kısa zamanda kabul ettim bunu –bir düşte her şeyin nasıl hiç tartışmasız kabul edilirse, ben de bunu bir gerçek olarak kabul ettim.

Sonunda beni toprağa verdiler. Herkes gitti, yalnız kaldım, tamamen yalnızdım artık. Hareket edemiyordum. Eskiden ne zaman beni toprağa verdiklerini hayal etsem uyanırken, mezarla birlikte sadece rutubet ve soğuk gelirdi aklıma. İşte şimdi de, üşüdüğümü, özellikle de parmak uçlarımda üşüdüğünü fark ettim, ama bundan başka bir şey hissetmedim.

Yatıyordum öylece; tuhaftı: hiçbir şey beklemiyordum, kuşkusuz bir ölünün bekleyeceği bir şey yoktur zaten. Ama ortam rutubetliydi. Ne kadar zaman geçti bilmiyorum; belki bir saat, belki birkaç gün, ya da belki haftalar... Ama ansızın tabutun kapağından sızan bir damla su kapalı olan sol gözümün üstüne düştü, bir dakika sonra bir başka damla, sonra gene, gene, hep birer dakika arayla. Derin bir öfkeyle yandı yüreğim ve ansızın fiziksel bir acı hissettim: “Bu benim yaram,” diye düşündüm, “kurşunu sıkıttığım yer...” Her dakika düşmeye devam ediyordu damlalar, doğruca kapalı gözümün üzerine. Ve ansızın bütün bu başıma gelenlerin sorumlusuna seslendim –ama sesimle değil, çünkü sesim çıkmıyordu, bütün varlığımla seslendim:

“Her kim olursan ol, eğer varsan sana sesleniyorum: şimdi burada olanı akli alacak kimse varsa, çağır onu, gelsin. Eğer düşüncesiz intiharımdan ötürü benden bundan sonraki biçimsiz ve saçma bir varoluşla intikam alıyorsan, bil ki çektiğim hiçbir acı, milyonlarca yıl da sürseler, sessizce hissettiğim aşağılanmayla kıyaslanamaz bile !...”

Seslendim ve sustum. Bir dakika boyunca derin bir sessizlik devam etti ve bir damla daha düştü, ama biliyordum ve kesinlikle emindim ki artık her şey değişecekti. Ve

ansızın tabutum parçalanıverdi. Açıldı mı, yoksa topraktan mı çıkarıldı bilmiyorum, ama karanlık ve bilmediğim bir varlık beni aldı, bir anda boşluğa çıktık. Ansızın yeniden görmeye başladım: Gecenin en karanlık zamanıydı ve asla böyle bir karanlık olmamıştı! Yeryüzünden uzakta, boşlukta süzülüyorduk. Hiçbir şey sormadım beni taşıyana; bekliyordum ve gururluydum. Korkmadığımı telkin ediyordum kendime ve korkmadığım düşüncesinin gururuyla huşu içinde kendimden geçiyordum... Boşlukta ne kadar süzüldüğümüzü hatırlamıyorum, hayal bile edemiyorum bunu. Düşte olduğu gibi her şey zamanın ve mekânın dışında, varoluşun ve düşüncenin yasalarını aşarak, sadece yüreğinin özlem duyduğu noktalarda duraklayarak gerçekleşiyordu. Ansızın karanlıkta bir yıldız gördüğümü hatırlıyorum. “Sirrus mu bu yıldız?” diye sordum kendimi tutamayarak; oysa hiçbir şey sormak istemiyordum. “Hayır, akşam karanlığında eve dönerken bulutların arasında gördüğün yıldız,” diye cevap verdi, beni taşıyan varlık. Onun, insana benzeyen bir görünüşü olduğunu biliyordum. Ne gariptir ki, bu varlığı sevmiyordum, hatta ona karşı derinden bir iğrenme hissediyordum. Tamamen varoluşun dışına çıkmayı bekliyordum ve bu yüzden kendimi yüreğimden vurmuştum. Oysa şimdi, kuşkusuz insan olmayan, ama gene var olan bir yaratığın ellerindeydim: “Ah, demek ki ölümün ötesinde de hayat varmış!” diye düşündüm bir düşün tuhaf hafifliği içinde. Ama yüreğim en derinlerinde değişmeden var oluşunu sürdürmekteydi. “Eğer tekrar var olacaksam,” diye düşünmeye devam ettim “ve karşı konulmaz bir iradenin hükmünde yaşayacaksam, ezilmek ve hor görülmek istemiyorum artık ben!” “Biliyorsun, senden korkuyorum ve bu yüzden hor görüyorsun beni,” dedim yoldaşıma. Bir itiraf da içeren bu kendimi aşağılayıcı sözler yüreğime bir hançer gibi saplandı. O ise sözlerime Soruma cevap vermedi, ama artık hor görülmediğimi, benimle alay edilmediğini, hatta acıma duygusu uyandırmadığımı ve bu yolculuğun bilinmeyen, gizemli ve sadece beni ilgilendiren

bir amacı olduğunu hissettim. Yüreğimdeki korku gene de büyüyordu. Yoldaşım sessizce, ama acıklı bir şeyler aktarıyordu bana ve bu acı delip geçiyordu adeta beni. Karanlık ve meçhul bir boşlukta uçuyorduk. Çoktandır tanıdığım yıldızları görmüyordum. Gökyüzünde ışıkları yeryüzüne ancak binlerce ve milyonlarca yılda gelen yıldızların bulunduğunu biliyordum. Belki de buralardan uçuyorduk. Yüreğimde korkunç bir acıyla bir şeyler bekliyordum. Ve ansızın yabancı olmama rağmen ve beni ta en derinlere sürükleyen bir duyguyla titredim: Güneşimizi görmüştüm! Bunun dünyamıza hayat veren bizim güneşimiz olamayacağını ve güneşimizden sonsuz uzak bir yerlerde bulunduğumuzu biliyorsam da, nedense bütün varlığımla, bunun kesinlikle bizimkiyle aynı güneş, onun bir tekrarı ve ikizi olduğunu anlamıştım. İçimi titreten bir duygu ruhumu coşkuyla doldurdu: Beni var eden o ışığın gücü yüreğime yansıyor ve beni yeniden hayata döndürüyordu. Mezardan çıktığından beri ilk kez yaşamı duyumsuyordum.

“Ama eğer bu gerçekten bir güneşse, tıpkı bizimki gibi olan bir güneşse, yeryüzü nerede?” diye bağırdım. Bunun üzerine yoldaşım bana karanlıkta zümrüt gibi parlayan küçük bir yıldızı gösterdi. Boşlukta oraya doğru süzülüyorduk.

“Gerçekten evrendeki cisimlerin birer eşi olması mümkün mü doğa yasaları böyle mi?... Ve eğer orada gördüğüm bir dünya ise, gerçekten de bizimkiyle aynı bir dünya olması mümkün mü? Tamamen bizimkiyle aynı, talihsiz, zavallı, ama değerli ve ebediyen sevilecek bir dünya... En nankör evlatlarının bile bizim kendi dünyamıza duydukları yakıcı sevgiyi doğuran bir dünya olması mümkün mü?...” diye bağırdım kendimi tutamayıp titreyerek, terk ettiğim eski dünyama derin bir seveda duyarak... İncittiğim zavallı kızın imgesi gözlerimin önümde belirdi. “Her şeyi göreceksin,” diye cevap verdi yoldaşım hüzünlü bir sesle...

Biz hızla o gezegene yaklaşıyorduk, giderek gözlerimin önünde büyüyordu; okyanusları, Avrupa'nın çizgileri-

ni ayırt edebiliyordum. Ve birden yüreğimde tuhaf, güçlü ve kutsal bir kıskançlık alevlendi: “Nasıl olabilir böyle bir tekrar ve neden olur? Nankörlüğümün etkisi altında kendimi yüreğimden vurarak hayatımı söndürdüğümde, geride bıraktığım, kanımı döktüğüm dünyayı seviyordum ve ancak o dünyayı sevebilirim. Ben asla, asla bırakmadım o dünyayı sevmeyi ve hatta ondan ayrıldığım o gece, başka bir zamanlarda olduğundan çok daha acı verici bir sevgiyle bağlanmışım ona. Bu yeni dünyada da acı çekiliyor mu? Bizim dünyamızda ancak acı çekerek sevebiliriz biz, yalnızca acı çekerek! Başka türlü sevmeyi bilmeyiz ve başka türlü bir sevgi de bilmeyiz. Sevmek için acı çekmek istiyorum. Hemen şu dakika, sadece terk ettiğim dünyayı gözyaşları dökerek öpmek istiyorum; başka bir dünyada yaşamak istemiyorum, bunu kabul etmiyorum!...”

Ama yoldaşım beni bırakmadı. Ansızın, neredeyse hiç farkına varmaksızın kendimi cennetten çıkmış gibi güneşli ve güzel bir günde bu diğer dünyada, buluverdim. Sanki dünyamızdaki Yunan takımadalarından birinde, ya da bu takımadalara bakan anakaranın kıyısında duruyordum. Ah, her şey bizim dünyamızda olduğu gibiydi; ancak her tarafta bir bayram havası vardı. Sanki güçlkle kazanılmış, büyük bir zafer kutlanıyor gibiydi. Zümrüt rengi denizin hafif dalgaları sakın sakın vuruyordu sahile ve sanki gizleyemediği bir aşkla öpüyordu kumsalı. Yüksek, heybetli ağaçlar görkemli çiçeklerle donanmıştı. Sayısız yaprakları, sanki aşk sözcükleri fısıldar gibi yumuşak hışırtılarıyla selamlıyorlardı beni. Otların arasından çiçeklerin mis kokuları yayılıyordu çevreye. Kuşlar sürüler halinde uçuşuyorlardı ve korkusuzca omuzlarıma ve ellerime konuyor, sevimli kanatlarını çırparak okşuyorlardı beni. Ve sonunda, bu mutluluk dolu dünyanın insanlarını da gördüm ve tanıdım. Bana doğru geldiler, çevremi sardılar beni kucaklayıp öptüler. Bu güneşin çocukları, kendi güneşlerinin çocukları – oh, ne kadar da güzeldiler! Kendi dünyamızda insanlarda böyle bir güzelliği hiç görmemiştim. Bizim çocuklarımızda

ancak bebekliklerinde görülebilirdi bu güzelliğin uzak, zayıf bir gölgesi. Bu mutlu insanların gözleri pırıl pırıl parlıyordu. Yüzleri akıl ve tam bir dinginlik içindeki vicdanla ışıldıyordu, üstelik de neşeliydi bu yüzler; bu insanların sözlerinde ve seslerinde çocuksu bir mutluluk tınısı vardı. Ah, onların yüzlerine daha ilk baktığımda her şeyi anladım, her şeyi! İlk günahla lekelenmemiş bir dünyaydı burası, günahsız insanlar yaşıyordu bu dünyada, bir cennette yaşıyorlardı, insanlığın geçmişi hakkındaki hurafelere göre, bizim atalarımızın günah işlemekten önce yaşadıkları bir cennette yaşıyorlardı. Tek farkı, çevremizi saran bütün bu dünyanın her yerinin böyle bir cennet olmasıydı. Mutlulukla gülen bu insanlar çevremi sarıyorlar, kucaklıyorlardı beni; evlerine götürmek istiyorlardı ve her biri beni memnun etmeye çalışıyordu. Üstelik de hiç bir şey sormuyorlardı bana. Ama bana öyle geliyordu ki, zaten biliyorlardı her şeyi ve bundan ötürü de yüzümdeki acıyı bir an önce silmeye çalışıyorlardı.

IV

Biliyor musunuz, bir düş görüyor olsam da, bu masum ve güzel insanların sevgisi ebediyen içime yerleşti ve bu duygunun şimdi bile hâlâ ta oradan bana doğru aktığını hissediyorum. Kendim gördüm onları, kendim: tanıdım ve sevdim, onlara güvendim, sonra da onlar için acı duydum. Ah, birçok konuda da onları anlamadığımı hemen kavradım. Çağdaş, ilerici bir Rus ve sıradan bir Petersburglu olarak, onların çok bilgili olmalarına karşın, bizim bilim düzeyimize erişmiş olmamaları anlaşılmasa göründü bana. Ama çabucak anladım ki, onların bilgisi, bizim dünyamızdakinden daha farklı amaçlarla kazanılıyor ve besleniyordu ve onların esin kaynakları da tamamen farklıydı. Hiçbir şeyi arzu etmiyorlardı, huzur içindeydiler, bizim gibi hayatın anlamını kavramak için can atmıyorlardı; bunu umursa-

mıyorlardı bile, çünkü hayatları zaten mükemmeldi. Bilimleri bizde olduğundan daha derin ve daha yüksekti; zira bizim bilimimiz, hayatın ne olduğunu açıklamaya çalışır, başkalarına yaşamayı öğretmek için onu kavramayı amaçlar; oysa onlar, bilim olmaksızın da biliyorlardı nasıl yaşayacaklarını ve ben bunu anlıyordum, ama onların ne amaçladıklarını anlayamıyordum. Bana kendi ağaçlarını gösteriyorlardı, oysa ben, onların bu ağaçlara baktıklarında hissettikleri sevginin yoğunluğunu anlayamıyordum: ağaçlardan, sanki onlar kendileri gibi birer varlıkmiş gibi söz ediyorlardı, hatta ağaçlarla konuşuyorlardı bile... Evet, onların dilini keşfetmişlerdi ve eminim ki ağaçlar da bu konuşmaları anlıyorlardı. Bütün tabiata da öyle bakıyorlardı –doğadaki varlıklarla barış içinde yaşıyorlar, hayvanlara da eziyet etmiyorlar, onları seviyorlardı. Yıldızları gösteriyorlardı bana ve onlar hakkında anlayamadığım bir şeyler anlatıyorlardı, ama emindim: gökyüzündeki yıldızlarla temas halindeydiler, hem de sadece düşünceleriyle değil, somut bir yoldan da... Bu insanlar onları anlamam için baskı yapmıyorlardı bana, böyle de seviyorlardı beni, ama biliyordum: asla anlamayacaklardı beni, işte bu yüzden onlarla kendi dünyamız hakkında hiç konuşmadım. Sadece onların karşısında, üzerinde yaşadıkları toprağı öpüyordum ve tek kelime etmeden sessizce tapıyordum onlara; bunu görüyorlardı ve onlara tapmamdan utanmıyor, izin veriyorlardı buna, çünkü onları sevmemden çok memnundular ve onlar da kendilerini seviyorlardı. Bazen gözyaşları içinde onların ayaklarını öptüğümde de benim için üzülüyorlar, bana gösterdikleri sevginin gücünü yürekten bir mutlulukla karşılıyorlardı. Bazen şaşkınlık içinde soruyordum kendime: Nasıl olur da benim gibi birini bir kez olsun incitmezler, benim gibi birinde kıskançlık ve haset duygusu uyandırmazlar? Birçok defa sordum kendime, benim gibi övünmeye, yalan söylemeye eğilimli biri, nasıl oluyor da çok şey bildiğini göstermeye kalkışmıyordu onlara, üstelik de, benim bu bildiklerim hakkında onların bilgisi yokken; nasıl

oluyor da onları bu bildiklerimle şaşırtma arzusu hissetmiyordum? Acaba onlara duyduğum sevgi yüzünden mi? Çocuklar gibi neşeli ve içtendiler. Güzel mi güzel koruluklarında, ormanlarında dolaşıyorlar, güzel şarkılarını söylüyorlardı, hafif besinlerle, ağaçlarının yemişleriyle, ormanlarının balıyla ve sevgili hayvanlarının sütüyle besleniyorlardı. Yiyecekleri ve giysileri için pek az ve zorlanmadan çalışıyorlardı. Sevişiyorlardı, çocukları oluyordu... Ama onlarda asla, bizim dünyamızdaki gibi, neredeyse herkesi baştan çıkaran ve neredeyse insanlığımızın tüm günahlarının tek kaynağı olan o zalim şehvetin bir izini bile gözlemlemedim. Onların mutluluğunu paylaşmak üzere aralarına katılan çocuklardan ötürü sevinç duyuyorlardı. Aralarında kıskançlık yoktu ve tartışma çıkmazdı. Zaten bunların ne anlama geldiğini bile bilmiyorlardı. Çocuklar, herkesin çocuklarıydı, çünkü hepsi birden tek bir aile gibiydi. Gerçi ölüm vardı, ama aralarında neredeyse tek bir hasta bile yoktu; yaşlılar sessizce, uykuya dalar gibi ölüyorlardı. Onlarla vedalaşmak için çevrelerine toplanmış olan insanlara gülümseyerek avutucu sözler söylüyorlardı. Keder ve gözyaşı görmedim böyle anlarda, sadece coşkuya varan yoğun ama sakin, bilgelik içeren bir sevgi vardı. Ölenlerle ölümden sonra bile iletişimlerini sürdürüyorlardı ve aralarındaki dünyevi birliğin ölümle kesintiye uğramıyordu. Onlarla ebedi yaşam hakkında konuşmak istediğimde, neredeyse hiç anlamıyorlardı beni, ama belli ki, bu onları ilgilendirmeyen bir sorundu. Tapınakları da yoktu, ama bütün evrenle baskın, diri ve kesintisiz bir birlik içindeydiler. İnançları yoktu ama dünyevi mutlu yaşamları doğa yasalarının gereği sınırına eriştiğinde, yaşayanlar ve ölenlerle birlikte bütün kâinatla daha geniş bir bütünlüğe kavuşacaklarına dair kesin bir inanca sahiptiler. Bu mutluluk içinde, acele etmeksizin, hasret ve acı çekmeksizin, adeta yüreklerinde bu sezgiyle dolu olarak ve bu sezgiyi birbirlerine aktararak bu ânı bekliyorlardı. Akşamları uykuya yatmadan önce, koro halinde güzel, ahenkli şarkılar söylemeyi

seviyorlardı. Bu şarkılarda geçirdikleri günün onlara kattığı bütün duyguları dile getiriyorlardı. Geçen günü onurlandırıyorlardı ve onunla vedalaşıyorlardı. Doğayı, toprağı, denizi, ormanları onurlandırıyorlardı. Birbirleri hakkında şarkılar yapmayı da seviyorlardı ve çocuklar gibi saf, yalın şarkılarla övüyorlardı birbirlerini; ve bu sade şarkılar yürekten dökülüp yüreğe akıyordu. Yalnız şarkıların değil, aslında bütün yaşamları birbirlerine hayranlıkla doluydu, birbirlerine hissettikleri, her şeyi kapsayan, evrensel bir aşktı bu... Törenselle ve coşkun şarkılarından bazılarını neredeyse hiç anlamıyordum. Kelimelerini tanısam da anlamalarını kavrayamıyordum. Ama kavrayışımın ötesinde olan bu sözleri, yüreğim giderek, her şarkıyı duyduğumda biraz daha fazla ve düşünmeden özömsüyordu. Bütün bunları çok önceden sezmiş olduğumu, daha kendi dünyamızdayken derin bir özlemle ve bazen dayanılmaz bir elemle duyumsadığımı anlatıyordum onlara... Bunların şanını, onurunu yüreğimde, düşlerimde ve aklımın yarattığı hayallerde sezmiş olduğumu, bizim dünyamızdayken, batan güneşi sık sık gözyaşlarıyla izlediğimi, bizim dünyamızdayken insanlara karşı nefretimin daima bir özlemle dolu olduğunu anlatıyordum onlara sık sık. Neden insanları sevmiyordum, neden nefret ediyordum onlardan, neden bağışlayamıyordum onları? Onlara duyduğum sevgide bir hüznü vardı: neden, nefret etmeksizin sevmiyordum onları? Beni dinliyorlardı ve neden söz ettiğimi anlayamadıklarını görüyordum, ama onlara söylediklerimden ötürü üzölümüyordum: Biliyordum ki, terk ettiklerime duyduğum özlemin gücünü duyumsuyorlardı. Ve tatlı, sevgiyle dolu bakışlarından anlıyordum ki, onların karşısında yüreğimin onların yüreğı gibi saflık ve doğrulukla dolduğunun farkındaydılar. Bundan ötürü de onları anlamadığıma artık üzölümüyordum. Hayatın mükemmeliyeti duygusuyla doluyordu içim ve sessizce dua ediyordum onlara.

Oh, şimdi herkes gülüyor bana bakarken ve şimdi anlatığım türden ayrıntıları bir düşte görmenin olanaksız oldu-

ğuna, düşümde gördüğüm ya da hissettiğimin bir delilik anında yüreğimde doğmuş bir duygudan başka bir şey olmadığına ve ayrıntılarını da uyandıktan sonra kendim uydurmuş olduğuma inandırmaya çalışıyorlar beni. Ve ben onlara belki de gerçekten böyle olduğunu söylediğimde – tanrım, nasıl da gülüyorlar bana ve nasıl da neşelendiriyorum onları! Oh, evet, elbette, bu düşteki bir duygu ele geçirdi beni ve kanayan, yaralı yüreğimde yerleşip kaldı öylece! Ama düşümdeki gerçek imgeler ve biçimler, yani düş sırasında gerçekten görmüş olduklarım öyle bir uyuma ulaşmışlardı, öyle büyüleyici ve muhteşemdiler ve öyle gerçektiler ki, uyandığımda kuşkusuz onları bizim güçsüz sözcüklerimizle anlatmayı başaramadım ve bu yüzden bazıları belleğimdeki sislerin arasında yitip gitti. Dolayısıyla belki de bazı ayrıntıları bilinçsizce uydurmuş olabilirim. Elbette bu arada bazı ayrıntıları daha etkili olmaları için değiştirmiş ve bozmuş da olabilirim. Ama gene de bunların olduğuna inanmamak mümkün mü? Belki de anlattığımdan bin defa daha iyi, daha aydınlık ve daha mutluluk verici bir şekilde olmuştu her şey? İsterse düş olsun, bu yaşadıklarımın gerçek olmadığı anlamına gelmez ki! Aklıma şöyle bir şey geldi: Belki de bütün bu olanlar bir düş değildi. Zira bir düşte görülemeyecek şeylerdi yaşadıklarım, olabildiğince gerçekti olanlar. Bu düş yüreğimden doğurmuş olsa bile, daha sonra başıma gelen korkunç gerçeği de bu yürek doğurabilir mi? Bütün bunları nasıl ben kendi kendime uydurmuş ya da hayal etmiş olabilirim? Benim şu küçük yüreğim ve şımarık, değersiz aklım böylesine yüce bir gerçeğin düzeyine ulaşabilir mi? Haydi siz karar verin: şimdiye kadar gizlediğim bir gerçeği artık açıklayacağım: Ben onların hepsini yozlaştırdım...

V

Evet, evet, bütün bu olanlar benim onları yozlaştırmamla sona erdi! Nasıl olabildi bu, bilmiyorum, tam ola-

rak hatırlamıyorum. Düşüm binlerce yılı aşır geçti ve bende ancak bir bütünlük, tamlığa erişme duygusu bıraktı. Ben sadece onların ilk günahı işlemelerine sebebi olduğumu biliyorum. İğrenç bir trişin gibi, bütün ülkelere yayılan veba mikrobı gibi, ben oraya gitmezden önce günahsız ve mutlu olan bu ülke halkını ben zehirledim. Onlar benden yalan söylemeyi öğrendiler, yalanı sevdiler ve yalanın çekiciliğiyle tanıştılar. Ah, belki de bu olay masum bir şekilde başlamıştı, bir şakayla, cilveyle, merak uyandırıcı bir oyunla, böyle zerre kadar önemsiz bir olayla, ama bu yalan zerresi onların yüreklerine sızdı ve hoşlarına gitti. Sonra hızla şehvet doğdu, şehvet, kıskançlığı doğurdu, kıskançlık da zorbalığı... Ah, bilmiyorum, hatırlamıyorum ama az zamanda, çok az zamanda ilk kan döküldü: Şaşırdılar ve dehşete kapıldılar, sonra bölünmeye, parçalanmaya başladılar. Ayrı ayrı birlikler kurdular, ama bunlar birbirlerine karşıydı. Birbirini kınamalar, aşağılamalar başladı. Utancı öğrendiler ve utanç, onlara erdemi tanıttı. Onur kavramı doğdu, her birlik kendi sancağını göndere çekti. Hayvanlara işkence etmeye başladılar, hayvanlar da kaçır ormanlara sığındılar ve onlara düşman oldular. Bireysellik uğruna “sen ve ben” kavgaları başladı. Bölünmeler, kopmalar oldu. Farklı dillerde konuşmaya başladılar. Elemi öğrendiler ve sevdiler, acı çekmeye susamış gibiydiler ve ancak acı çekerek gerçeğe ulaşabileceğini söylüyorlardı. Sonra bilim ortaya çıktı. Kötü olduklarından kardeşlik ve insaniyet üzerine konuşmaya başladılar ve bu erdemleri yücelttiler. Suçlu olduklarında adaleti keşfettiler ve adaleti yerleştirmek için ceza yasaları çıkardılar, bu yasaların uygulanması için de bir giyotin diktiler. Neleri kaybettiklerini neredeyse hiç hatırlamıyorlardı, bir zamanlar masum ve mutlu olduklarına inanmak bile istemiyorlardı. Eskiden böyle bir mutluluğa sahip oldukları ihtimaline bile gülüyorlardı ve bunun bir hayal olduğunu söylüyorlardı. Böyle bir şeyi imgelemlerinde canlandıramıyorlardı. Ama ne tuhaftır ki, geçmiş mutluluğa olan

bütün inançlarını kaybettikten, buna bir masal dedikten sonra bile bunun tekrarını yeniden, çocuklar gibi masum ve mutlu olmayı öylesine çok istiyorlardı ki, yürekleri dayanmıyordu bu arzuya! Sonunda idolleştirdiler bu arzuyu, tapınaklar inşa ettiler ve o kendi ideallerine, kendi arzularına ibadet etmeye başladılar; ama aynı zamanda onun erişilemezliğine ve gerçekleştirilmezliğine de tamamen inanıyorlardı. Gene de gözyaşlarıyla tapıyorlardı ona ve önünde saygıyla eğiliyorlardı. Ancak eğer kaybettikleri masum ve mutlu şartlara dönmeleri mümkün olsaydı, biri onlara bu masumiyet ve mutluluğu tekrar göstermiş ve ona geri dönmek isteyip istemediklerini sormuş olsaydı, kesinlikle reddederlerdi. Bana şöyle cevap veriyorlardı: “Yalancı, kötü ve adaletsiz de olsak, bunu biliyor ve bunun için ağlıyoruz ve bunun için acı çekiyoruz, kendimize belki de bizi yargılayacak olan bilmediğimiz o ilahi adaletten daha fazla işkence ediyor ve cezalar veriyoruz. Ama bilimimiz var bizim ve onun sayesinde hakikati tekrar bulacağız ve bilinçli olarak kabul edeceğiz onu. Bilgi, duygudan üstündür, hayatın bilincine varmak, hayattan üstündür. Bilim bize bilgeliği verecek, bilgelik yasaları önümüze serecek. Mutluluğun yasalarını bilmek de mutluluktan üstündür.” İşte böyle konuşuyorlardı ve bu sözlerden sonra herkes başkalarından çok kendini sevmeye başlıyordu. Zaten başka türlü de yapamazlardı. Herkes, başkalarında görüp kınadığı bireyselliğe kıskançlıkla sarılmaya ve hayatlarını bunun üzerine kurmaya başlamıştı. Kölelik, hatta gönüllü kölelik ortaya çıktı: güçsüzler, kendi istekleriyle güçlülere boyun eğdiler. Tek şartları, güçlülerin güçsüzlere, kendilerinden daha güçsüz olanları ezmelerine yardım etmeleriydi... Bu insanların karşısına çıkıp, gururları hakkında, uyum ve itidali kaybetmiş olmaları hakkında, utanmayı yitirmiş olmaları hakkında gözyaşlarıyla konuşan azizler ortaya çıktı. Bunlara gülüyor ya da onları taşıyorlardı. Tapınaklara giden yollarda kutsal kanlar dökülüyordu. Ama düşünmeye başlayan insanlar

da ortaya çıkıyordu: kendilerini başkalarından daha çok sevmeyi bırakmadan, ama başka kimseye de rahatsızlık vermeden uyumlu bir toplum içinde yaşayarak, herkesin tekrar nasıl birleşebileceğini düşünüyorlardı. Bu amaca ulaşmak için savaşlar çıkardılar. Savaşa katılan herkes, içtenlikle, bilimin, bilgeliğin ve kendini koruma duygusunun insanı sonunda uyuma ve akla dayanan bir toplum içinde birleşmeye zorlayacağına inanıyordu. Bu yüzden de “bilgeler” olayı hızlandırmak için ve zaferin engellenmesi için bütün “bilge olmayanları” ve onların ideallerini anlamayanları hızla yok etmeye çalışıyorlardı. Ama kendini koruma duygusu giderek zayıflamaya başladı, “ya hep ya hiç” diyen mağrur ve şehvet düşkünü insanlar ortaya çıktı. Her şeye sahip olmak için kötülöklere yöneliyorlar, bunda başarılı olmayınca da intihar ediyorlardı. Yok oluştaki ebedi huzura kavuşmak için hiçlik ve kendini imha kültüne dayalı dinler ortaya çıktı. Sonunda bu insanlar anlamsız çabaları yüzünden yoruldu ve yüzlerinde acı belirdi; bu insanlar, acının güzellik olduğunu, sadece acıda anlam bulduklarını ileri sürüyorlardı. Şarkılarında da acı çekmeyi yüceltiyorlardı. Onların arasında dövünerek ve onlar için ağlayarak dolaşıyordum, ama belki de yüzlerinde acı olmayan, masum ve güzel oldukları o eski günlerden daha çok seviyordum onları. Kirlettikleri topraklarını da bir cennet olduğu zamanlardan daha çok sevdim, çünkü elem ortaya çıkmıştı bu topraklarda. Heyhat, elem ve çileyi daima severdim, ama sadece ke13ndim için, kendim için ağlıyor ve üzülyordum onların haline... Ellerimi uzatıyordum onlara, kendimi suçladığım, lanet ettiğim ve hor gördüğüm bir umutsuzluk içinde. Bütün bunları benim, bir tek benim yaptığımı, çürümeyi, zehirlenmeyi ve yalanı getirdiğimi söylüyordum! Beni çarmıha germeleri için yalvarıyordum onlara, ve bir haç yapmayı da öğrettim. Kendimi öldüremiyordum, buna gücüm yoktu, ama onların elinden işkence çekmek istiyordum, işkenceye aç gibiydim, işkencelerde kanımın son damlasına kadar

akmasını istiyordum. Ama onlar sadece bana gülüyorlardı ve sonunda beni bir meczup saymaya başladılar. Beni doğruluyorlardı, ama aslında kendi arzu etmiş olduklarını elde etmiş olduklarını ve şimdi olanların başka türlü olamayacağını söylüyorlardı. Nihayet kendileri için tehlikeli olmaya başladığımı ve eğer susmazsam beni bir tımarhaneye kapatacaklarını açıkladılar. O zaman ruhuma öyle güçlü bir elem yayıldı ki, yüreğim sıkıştı ve ölmekte olduğumu hissettim, ve sonra... sonra uyandım.

* * *

Henüz sabahı, yani daha gün doğmamıştı, saat altı civarıydı. Koltuğun üzerinde kendime geldim, mum yanıp tükenmişti, kaptanın odasında herkes uyuyordu, bizim dairede ender görülen türden bir sessizlik vardı ortalıkta. İlk büyük bir şaşkınlıkla fırladım yerimden; hiçbir zaman buna biraz olsun benzeyen bir şey başıma gelmemişti. Örneğin koltuğumda uyuyakaldığımı hiç anımsamıyordum. Ayakta durup kendime gelmeye çalışırken, birdenbire gözüm tabancama takıldı: doluydu, hazır, ama çabucak uzaklaştırdım onu gözümün önünden! Oh, şimdi hayat vardı önümde, hayat! Ellerimi kaldırdım ve ebedi gerçekliğe seslendim; ağzımdan dökülen kelimelerle değil, gözyaşlarıyla; bir coşkunluk, ölçsüz bir coşkunluk bütün varlığımı doldurmuştu. Evet, müjde! Yaşıyordum! – Oh, o dakika yaymaya karar verdim o müjdeyi ve bütün hayatım boyunca bunu yapmaya karar verdim! Müjdeyi yaymak istiyorum... Hangi müjdeyi? – Gerçeği yaymak istiyorum, zira ben gördüm onu, kendi gözlerimle gördüm, bütün görkemiyle onu gördüm!

Ve işte o zamandan beri o müjdeyi anlatıyorum ve yayıyorum! Bundan ötürü benimle alay eden herkesi de bütün diğerlerinden daha çok seviyorum. Neden böyle – bilmiyorum ve açıklayamam, ama varsın böyle kalsın... Benim bilinmeyen ve açıklanamayan bir ruhsal duruma kapıldığımı söylüyorlar. Eğer böyle bir durumdaysam bundan ne çıkar? Gerçekten anlaşılmaz bir ruhsal buhran geçi-

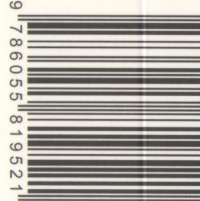
riyorsam, bu belki de gün geçtikçe daha da artacak. Ve elbette ben gerçeği nasıl, yani hangi sözcüklerle, hangi eylemlerle anlatacağımı ararken, yanlışlar da yapacağım, çünkü çok güç bir işe kalkıştım. Bütün bunları gün gibi görüyorum şimdi! Ama zaten yanlış yapmayan tek kişi var mı? Ve üstelik herkes aynı hedefe doğru gidiyor, bir bilgeden tutun da en aşağılık serseriye kadar herkes aynı hedefe yöneliyor, sadece farklı yollar seçiyorlar. Eskiden beri bilinen bir deneyim bu... Buna karşın yeni olan şu: Ben artık çok fazla hata yapamam. Çünkü hakikati gördüm! Gördüm ve biliyorum: İnsanlar yeryüzünde yaşama yetilerini kaybetmeden de iyi ve mutlu olabilirler. Kötülüğün insanlara özgü doğal bir özellik olduğuna inanmak istemiyorum! Ve işte herkes de benim bu inancımın alay ediyor! Ama ben nasıl inanmam buna: çünkü gerçeği gördüm ben! Aklımdan uydurduğum bir şey değil bu! Ben gerçeği gördüm ve onun canlı imgesi ruhumu sonsuza dek kalmak üzere benliğimi doldurdu. Öyle bir gelişkin bütünlük içinde gördüm ki onu, tüm insanların da ona erişemeyeceklerine inanmıyorum. Bu durumda nasıl yanlış yapabilirim ben? Doğru yoldan saptığım da olacak elbette, hem de birkaç kez, hatta belki de yanlış sözcükler kullanacağım. Ama bu uzun süre böyle olmayacak: gördüklerimin canlı imgesi daima benim rehberim olacak ve yanlışlarımı düzelterek. Oh! Artık kaygısızım, ruhum taptaze, yolumda yürüyeceğim, yürüyeceğim bin yıl sürse bile... Biliyor musunuz, başlangıçta “Onları” baştan çıkardığımı gizlemek istiyordum, ama bu bir hataydı –işte benim ilk hatam! Ama gerçeklik, yalan söylediğimi fısıldadı kulağıma ve beni hata işlemekten korudu, bana rehberlik etti. Ama ben cennetin nasıl kurulacağını bilmiyorum, çünkü sözcüklerle anlatamam bunu. Gördüğüm düştten sonra sözcüklerimi yitirdim. En azından en önemli sözcükleri, en gerekli olanları. Ama varsın öyle olsun! Ben yolumda yürüyeceğim ve bıkmadan usanmadan konuşacağım herkesle, çünkü ben her şeyi gözlerimle gördüm, bunu dile getiremesem bile gözlerimle gördüm ben...

Ama benimle alay edenler anlayamaz bunu: “Düş mü görmüş,” derler, “ne saçmalık, bu bir hezeyan, bir halüsinasyon. Bunda övünülecek ne var?” Düş görmüş işte! Düş dediğin de nedir? Hayatımız da zaten düş değil mi? Dahası, şunu da söylemek isterim: Varsın cennet diye bir şey olmasın (bunu anlarım!) – ben gene de yaşadıklarımı gördüklerimi anlatmayı sürdüreceğim. Üstelik de bu cenneti yaratmak ne kadar da basit... Bir tek bir günde, bir saatte kurulabilir bu cennet! Önemli olan da şu: başkalarını kendini sevdiğin gibi sevmek... Bundan başka hiçbir şeye gerek yok! Hepsî bundan ibaret! Bunu bilersen cenneti nasıl kuracağını bulursun. Milyarlarca kez tekrarlanmış ve vurgulanmış eski bir gerçek bu! Ama hiç uygulanmadı işte! Yaşam bilinci yaşamaktan üstündür, mutluluk yasalarının bilgisi mutluluktan üstündür!” –İşte uğrunda savaşılması gereken bu! Ben bu uğurda savaşmak istiyorum! Eğer herkes bunu isteyecek olursa, derhal bu düzen kurulur.

* * *

Ve o küçük kızı bulmak için peşine düştüm. Bu yolda da yürüyeceğim, yürüyeceğim!

Ne zaman okusam
Dostoyevski'yi, çarın idam
mangası önünde kurşuna
dizilmeyi bekleyen o genç
üniversite öğrencisi aklıma
gelir; hayatında silinmez izler
bırakan bu olay sinmiştir
yazdığı her satıra. Rus aydınının
umutsuzluğu, idealleriyle bunları
gerçekleştirmeye soyunduğu
toplum arasındaki derin uçurum
ve herhalde sadece Rus aydınına
has olmayan nihilizm, en alaycı
göründüğü hikâyelerinde
bile yankılanır. Bu kitaptaki
hikâyelerde de öyle. “Berbat
Bir Olay”da acımasız bir ironi
vardır: tek amacı toplumunun
mutluluğu olan bir aydın,
topluma daha büyük elem verir
sadece. Hayatı boyunca yazdığı
belki de tek alaycı hikâye olan
“Timsah”ta bile bu nihilizmin
izleri vardır; okuduğunuzda
acı bir umutsuzluk bırakır
geride. Dostoyevski ya manevi
bir kurtuluşu vazeder, ya da
kurtuluş olmadığını, ama her
halükârda umutsuzluk ebedidir.
Sanırım insanlığın kaderi
hakkında gerçek bir umut ışığı
yaktığı tek anlatısı, son hikâyesi
olan “Gülünç Bir Adamın
Düşü”dür: insana has bütün
o zulmeti biz yarattık; oysa
yardımı esirgediğimiz o küçük
kıza elimizi uzatmak yeter
karanlıktan kurtulmak için. *HY*

ISBN 978605581952-1

ÖYKÜ

